

יוסף פיין

"הָיָה אִישׁ – וְאָנוּ: אֵינָנוּ עוֹד;
קִדְּםָם זְמַנּוֹ מֵת הָאִישׁ הַזֶּה,
וְשִׁירַת חַיּוֹ בְּאֶמְצַע נִפְסָקָה".
חיים נחמן ביאליק.

יוסף פיין נולד במטולה, כ"ב ניסן תרס"ג, 1903.
נהרג בתאונת עבודה בדגניה, ט"ז אייר, תש"ט
ב-15 במאי 1949

תוכן עניינים

פרק	עמ'
הקדמה	7
א. עלייתם ארצה של יוכבד וחיים משה פיין	8
חיים משה פיין ויוכבד לבית אייזנברג	9
פגישה עם גורדון	11
החיים במטולה והיחסים עם הערבים	14
המשפחה בתקופת מלחמת העולם הראשונה	14
יוסף מצטרף למשק הפועלות	16
חיים משה האב עורק מהצבא הטורקי	16
הגליל העליון בתקופת המלחמה 1914–1918	17
סיפור הנסיעה למנחמיה ע"פ עדותו של צבי פיין	18
מטולה ותל חי במערכה	19
מוטי פיין הוד	20
ב. יוסף עוזב את הבית	21
ג. ההיכרות עם מנוחה	23
יוסף ומנוחה עוברים לרחובות	26
ד. המעבר לדגניה א'	28
ה. רכישת אדמות צמח / שאול אביגור	30
ו. יוסף עוסק ברכישת נשק / דוד הכהן	32
בשנת תרפ"ט / קטע מתוך סיפורה של שרה פיין מונזון	33
פעילותו של יוסף בתחום רכישת נשק אחרי מאורעות 1929	35
/ שאול אביגור	
פעילות מחוץ לגבולות המדינה / מנוחה פיין	37
פרשיות עלומות / אלכס שטיינברג נהגו של יוסף פיין	38
בשליחות ללבנון ולסוריה / קלמן שמידוב (יוסקה)	43
ז. הנסיעה לסטולין ולקונגרס הציוני 1935 / הרצל פיין	44
סטולין / מתוך מכתביו של יוסף פיין	47
הקונגרס הציוני 1935 – יוסף פיין	52
משפחתה של מנוחה ויהודי סטולין במלחמת העולם השנייה	59

הספר הודפס לראשונה בשנת 2017

כל הזכויות שמורות
להוצאה לאור אלבום פלוס
טל' 050-7713180 שחר לאור
www.albumplus.co.il

100	חנייתה וחומת טיגארט / סיפר ישעיהו	
100	העבודה בכביש הצפון / מתוך יומנו של יוסף פיין	
101	לחץ מהכנופיה	
101	העבודה בכביש	
103	תצפיות לעבר לבנון וסוריה	
103	פעילותו של יוסף וגדר הצפון / דוד הכהן	
104	יוסף פיין מפיץ עלוני תעמולה / דוד הכהן	
106	כ"ג יורדי הסירה/ ע"פ מאמר של סא"ל נרי אראלי	יב.
107	ההתארגנות לפעולה מעבר לגבול כסיוע לכ"ג	
108	סיוע לסירת הכ"ג / ישראל בן יהודה - עבדו	
110	כ"ג יורדי הסירה / דוד הכהן	
111	לאחר שאבדו עקבותיהם של כ"ג יורדי הסירה / יוסף פיין	
112	יוסף בדגניה / הרצל פיין	יג.
113	כ"ט בנובמבר	
113	מכתב למוטי על כ"ט בנובמבר / יוסף פיין	
115	יוסף פיין במלחמת השחרור / הרצל פיין	יד.
116	גיוס הצ'רקסים ומעורבותו של יוסף פיין	
119	הספדים: יוסף בחולדה / ע. חולדאי	טו.
120	איש העבודה / תנחום	
123	פרחים על קברו / יהושע מנוח	
126	קווים לדמותו של יוסף / יוסף ברץ	
127	יוסף החבר / אבא חושי	
129	קווים לדמותו של יוסף / ישראל בן יהודה - עבדו	
129	ליוסף היה קסם אישי רב / דוד הכהן	
132	גששים אחרים / נתן דונביץ	
133	יוסף הגלילי / יגאל אלון	
135	מכתב / דוד בן גוריון	
136	סוף דבר / הרצל פיין	

60	ח. הקמת חניטה	
61	הרקע להקמת חניטה / שאול אביגור	
62	ההכנות לעלייה לקרקע בחניטה / ישעיהו	
62	תכנון העלייה לחניטה	
63	חניטה – העלייה לקרקע	
65	ההתקפה על חניטה	
66	בית האבן מעל חניטה תחתית	
67	אתם בני המכבים / י. פינקרסטון	
68	פגישה עם אורד צ'ארלס וינגייט בחניטה	
68	היחסים עם הערבים	
69	יום כיפור בחניטה / יוסף פיין	
70	ביקור שכנים בחניטה ביום כיפור	
71	קשירת יחסים עם השכנים / שאול אביגור	
72	טרור בחניטה	
74	תגובתה של המשטרה הבריטית לטרור	
74	פגישה עם הקצין האחראי ממשטרת לבנון	
76	העבודה המשקית בחניטה	
76	הרכב המתיישבים בחניטה	
77	יוסף וייץ מראשי הקרן הקיימת להתיישבות	
79	מכתב ליוסף לקראת סיום תפקידו בחניטה / חיה מדגניה א'	
80	מכתב תשובה מיוסף לחיה	
81	יוסף פיין / משה שרת	
82	ט. הקמת נקודות התיישבות נוספות בגליל / יוסף פיין	
82	רכישת אדמות בין חניטה לראש הניקרה / יוסף פיין	
84	רכישת אדמות אילון – היושבת על אדמת חרבת סמח	
86	הגורמים שהקשו על רכישת אדמות אילון	
87	הקמת השער בחרבת סמח / יוסף פיין	
87	אפיזודה	
88	יוסף פיין במצובה / שלמה בר זיו	
89	יוסף פיין מציע לרכוש את אדמות אל חמה	
90	י. מכתבי יוסף פיין למנוחה והילדים	
98	יא. גדר גבול הצפון, הקדמה	

הקדמה

יוסף פיין כתב:

"אני אז בן שלוש עשרה, עובד במשקו של סבא ביסוד המעלה. שנה מבורכת הייתה שנה זו, חיטה ושעורה בבקעה ובהר.

היה זה ליל ירח, מסביב שקט, מי מירוס שקטים, הרי הגולן והחרמון עוטי ערפל, רק מהכפר הסמוך נשמעות נביחות כלבים. סבא רתם זוג בהמות לעגלה, את בנו הצעיר (דודי) העיר משנתו העמוקה, את שנינו הושיב בעגלה ובברכת שלום ליווה אותנו לעבודת השדה.

כל הרחוב ישן ובצדיי הרחוב עמדו עצים זקופים מלאי סודות. לשדה הגענו ראשונים ואט אט התמלאה העגלה מכל טוב הארץ. אני למעלה ודודי למטה. קלשוננו עלה וירד אך לפתע נשמעה ירייה והקלשון נעלם. לעיני נגלו שבעה צללים ונשקם בידיהם. קפצתי מהעגלה, לא ראיתי לפני אלא צללים ויריות. נפלתי ארצה, נאחזתי ברגבי אדמה, שמעתי יריות וצעקות ודודי איננו איתי. בלוויית סבא הלכנו לחפש את הרוצחים. הגענו למקום שעמדה העגלה ואיש אינו. השמש זרחה, שלחה את קרניה בפני סבא שהיה איש בעל קומה, בעל זקן מגודל ושער שיבה.

כל היום חפשנו בהרים. לבסוף מצאנו את גופת דודי הנרצח לרגלי הרי נפתלי, נקוב מכדורי הרוצחים. בשקט ובגבורה חלוצית קיבל האב השכול את האסון ובאותו המעמד הזהיר בנו מלקחת את דם שכנינו.

על שכמנו לקחנו את הנרצח לגבעה המתה, הזרועה קורבנות ובדממה נפרדנו מהקדוש.

האסון לא ריפה את ידינו. המשכנו בעבודה: קצרנו, אספנו מה שדודי זרע. הארץ נתנה את יכולה ביד רחבה והמחסנים התמלאו מכל טוב. רק הוא אינו. בלבי אין מנוחה. בלילות הנני מעלה את דמות דודי הנרצח שנגדע בטרם עת. באותם הלילות ששנתי נדדה מעיניי, נשבעתי לדודי הנרצח שאנקום את דמו, בלי להפר את הבטחתי לסבא. לא דם תחת דם אלה בהמשכת רעיונו, בהגשמת רצונו לרכישת הארץ והפרחתה".

יוזם ומפיק הספר: הרצל פיין
כתבה, ערכה ועיצבה: שחר לאור
הגהה: דיקלה פיין

מקורות:

הרצל פיין – סיפר והוקלט
ספר יוסף פיין / הוצאת דגניה א'
ספר במסילות ראשונים תולדות משפחת פיין/ מ.צ. אפרתי
ספר שלום על הרובים / רזיאל ממוט
חניטה ספר היובל / איתמר
ספר תולדות ההגנה כרך ג' / יהודה סלוצקי
מיומנו של משה שרת
מסמכים של יוסף פיין, מהמשפחה
ארכיון ההגנה
ארכיון חניטה

הנוכחים בתמונות רשומים לפי הסדר מימין לשמאל.

חיים משה פיין ויוכבד לבית אייזנברג

ביסוד המעלה התגלו כישוריו החקלאיים של חיים משה פיין לאחר שלמד בהתמדה את מלאכת החקלאות מפקידי הברון רוטשילד ומהמתיישבים המקומיים. עקב כך שנחשב לחקלאי מצליח, ייעדו אותו פקידי הברון להיות בין שישים המתיישבים הראשונים, שנבחרו מכל מושבות הארץ כדי להתיישב באדמות מטולה.

באותה עת ישבו על אדמות מטולה אריסים דרוזים שמרדו בבעל הקרקעות ג'בר בי הצידוני, ושרפו את ארמונו. משנוכח שלא יוכל להם, מכר את האדמות ליהושע אוסבצקי שהיה פקיד ראשי מטעם הברון רוטשילד והופקד לטפל בכל ענייני הקרקעות במושבות בגליל.

כדי להימנע מעימותים עם האריסים הדרוזים במטולה, העניקו להם פיצויים כדי שיתפנו מהקרקע בהסכמה. יוכבד פיין סיפרה:

"פקידי הברון קראו לכל אנשי הכפר הדרוזים ושאלו אותם בכמה הם מעריכים את התבואה, את העצים ואת כל רכושם במקום, מלבד הקרקע (שנקנתה מבעליה). הובאו בעגלות שקים עם מטבעות זהב וחולקו לכל אחד מהדרוזים כמבוקשו. אחדים קיבלו את הפיצויים בבכי ואחדים קיבלו ברצון, מתוך תקווה שבכסף הזה ייבנו במקום אחר ולא יהיו משועבדים לאפנדי. כמו כן הבטיחו הדרוזים שאין להם שום דבר נגד המתיישבים החדשים (היהודים)".

באותה תקופה חיים משה שנבחר להיות בין שישים הבחורים שיעלו למטולה, התחתן עם יוכבד אייזנברג, בת יסוד המעלה. בתחילה גרו בני הזוג במטולה בבתי הדרוזים הישנים, שקירותיהם היו בנויים מאבנים שחוברו זו לזו בעפר. התקרה של אותם בתים הייתה מורכבת משכבות של קורות עצים, קנים, קוצים, אדמה, ועל כל אלו הייתה שכבת חמר שהדרוזים היו מורחים ומהדקים היטב כדי ליצור כמקשה אחת שתמנע את דליפת הגשמים.

כשירדו גשמי זעף, הגשם דלף לביתם מכיוון שלא ידעו כיצד לתחזק את התקרה. בני המשפחה סבלו בנוסף לכך גם מהחרקים הרבים שהסתתרו בתקרה. יוכבד סיפרה כך "יש והעמדנו אוכל על השולחן ושרצים מהתקרה נפלו לתוכנו... פעם התעורר הילד הקטן בלילה בצעקה איומה. נגשתי אליו וראיתי שהוא צהוב כולו ומתעוות בייסוריו. אינו פוקח את עיניו, אינו יונק, רק מטלטל את ראשו אנה ואנה וצורח. הבהלנו רופא, חיפש בגרון, בדק את גופו ולא מצא דבר. והילד צורח בלי הרף. עבר יום, עבר לילה, אני מחזיקה את הילד על זרועותיי, מהלכת עמו בחדר,

א.

עלייתם ארצה של יוכבד וחיים משה פיין / יוסף פיין

"הורי ראו בעיניהם איך השתוללה והשתגעה אומה שלמה, ששמה רוסיה הצארית. כוח איתנים נורא התפרץ מבין המיצרים, יד נעלמת נהגה בהמונים והלהיבה אותם לערוך את הפוגרומים ביהודים".

אחרי הפוגרומים, היהודים חיפשו מקלט באמריקה, אפריקה ובכל מקום שפתח את שעריו. לאחר שתנועת חובבי ציון עשתה נפשות לפרויקט הציוני, משפחות מועטות החליטו לנדוד לארץ ישראל. בשתי אניות רעועות עמוסות פחם הגיעו שתיים מהן, משפחה אחת בת שבע נפשות והשנייה בת ארבע נפשות. באחד הלילות התחוללה סערה שבה אנייה אחת טולטלה והגיעה לבירות ואילו השנייה הגיעה לחוף יפו. משפחה אחת (משפחת אייזנברג) עלתה לגליל והשנייה (משפחת פיין) פנתה לירושלים. המשפחה שפנתה לגליל הצטרפה לעוד ארבע משפחות שחברו תחת עץ בודד בתוך שממה ופרעות, לימים יסוד המעלה.

באותה עת המשפחה השנייה (משפחת פיין) הסתדרה בחדר אפל, בשכונה ערבית בירושלים והאב ושלוש בניו עבדו בהקמת בניין לאחד האפנדים בעיר העתיקה. בשלב מסוים הבינו שלא די בהקמת בניינים בירושלים ושיש לגאול את הארץ בחקלאות. להגשמת רעיונם עלו לגליל.

בשנת 1894 לאחר טלטולים רבים על גבי חמורים הגיעה משפחת פיין לאותו עץ בודד בגליל העליון ושם נפגשה עם חמש המשפחות שעיבדו את אדמתן. שנים חלפו, נוספו משפחות לישוב, והוקמה על ידי הברון המושבה יסוד המעלה.

פגישה עם גורדון / יוסף פיין

יוסף כבר מגיל צעיר עזר בעבודות המשק וכתב בזיכרונותיו: אני ילד בן עשר. נסעתי בעגלה רתומה לצמד שוורים, אחד אדום והשני שחור וכוכב לבן על מצחו. בעגלה זו נסעו אבא ושני אחי הגדולים. התקדמנו בדרך בלתי סלולה והגענו לשטח אדמה שנקרא בפינו אדמת ההר ליד תל חי (כיום אדמת כפר גלעדי), עבדנו בסיקול אבנים.

א.ד. גורדון

מסביב שקט ודממה, הכול פראי ועזוב. סלעים ואבנים גדולות סביבנו. אנו טובעים בים של אבנים. התחלנו בעבודתנו בכינוס ערמות אבנים. אבא נהג בצמד שוורים. העגלה העמוסה חרקה והתנדנדה במדרון ההר ושוב חזרה לקחת אבנים. לאט לאט השמש נעלמה בין ההרים. מסביב אנו מוקפים מראות נוף הדורים. החרמון מולנו, מרחוק הרי הגולן הסגולים העומדים דוממים שומרי אמונים לנצח נצחים לנוף הרחב והשלו. אגדת קדומים בת אלפי שנים בוקעת ועולה מכל בקיע ומכל רגב. סודות העבר הרחוק רוקמים את חייהם בסתר. שלווים ושקטים מרחבי השדות וקול צעדי אבא בישר בשורה.

הספקנו להתרחק קצת מחלקת השדה שסיקלנו ולפנינו הופיע, כאילו עלה מן האדמה, אדם לבוש בגדי לובן, גלוי ראש, שער ראשו מהודר, זקנו הלבן פרוץ, כנפי מעילו פתוחות. ידיו הארוכות היו מכונסות בתוך שרווליו מעילו. לאט לאט הלכה הדמות והתקרבה.

העגלה נעצרה ואבא ירד מהעגלה להקביל את פני הבא. אנו שלושתנו נשארנו במקומנו פעורי פה. שמענו "שלום עליך יהודי" ואבא ענה "שלום". אותו זמן התקרבו שניהם לעגלה. הזקן התחיל ללטף ביד אחת את דופן העגלה ואת היד השנייה העביר על הגלגל האחורי. "מה לך יחיד כאן בסביבה" שאלו אבא. בצחוק קל ענה "אינני יחידי. בתוך סביבה כה יפה, בין הרים וסלעים אינני מרגיש את עצמי גלמוד. הלוא זאת ארצנו, כל סלע, כל הר, נותן תקוות לבאות". הזקן עלה על העגלה ואנו נוסעים הביתה.

איני יודעת איך אושיע לו. עיני זלגו דמעות. עלה בוקר היום השני. פני הילד שונו. הוא צורח בכוחותיו האחרונים. שלחתי רץ ליסוד המעלה לקרוא לאמא, מהלך עשר שעות הלך וחזור. כבר החל להעריב. הילד נמוג לעיני, הוא פסק גם לצעוק, רק גופו מרעיד. אני מתבוננת בילד הגוסס. פתאום ראיתי משהו אדום תקוע באזנו. תן גפרור צעקתי לבעלי. הוצאתי מאזנו תולעת גדולה, ששבעה מדם בני. הילד פקח עיניו והתחיל לבכות, בכי אנושי, בכי הקלה ולאט לאט שבה רוחו".

בבית זה נולדו לבני הזוג שלושה בנים: צבי, יהודה ואפרים. כעבור שש שנים, פקידי הברון החליטו לבנות למתיישבים בתי קבע עם שני חדרי מגורים וקומת מרתף שיועדה לרפת, מתבן ומחסן. עם סיום בנייתם, עברו התושבים מבתי המושבה הישנים שהיו בעמק בדרך למפל המים, במקום מוגן מרוחות, אל בתיהם החדשים שנבנו על ההר. יוכבד כתבה "הרוחות עזים וקשה לשאתם לעתים והחורף פה הוא חורף ממש, אולם המקום בריא ופה גדלו לנו בנים בריאים בעלי קומה כולם".

בנקודת הקבע של מטולה, נולדו למשפחת פיין עוד שמונה ילדים: יוסף, מרדכי, בנימין, הלל, חוה, שרה, שלום ושרגא. יוסף היה הילד הרביעי. משפחתם של יוכבד וחיים משה מנתה אחד עשר ילדים, אף על פי שהרופא המליץ לה להימנע מלידות עקב מצב בריאותה וכל הילדים נולדו בביתם על גבי מחצלת, בעזרת מיילדת.

משה ויוכבד פיין עם שלושה מילדיהם

העגלה התקשתה בנסיעה. הגענו לרגלי ההר וצמד השוורים נעצר. אנו לא הספקנו לרדת והזקן כבר נראה עוזר בדחיפת העגלה. עמדתי לימינו. נגעתני בכנפי מעילו. אין זאת אלא אליהו הנביא נקרה לפני. לא דמות אדם רגילה אלא אליהו הנביא שלמדנו עליו בבית ספרנו.

לאט לאט השמש נעלמה הרחק באופק. מסביב חושך ודממה. נכנסנו לרחוב מושבתנו בין שתי שורות של בתים. מבין השמשות נצנצו אורות קלושים. פרה גועה. עגל פורץ מגדר החצר ומתפרץ לרחוב, כבשה מבקשת את הטלה הקטן שנעלם בתוך עדר הכבשים, ילדים מתרוצצים ליד הבתים ופה ושם עומדת עגלה. נעצרנו ליד ביתנו.

אמא יצאה לקראתנו ותינוקה על זרועה. היא פקדה עלינו להתיר את השוורים, להאכיל את הכבשים, לסגור את הלול, את דיר הכבשים ואת השער ואת הפשפש. אבא סיפר לאמא שהבאנו אורח אשר מצאנו בדרך ליד תלחה (תל חי).

בינתיים גמרנו את עבודתנו בחצר, ברפת ובדיר. אמא הייתה נרגשת. אורח כה חשוב. שאלתי את אמא, "מי האיש ומה שמו". היא סיפרה: "יהודי מרוסיה, עזב את אשתו ואת ילדיו ועלה ארצה. הוא עובד כפועל בכל עבודות שהן. שמו גורדון". פני אמא קרנו משמחה. אבא היה במצב רוח מרומם. והלא תמיד הוא שקט ורציני. והנה הערב התחיל וצחוק קל נצנץ בזוויות פניו חרושי הקמטים.

גורדון ישב בפינת החדר. חדר זה שמש חדר אוכל למשפחה ובלילה גם חדר שינה לחמשת אחי. עמדו בו שולחן עם שני ספסלים. על הרצפה נפרשה מחצלת ועליה מזרן ושמיכה גדולה, שנועדה לכסות את חמשת אחי. בפינה עמדה ספה ישנה וקשה. כשאחד מאתנו חלה או הרגיש עצמו לא טוב, שכב על ספה זו. הלילה נמסרה הספה לרשות אורחנו הזקן. בשעות הערב התהלך בינינו, ליטף ראשו של ילד זה, הציץ לפינת המטבח ולחדר הוריי. שם, בפינה, עמדה גיגית על גבי ארגז ובה תינוק. הוא הציץ גם לשם והתינוק נפחד והתחיל צועק. אמא נבהלה, באה בריצה ומצאה את אורחנו ואת כולנו יחד מסביב לגיגית. דמעות התחילו זולגות מעיני אמא. מה לעשות, אמרה כולנו עובדים מחושך לחושך והאדמה אינה נותנת לעובדיה, די שבענו מלחמה.

השעה הייתה מאוחרת, רוב בני הבית שכבו לישון. גם אבא נרדם ורק אמא נשארה ערה עם אורחנו. היא סיפרה לאורח כל שעבר עליה, מבניין הרפת ביסוד המעלה ועד כיבוש מטולה. אורחנו ישב, הקשיב ולא הפסיקה אף בדיבור קל. פניו היו רציניים, גופו נצמד לכיסא. מול אמא ישב ואנו שכבנו על המחצלות והקשבנו לשיחת אמא.

דמעותיה לא פסקו. היא לא התאוננה על מצבה ולא התמרמרה רק סיפרה את חבלי התנחלותנו בהר.

גורדון ביקש מאמא את מנורת הנפט, זו הייתה מנורת פח עם פתיליה. אורחנו התיישב ליד השולחן, כתב וכתב ואנו חלק מאתנו נרדם והיתר הסתכלו בדמות הזקן הכותב לאור המנורה.

לפעמים התרומם האורח מעל כסאו, עבר לאורך החדר והסתכל במשכב שלנו. התינוק התעורר ובכה. אמא השתיקה אותו. נכנסה לחדרנו, פגשה באורח ושאלה אותו אם לא קר לו. "לא קר לי השיב. בבית כזה לא יכול להיות קר". ואורחנו התחיל לעודד את אמא. "הלא את מאושרת. יש לך בעל וילדים. כולם עובדים ועכשיו שכבו לישון את שנתם המתוקה, עייפים מן העבודה".

הזקן סיפר לה על הרושם שעשתה עליו הפגישה עם יהודי איכר העובד עם בניו. והנה כאן האוכל שקבלתי בביתך, בחיי, מימי לא אכלתי בתאבון כה חזק".

למחרת בבקר השכם, קם אבא הראשון, לש את הבצק, הדליק אש להרתיח קפה, ניגש למחצלת, העיר אחד אחד, את כולנו לתפילת הבוקר. עמדנו חמשתנו והתפללנו. התינוק התעורר וכאילו התפלל גם הוא. אמא הכינה סעודת בוקר. אורחנו התהלך בינינו והוא בעיני כאחד הנביאים. הוא לא דיבר. צעדיו ותנועותיו דיברו.

כוסות וצלחות לא היו בביתנו, היו רק ספלים וקעריות חרסינה ובכפות עץ השתמשנו לאכילת המרק. אמא בישלה מרק חלב. אורחנו פרס באצבעותיו מן הלחם והכניס לתוך הקערה. אמא הגישה לו חלב לשתייה. כולנו ישבנו וסעדנו פת שחרית קלה. אורחנו שאל אם ישנה חנות במושבה. אז לא הייתה עוד כל חנות ואת מעט המצרכים, חלבה, אורז, סוכר, היינו מקבלים מצידון, מבירות ולפעמים מצפת. "רציתי לקנות לילדים דבר מה", אמר אורחנו. "לא צריך השיבה אמא, כספך מועט ולמעט הזה אתה זקוק בעצמך, הן זקן אתה". "לא" ענה אורחנו, "אינני זקוק ואינני נצרך תמיד וטוב לי. ומה שיש לי מספיק לחלוטין. הנה יש אתי חמשה "בישליקים", בבישליק אחד רוצה אני לקנות לילדים מחברת ועפרון". ניגש אלינו ולגדול מאתנו מסר את הבישליק. אמא גערה בנו לא לקחת והוא בצחוק העיר "אין דבר. כשיגדלו יחזירו לי".

מובן ששמחנו על הבישליק שנפל לידינו. הכול מן השמים, חשבתי בלבי. ליוויתי את גורדון ליסוד המעלה. הלכנו שנינו ברגל כי גורדון לא הסכים לרכב על החמור. בדרך נעלם גורדון מעיני והתחלתי לצעוק, הן אמא הזהרתני לשמור עליו.

החיים במטולה והיחסים עם הערבים

חיים משה עבד בסיקול האדמה ובעיבוד השדות. יוכבד אישתו הייתה לו לעזר נאמן, טיפלה במסירות רבה בילדים, תיקנה את בגדיהם, טיפחה משק זעיר בחצר שבו היו פרות ותרגולות, אפתה לחם והכינה ארוחות. את האוכל בישלה יוכבד על מדורה קטנה, שהייתה על הרצפה בפינת החדר, והשתמשה להסקה בתבן ובגללי בקר יבשים ואת הלחם אפתה בתנור שבנה חיים משה שבו הסיקה עצים. בנוסף לכל עבודותיה, עזרה יוכבד לחיים משה בעבודות השדה והמשק.

החיים היו קשים ואכזריים. הערבים והדרוזים, שהיו המתיישבים הקודמים במטולה, התנכלו למתיישבים היהודים, אף על פי שקיבלו פיצויים גדולים כדי שיתפנו מרצון. הם בזו את היבול בגורן ועלו עם עדריהם שוב ושוב על השדות. יוכבד סיפרה "הם ארבו לגברים שהלכו בלילה לרפת להאכיל את הפרות וירו בהם, הם התנפלו על עובדים בשדות, הציתו את הגורן וגנבו בהמות. לא אחת חזרו אנשינו פצועים מהשדות. פעם יצא בעלי לשמור, פתאום ניתך מבול יריות על המושבה. היריות חדרו לבית. רצתי כדי להעביר את הילדים לפינה מוגנה. מתוך הבהילות הפלתי אז ילד. פעם התנפלו גם על העדר כולו וירו בבהמות. אז באו פקידי הברון והעניקו להם עוד שלושת אלפים נפוליאון, נסעו לבירות, גמרו שם את הקנייה כחוק וכדין, ערכו משתה וכרתו ברית שלום, מאז פסקה המריבה".

המשפחה בתקופת מלחמת העולם הראשונה

בתקופת מלחמת העולם הראשונה, חיים משה שהיה כבן ארבעים, גויס בכפייה לצבא הטורקי, ליחידה שפעלה בחזית הדרום. בשנה הראשונה נשאר עוד קצת מזון למשפחתו במטולה, אך בשנה השנייה המצב הורע, מלאי האוכל קטן ובנוסף לכך, באו להקות של ארבה שליחכו את כל הצומח בשדה והשמידו כל חלקה טובה. למרות כל זאת, היה על יוכבד לדאוג לילדיה ולבעלה שהיה ללא כל. כדי להתפרנס, קנה צבי הבן הגדול עגלה דיליז'נס, והוביל אנשים מצפת לביירות. לא פעם שקעה העגלה בדרכים וצבי נאלץ ללון בדרך. משלא הגיע, הייתה יוכבד בחרדה גדולה והייתה מהרהרת בליבה: האם קרה לו אסון, הרי בדרך משוטטים חיילים טורקים רעבים, ערבים ושודדים?

כשהמלחמה גברה, הממשלה הטורקית הייתה זקוקה לחיילים נוספים וגייסו גם את צבי. האם ציפתה לפרוטות מועטות עבור שירותו, אך לא קיבלה מאומה ואחרי שבועיים חזר צבי עייף, רצוף וחולה כהוגן בקדחת.

בלית ברירה נאלצה יוכבד למכור מרכושה כדי לקנות מעט מזון ועל אף הקשיים שאתם התמודדה ואף על פי ששניים מבני ביתה מגויסים, באו לביתם חיילים טורקים ותבעו ממנה "תני עופות, תני שעורה". היא הראתה להם תעודה שבעלה מגויס לצבא ואמרה שהיא מטפלת בילדיה הפעוטים והרעבים, אך הם לא נענו לתחינותיה, פתחו בכוח את הדלתות ולקחו הכול.

יוכבד הלכה למושל הטורקי להתלונן אך הלה ענה לה בזעם "אם את אם פלשתינאית מסורה, עליך לתת שני בנים למולדת, גם את בנך בן השלוש עשרה". שבועיים אחר כך באו לקחת את יהודה, הבן השני שהיה בן חמש עשרה. אמרו לה שרק לוקחים אותו לעשות חפירות ליד המושבה, אך בלילה הוא לא שב הביתה והסתבר לה שהובילו אותו עם נערים נוספים מהמושבה לכיוון משמר הירדן וגשר בנות יעקב. אחרי כמה ימים חזרו הנערים למטולה וכששאלה אותם יוכבד היכן יהודה, השיבו "יהודה חולה בקדחת ונמצא אצל סבא וסבתא ביסוד המעלה".

יוכבד התחננה אצל האיכרים שיסיעו אותה לבנה, אך הדרך הייתה מסוכנת, לפעמים הערבים היו שודדים את הבהמות ואת המצרכים בהן ולפעמים אף היו פושטים את בגדי הנוסעים מעליהם. אף איכר לא שש לנסוע מחשש לחייו ולרכושו. רק אחרי מאמצים רבים מצאה יוכבד עגלון שהסכים להובילה בחשכת הלילה ליסוד המעלה.

כדי לחזור לביתה עם יהודה בנה, שוב נאלצה יוכבד להתחנן ולהפציר באיכרים. אמה נתנה לה קצת אוכל, שני עופות, עדשים, בורגול וקצת דגים, אולם בדרך למטולה הם נתקלו בחיילים טורקים. כשניסתה לגונן על האוכל, הם היכוה בכת הרובה ושדדו את המזון שקיבלה, פרט לעדשים שהיו טמונות בתחתית העגלה. כשבאו שוב לקחת את צבי לצבא הטורקי, יוכבד מכרה עוד רכוש שהיה בבית, נתנה את התמורה לאיש שנסע לממשלה בצידון ובעזרת שוחד רב הצליחה לשחררו. בהמשך, עבר צבי למרחביה משום שנאסר עליו להישאר במטולה.

מטולה בראשית המאה ה 20

הגליל העליון בתקופת המלחמה, 1914-1918

בשנים 1914 עד 1918 התנהלה מלחמת העולם הראשונה, שבה נלחמו כוחות האימפריה הבריטית והרוסית נגד האימפריה העות'מאנית (טורקיה), שלצידה פעלו כוחות ערבים.

כשהיה ברור שהאימפריה העות'מאנית עומדת ליפול, בשנת 1919 נחתם הסכם סייקס פיקו בין צרפת לבריטניה, במטרה לקבוע את אזורי השליטה של שתי המעצמות בשטחי האימפריה במזרח התיכון.

לפי ההסכם, אזור הגליל העליון כולל מטולה, עברו לשלטון המנדט הצרפתי, אך הערבים מאידך גיסא תקפו את החיילים הצרפתים והשלטון הצרפתי התגלה כרופף מאוד כבר בשנה הראשונה.

לילה אחד באו חיילים צרפתים ואמרו לתושבי מטולה, שבאו להילחם בערביי החולה שבגדו בשלטונם. הם הקימו לעצמם מחנה במטולה, משם ירדו לחמרה וירו לאוהלי הערבים. הערבים שכבו בשקט ולא השיבו אש. הצרפתים חשבו שהערבים ברחו וישבו לנוח בצריף רועים באזור וכשראו הערבים שהצרפתים מבליים בשקט בצריף אחרי שרוקנו את כדוריהם, הקיפום והתנפלו עליהם במפתיע. כשמונים חיילים צרפתים נהרגו באותה התקפה וכחמישים מהם נלקחו בשבי.

יוסף מצטרף למשק הפועלות

יוסף באותה עת הציע את עזרתו לכל עבודה בבית ובמשק וחש לעזרת אמו שהייתה מטופלת בילדים קטנים וללא עזרתו של חיים משה. הוא עשה את העבודה באהבה ובמסירות, עד שיום אחד קם ואמר "התדעו אני הולך לעבוד במשק הפועלות (במטולה) וכבר דיברתי עם שרה מלכין והיא הסכימה לקבלני. בשכרי יוקל לכולנו בבית". הוא הבטיח לעזור לאמו אחרי שעות העבודה במשק הפועלות והיא קיבלה את מעשהו מאפס מוצא אחר. במשק הפועלות הכשירו נשים צעירות, בדרך כלל עולות חדשות, לעבודת החקלאות, ויוסף שהיה בעל ניסיון רב בגידול ירקות, בטיפול בעופות ובהמות ובעבודת השדה, התקבל בשמחה והיה לעזר רב.

חיים משה האב עורק מהצבא הטורקי

חיים משה

חיים משה, היה עדיין בצבא הטורקי, חולה, מלוכלך ואכול כינים וכתב ליוכבד "אני כבר לא יכול לשאת את הסבל ואת החיים במחנה" והיא מאידך גיסא, ניסתה לשכנעו להישאר עוד זמן מה מחשש לתגובתם של הטורקים. כשהגיע יום כיפורים, חיים משה ועוד שלושה חברים, יצאו בלילה בחשאי מהמחנה, פנו צפונה ולפנות בבוקר הגיעו השלושה לבאר טוביה. אחד האיכרים נתן לחיים משה את חמורו ואתו הצליח להגיע עד ליפו. שם נתן לו חבר אחר חצי לירה וכך המשיך בדרכו צפונה. בערב סוכות הגיע חיים משה הביתה כחוש וחולה ועברו ימים רבים עד שהתרפא.

סיפור הנסיעה למנחמיה / ע"פ צבי פיין

למחרת הקרב בין הערבים לחיילים הצרפתים, ניתנה הפקודה לפנות את הנשים והילדים ממטולה מטעמי ביטחון. באותה עת טיפלה יוכבד בשלושת ילדיה הצעירים וילדיה הבוגרים כבר חיו מחוץ למושבה.

עם פינוי מטולה, יוסף שהיה הבן הגדול מבין השלושה (כבן 16) רתם את הפרדות לעגלה, העמיס עליה מטלטלים ככל שיכל, לקח את אמו ועוד שני ילדים קטנים ממנו ונסע לצידון. חיים משה נשאר באותה עת עם שאר הגברים להגנה על מטולה. יוסף נסע ממטולה לצידון, המשיך לצור ומשם נסע דרך ראש הנקרה לחיפה. יוסף השאיר את בני משפחתו בחיפה לזמן מה ובא לאחיו במגדל כדי להיוועץ כיצד לעזור למשפחתו. בחווה במגדל הזדמנה ליוסף עבודה עם בהמות ואת שכרו שלח לאמו לכלכלת בני המשפחה.

בהמשך, נסעו בני המשפחה למנחמיה ושם גרו זמן מה בבניין בית הספר של המושבה, מול משפחת צ'יזיק.

שיירת פרידות ליד מנחמיה

מטולה ותל חי במערכה

ב 1- במאי 1920 הגיעה אל חצר תל חי קבוצה גדולה של ערבים בדואים חמושים, שדרשו לבדוק אם אין חיילים צרפתיים בחצר. הם חדרו לחצר ומיד תקפו והפתיעו את החברים במקום.

חצר תל חי

טרומפלדור נתן הוראה למגינים להשיב נגדם באש ומיד החל קרב יריות שאליו הצטרפו עוד המוני ערבים שהיו מחוץ לחצר תל חי.

למחרת אותו יום, בא צ'יזיק ליוכבד ואמר שהוא נוסע לכנרת המושבה, כדי

להביא קצת דגים ובהזדמנות זאת ישאל על אודות מטולה. כעבור כמה שעות חזר צ'יזיק צועק ומתייפח, לאחר ששמע על האסון שקרה בתל-חי, על נפילתה בקרב של שרה צ'יזיק אחותו, ונפילתו של טרומפלדור, שהיה שם דבר. הוא סיפר שאנשי מטולה ברחו לכפר גלעדי, אך חיים משה לא הגיע לשם וכפי הנראה נהרג. צער כבד וייסורים קשים עברו על יוכבד וילדיה, אך לאחר כמה שבועות הגיעה בשורה שחיים משה נמצא ברשימת הגברים שברחו לביירות ולצידון.

בזיכרונותיו כתב אברהם הרצפלד "בהיכנסנו למטולה מצאנו חברים אחדים והם בריאים ועומדים על משמרתם. במושבה נמצאו כאלף אנשי צבא אלג'יריים. הם תפסו את רוב בתי המושבה והיו מסירים מהם את הדלתות והחלונות ומבעירים בהם את אש מדורותיהם. תופסים עגלים וכבשים והורגים, ואת העופות בלולים כבר כילו והחברים מקבוצת מטולה שנשארו במושבה, עיניהם רואות וכלות".

לאחר זמן מה הצטרף חיים משה למשפחתו במנחמיה ועבד עם יוסף בחודשי הקיץ בביתניה.

בנוסף לעבודתו בביתניה עבד יוסף בהובלות. הוא היה מחכה בתחנת הרכבת בצמח עם עגלתו, מקבל סחורות שהגיעו מדמשק ומוביל אותן לסוחרים בטבריה.

רק אחרי כשנה, סמוך לסוכות, חזרה המשפחה למטולה והתחילה לשקם את משקה.

מוטי פיין הוד

בתקופה שבה גרה משפחת פיין במנחמיה, בעת שיוסף היה בצמח וחיכה לסחורה להובלה לטבריה, חיכה גם שקולניק מדגניה ב' עם עגלתו, שהייתה רתומה לשתי פרדות לסחורה להובלה והייתה ביניהם תחרות.

לימים שקולניק, שנקרא אח"כ לוי אשכול, היה לראש ממשלת ישראל. עזר ויצמן מפקד חיל האוויר, היה אמור למצוא מחליף לתפקידו. ויצמן הציע את מוטי הוד (הבן הבכור של יוסף). לוי אשכול התנגד ואמר: "אה... זה ההוא מדגניה, הוא לא מתאים, צריך מישהו עם השכלה או לפחות עם תעודת בגרות". אבל עזר ויצמן עמד בתקיפות על כך שמוטי ימונה לתפקיד ואמר: "או שמוטי ימונה למפקד חיל האוויר או שאיני פורש מתפקידי".

מוטי הוד מונה למפקד חיל האוויר ב-1966. שנה לאחר מכן במלחמת ששת הימים, השמיד החייל את חילות האוויר של מצרים וסוריה בעודם על המסלולים לפני המראתם וכך מילא תפקיד משמעותי וגורלי בהכרעת המלחמה כולה.

האלוף מוטי הוד

חציית הירדן ליד דגניה. ברקע בתיה של דגניה א'

ב.

יוסף עוזב את הבית

עם חזרת המשפחה למטולה, עבד יוסף בקימום המשק ללא לאות ואף הגיע להסכם עם אביו שלא יעסיקו ערבים במשקם, כפי הנראה הודות לאידאולוגיה של "עבודה עברית" אותה ספג בתקופה שעבד במשק הפועלות.

בעונה הראשונה יוסף חרש וזרע לבדו את שדות המשק, אך לאכזבתו הייתה זו שנת בצורת והוא לא ראה ברכה בעמלו. בעונה הבאה, בעת שהשקיף על אדמת מרג' עיון, ראה זוג שוורים חורש את האדמה ולבו ניבא לו שהחורש הוא ערבי.

בזיכרונותיו סיפר יוסף: "נכנסתי הבית ושאלתי את אבי אם הוא מעסיק פועל ערבי ולא קיבלתי תשובה. כשחזרתי על שאלתי ענה לי אבא בתוקף 'אני כאן בעל הבית ולא אתה'. דבריו אלה הרגיזוני ובמרירות אכלתי את ארוחת הצהריים והחלטתי לעזוב את הבית, על אף בכיה של אמא והפצרותיה שאשאר.

שמתי לדרך פעמי, אבא ניסה לעכב בעדי, אך לא נענית לו.

הלכתי ברגל ודמעות בעיני כל הדרך, עד הגיעי ליסוד המעלה לבית סבא ז"ל. מיררתי בבכי, נכנסתי לבית סבא נפלתי על הרצפה ובכיתי שעה ארוכה.

כשנרגעתי הזמינני סבא לשולחן, הגיש לפני אוכל ומתוך שהייתי רעב אכלתי בתיאבון רב. כשגמרתי את אכילתי, ביקש סבא ביאורים לבואי ולבכיי. סיפרתי לו את המעשה מתחילתו ועוד סופו והוא, כמובן הסביר לי, שכוונתו של אבא טובה הייתה וניסה להשפיע עלי שאחזור לבית אבא. משראה שאני עומד בסירובי, הזמינני להישאר בביתו, סירבתי ויצאתי מיד לדרך. הגעתי לאיילת השחר לעת ערב והשומרים שם סרבו להכניסני. עמדתי ליד השער ודמעות זולגות מעיני. תוך כדי בכי ראיתי את העובדים חוזרים מעבודתם ומחרשות וכלי עבודה שונים בידיהם וליבי נצבט בי מקנאה וכאב, למה הם עובדים ואני לא?

עמדתי עוד שעה קלה במקומי, עד שניגש אלי צעיר אחד בשם לויצקי ושאלני למעשי כאן, למוצאי ולסיבת בואי. סיפרתי לו שאני בן פיין ממטולה ומכיוון שילדים רבים בבית אבא והמצב רע, נאלצתי לשים לדרך פעמי לחפש עבודה במקום אחר. הוא הכניסני עמו למשק, האכילני, השקני ופינה לי מקום במתבן על ידו ולעת בוקר לקחני לעבודה בשדה.

ג.

ההיכרות עם מנוחה

בקיץ תרפ"ב 1922 נסע יוסף לאחיו צבי ועבד בשדות נהלל. ערב אחד פתח פיו ואמר "היודעים אתם, החלטתי לנדוד דרומה, רוצה אני להכיר את חבל הדרום. אל חולדה הקבוצה אלך". למחרת השכים קום, ארז את מעט מטלטליו ויצא לדרך עם אחת העגלות הנוסעות לחיפה. באחד הימים הגיע ממנו מכתב קצר "אני נמצא בחולדה, מצאתי כאן חברים צעירים וטובים וטוב לי".

על ההיכרות עם יוסף סיפרה מנוחה (בת זוגו של יוסף):

"פניתי למרכז החקלאי כדי ללכת לקבוץ והם הפנו אותי לחולדה. בבוקר יצאתי ברכבת לחולדה והגעתי לתחנה בנחל שורק, ירדתי ועמדתי על הפסים. מסביב היו רק (ישובים) ערבים. התחיל לרדת גשם קל ואני הייתי מלאת פחד שמא יחטפו אותי... פתאום רואה אני מרחוק רוכב, איש גבוה המחזיק סוס נוסף בידו. זה היה יוסף פיין. הוא ירד, הושיב אותי על הסוסה ואחר כך הוביל אותי לחולדה.

בחולדה היינו כשנתיים והחלטנו להעמיד חופה. ללבוש – לא היה מה, ואז גילה לי פיין, שיש לו לירה מתחת למזרן. לקחתי את הלירה וקניתי בירושלים בד לשמלה ולחולצה לפיין. תפרתי הכול במו ידי ונכנסנו לרבנות בתל אביב. הם בקשו לירה בעד החופה, אך פיין אמר שחברי ההסתדרות יכולים לקבל הנחה ולהתחתן בחצי לירה וכך היה".

על חיי יוסף בחולדה מספר ע. חולדאי חבר חולדה בימים ההם: "יוסף היה מדריך קבוצתנו בחולדה בימים הראשונים להתיישבותנו. כבר בהופעתו הראשונה נסך בנו מרץ, ביטחון ואמונה באפשרויות להפוך את מקום היאחזותנו לישוב קבע. רבים היו בימים ההם המתנגדים ליצירת נקודת ישוב בחולדה... ומעטים עודדונו. יוסף פיין עזר לנו במידה רבה להתגבר על המכשולים שהיו רבים ורציניים. חולדה הייתה אז מנותקת מן הישוב, בודדה, ללא דרך, ללא מים, ללא סיכויים משקיים לעתיד. בנוסף לכך, הייתה מוקפת אויבים שהצליחו כבר פעם להרוס אותה עד היסוד. באנו למקום מלאי התלהבות, אבל חסר לנו הניסיון והידיעה כדי שנוכל להתגבר על הקשיים שנערמו לפנינו. בסביבה לא הייתה כל נקודה שממנה נלמד

יסוד המעלה בראשית המאה ה 20

עבודתי כבשה את לבו והוא הפציר בי להישאר אתו. נעתרתי לו ומסרתי את עצמי להוראותיו והדרכתו. בינתיים השיג בשבילי זוג מגפים גדולים, פי שנים מרגלי, אבל בעיני זה היה רכוש גדול. הרגשתי את עצמי איש מושלם, מכיוון שעד אותו יום הייתי מהלך ברגלים יחפות וכפות רגלי נוקשות כאבנים מהליכה יחפה, בין בקיץ ובין בחורף. שהייתי עם לויצקי כארבעה חודשים והוא טיפל בי כאב בבנו, הדריכני והוליכני תמיד אחריו. מקץ ארבעה חודשים הבעתי לפניו את רצוני לשנות את מקומי באחר והוא הסכים לדברי, עודדני והפנה אותי למגדל. לפני לכתי הלבישני זוג מכנסיים ארוכים ממש, עד הנעלים. אלו היו המכנסיים הראשונים בחיי שהתאימו לגופי, כי תמיד הייתי לובש מכנסי אחי שעל פי רוב קטנו ממידתי והגיעו עד הברכיים או קצת למטה מהן. הוא הנעילני זוג נעלים טובות ועל ראשי שם כובע ומסר לידי מכתב. מצויד בכל אלו ועם שתי מג'ידות בכיס, שמתי לדרך פעמי לעבר מגדל. בבואי למגדל סיפרתי שיש לי ניסיון בעבודה חקלאית, בחריש, זריעה וקצירה וקיבלוני לניסיון, מתוך שחסרו אז ידיים עובדות בענפי משק אלו ואף שם הצלחתי מאוד בעבודתי".

יוסף ומנוחה פיין בחולדה

יוסף ידע גם לשוחח עם חבר, לרכך חיכוכים וליישב ניגודים. הוא רכש את ידידות כולנו. מקץ שלוש שנים, למרות כל העמל שהושקע בה, לא יכלה חולדה להחזיק מעמד מחוסר מים ומחוסר אדמה ראויה לעיבוד והקבוצה התפזרה. ושוב עמד יוסף על פרשת דרכים, אך הפעם לא יחידי, כי בחולדה מצא את חברתו לחיים - מנוחה".

וניעזר. והנה בא יוסף פיין וידע ליצור אוירה מעודדת ומדרבנת. בא בדברים עם שכנינו, שלא הייתה לנו אתם שפה משותפת, קשר אתם קשרים והם כיבדוהו והעריצוהו.

יוסף פתח את התלם הראשון בשדות הפלחה שלנו, זרע את הזרעים הראשונים, קנה את המקצרה הראשונה וקצר את השיבולים הראשונות. יוסף נסע לסוריה וקנה את פרותינו הראשונות שהיוו יסוד לרפת במקום. הוא נשא ונתן עם המוסדות שהתייחסו באי אמון ובאי רצון לניסיון ליישב את חולדה, עבד, הסביר, הדריך וכיוון את צעדינו המשקיים הראשונים כחקלאי מנוסה, כאיכר מלידה וכחבר מסור, בסבלנות ובהתמדה.

יוסף שומר שדות בחולדה

יוסף ומנוחה עוברים לרחובות

בני הזוג עברו לרחובות וחברם מחולדה כתב "יוסף ומנוחה יצאו את חולדה לבקש לעצמם מקום אחיזה חדש ובידם אין כלום, זולת הכסות לבשרם. כמוצא זמני נשארו ברחובות. יוסף היה שומר רוכב ושמר על הפרדסים ובידיעתו את שפת ערב, רכש הרבה ידידים בין ערביי הסביבה. בינתיים הכירו צעירי המושבה את יוסף, שמעו את דיבורו הערבי, ראו את מנהגו עם הערבים והציעו לו להיות ראש השומרים במושבה ולכלכל את המשא ומתן עם השכנים הערבים. התפקיד הזה קסם לו, אבל הוא התגעגע אל צור מחצבתו, אל הגליל ולא קיבל את הצעתם".

סיפר יוסף "יצאנו מחולדה רק בלבוש אשר לבשרנו, לחפש לנו דרך חדשה בחיינו.

הלכנו ברגל ולנו באחד מבתי האיכרים שבדרך, אשר מתוך רחמיו עלינו, הלן אותנו למשך לילה אחד.

בהגיענו לרחובות, עברנו ליד בית זקן אחד, שעמד ועדר בגינת ביתו. עמדנו שנינו עייפים ויגעיים והסתכלנו בזקן הזה העובד ועבודתו קסמה לנו. הזקן הרגיש בנו, הפסיק את עבודתו ושאלנו, מאין אנו ולכן פנינו. תוך כדי שיחה ביקשנו מים לשתייה והוא הכניסנו לביתו, בן ששה חדרים מרווחים ומרוהטים כהלכה, הושיבנו על כסאות והגיש לפנינו מאכל ומשקה.

תוך אכילתנו ביקש הזקן לשמוע על מוצאנו ועל סיבת בואנו למושבה. משספרתי לו על מקום הולדתי ובית הוריי ועל הליכתי ברגל עד הנה, הזמינני הזקן (שמו היה לוי) ללון בביתו ולנוח במשך הלילה. קיבלנו את הצעתו בשמחה, כי היינו עייפים מדי להמשיך הלאה.

למחרת בבוקר, הציע לי הזקן לעזור לו בעבודתו בגינה. נענית לו ברצון, עזרתי וזרעתי. עבודתי מצאה מאוד חן בעיניו, עד שהציע לי לקבל את ההשגחה על הפועלים בפרדסיו. סירבתי להיות מנהל משגיח והבעתי את רצוני להיות רק פועל. עבדתי אצלו ימים מספר וחברתי מנוחה עזרה במשק הבית. הזקן האכילנו והשקנו מכל טוב, פינה לנו חדר והביע את רצונו שנשאר בביתו, מאחר שבניו כולם בחוץ

לארץ ורק הוא ואשתו יחידים בבית. סירבנו להישאר אצלו ואז הפנה אותנו לקבוצת השומרים במקום, הציגני לפני ראשי הקבוצה והללו קיבלוני ברצון ובשמחה, מסרו לידי סוסה ותפקיד שמירה בכרמי המושבה. אחר כך העמידו לרשותי עוד ארבעים שומרים שימלאו את תפקיד השמירה על כרמי האיכרים. חברתי עבדה במטבח החבורה ושם אכלנו. דירתנו נשארה בבית לוי, כי חזקו עלינו הפצרותיו להישאר בביתו. הזקן ואשתו המשיכו לטפל בי כמו בבנם, הכניסו לחדרי לעת ערב אוכל ומשקה, דאגו לנו וסיפקו לנו מכל טוב. בינתיים קבלתי ממרכז החבורה לירה אחת, נסענו אני ומנוחה לתל אביב והתחתנו שם אצל רב. לאחר כמה חדשים התפרקה חבורת השומרים ואז הגיעו לרחובות יוסף ברץ וחברו למצוא כמה חברים חדשים בשביל קבוצת דגניה ב', שנוסדה אז. יוסף ברץ הציע לי להירשם כחבר לקבוצה וקיבלתי את הצעתו. בינתיים עבדתי עם אשתי בעבודת זיבול גנים וחסכנו לנו כמה פרוטות להוצאות הדרך".

מנוחה ויוסף פיין במרכז. יוסף ומנוחה התחתנו ב-1923 או 1924.

מנוחה

זרקה אותו למיטה של הילד השני ואמרה - פה תשכבי ובזה נגמר הסיפור.

כך גרתי כשבוע ימים. הייתי רק עם השמלה הלבנה שעל גופי, אבל מרים נתנה לי בגדי עבודה וכבר בלילה הראשון לקחה אותי לעבוד ברפת.

את ארגז הענבים אשר הבאתי לקחו ממני והסתירו בשביל חולי הקדחת".

לאחר זמן מה הצטרף יוסף לדגניה א' ובאחד הימים אמר למנוחה: "צריך לנסוע למטולה שאמא תראה עם מי התחתנתי". כשהגיעו למטולה יוסף הציג את מנוחה אשתו לפני אמו והיא מיד אמרה: "זה היה יכול להיות גרוע יותר".

הבית בדגניה א' בו הייתה דירתם של יוסף ומנוחה

מנוחה בחצר דגניה א'

ד.

המעבר לדגניה א' 1925

ביום שישי הגיע יוסף לצמח ומשם הלך ברגל לקבוצת דגניה ב' כדי להיפגש עם נציגיה וביניהם החברים קדיש לוז ולוי אשכול. במהלך השיחה אמר יוסף: "אני יליד מטולה יודע לחרוש, לזרוע ולדוש". החברים יצאו להתייעצות ולבסוף אמרו: "חסרים לנו אנשים כמוך, אבל מכיוון שנולדת במטולה ואתה בן איכרים, איננו יכולים לקבל אותך". תשובתם זו באה על רקע מערכת היחסים המתוחה שהייתה בין החלוצים שחיפשו עבודה במושבות ובין האיכרים שהעדיפו על פניהם את הפועלים הערבים שעבדו בשכר נמוך, היו רגילים למזג האוויר בארץ והיו בעלי ניסיון בעבודת החקלאות.

הדחייה מצד דגניה ב' הייתה מפתיעה ביותר עבורו ולא נתנה לו מנוח, מה עוד שכבר הייתה כמעט שעת ערב של יום שישי והוא נותר לבדו ללא אפשרות לחזור לביתו. לאור המצב, הלך יוסף פיין ליוסף ברץ, שהיה חבר דגניה א'. יוסף פיין סיפר לו את חוויותיו מהישיבה בדגניה ב' ובעודם מדברים, פנתה מרים ברץ ליוסף פיין ושאלה: "מה אשתך יודעת לעשות?" יוסף השיב שהיא חולבת וניצוץ של שמחה עלה בעיניה מכיוון שבדיוק באותה עת חסרה להם רפתנית ומרים מיד ענתה: "אם כך, תביא אותה אלינו".

למחרת חזר יוסף לרחובות, מאוכזב מקבלת הפנים של חברי דגניה ב' והחליט שלעת עתה יישאר לסיים את עונת השמירה בכרמים ברחובות ואחר כך ישקול את המשך צעדיו. חרף זאת מנוחה לא ויתרה על הרעיון הקיבוצי ואמרה "אני התחנכתי בתנועה הציונית להגשמה בקיבוץ ואני נוסעת לדגניה א'". היא יצאה ברכבת ונשאה עמה ארגז ענבים שהתכוונה לתת כשי לחברי דגניה א'. בזיכרונותיה סיפרה "הגעתי לפנות ערב ואני כולי נקיה ומעומלנת, לבושה בשמלה לבנה ומגוהצת עם נעלים לבנות. הרוח החמה והלוהטת עם האבק, הכתה בפני וחשבת לעצמי: ריבונו של עולם, לאיזה גיהנום באתי?

מרים הכניסה אותי לביתה שבו ישנו אותה עת חמשת ילדיה, לקחה ילד אחד,

טובה ובלי הרם את קולו. לבסוף היה המוכתר סלים תורעני, מכבד אותנו ואת כל המסובים בקפה תורכי מר והכול היה בא על מקומו בשלום, כמובן עד הסכסוך הקרוב.

הרבה התנגשויות שעלולות היו להגיע להתנקשויות דמים, מנע יוסף פיין בהתערבותו ולא תהא בכך גוזמה אם אומר שבמידה רבה עקב פעולתנו המשותפת שאותה עשה, תקענו יתד באדמות צמח עד היום הזה.

תחנת הרכבת בצמח

בשנת 1929 המון ערבי מוסת החל במעשי טבח בעיר העתיקה בירושלים ומשם התפשטו המאורעות גם לחברון, שתושביה היו גאים ביחסים הטובים שיש להם עם הערבים. אל הפורעים הצטרפו גם ערביי חברון והללו עברו מבית לבית וטבחו ביהודי העיר. הפרעות התפשטו בכל הארץ, נמשכו שבוע ימים ובמהלכם נטבחו 133 יהודים.

העיירה צמח ודגניה

ה.

רכישת אדמות צמח / שאול אביגור

בשנת 1928-9 הטילו עלי משקי עמק הירדן את הטיפול בכיבוש קרקעות צמח – כמובן מתוך קשר אמיץ עם אנשי משרד הקרן הקיימת בחיפה. הפעולה לרכישת קרקעות בצמח החלה עוד שנים מספר קודם לכך והייתה כרוכה בקשיים ובסיבוכים רבים. קרקעות צמח היו מחולקות לחמישה גושים יסודיים. כל גוש היה מחולק שוב לכשמונים חלקות בלתי שוות, לפי מספר הפלחים שבכפר ולכל פלח הייתה חלקה כמעט בכל גוש. הבלבול היה רב וגבולות מדויקים בין החלקות לא היו. הפלחים נהגו להשיג את גבולותינו ולזרוע את חלקותינו והייתה סכנה שנאבד את השליטה הממשית על האדמות שהיו רכושנו מבחינה חוקית. גם נקודות ישוב חדשות שתבטחנה את שליטתנו על הקרקע – לא היו, בקיצור, היה סבך שבסבך, ג'ונגל.

נכנסתי לפעולה זו מחוסר כל ניסיון קודם. רק תחת לחץ ההכרח. בתחילה הייתי כמעט אובד עצות ואז בא לעזרתי יוסף פיין. לא אומר שהיה בקי בפרטי הפרטים של הגבולות והזכויות של המשפחות הערביות, אך היה לו כשרון מיוחד של 'בן בית' להתיר סבכים, ליישב סכסוכים ולהביא לכלל הסכמה והבנה, כמובן מתוך שמירה מוחלטת על זכויותינו.

לשונו הערבית והאמון שקנה לעצמו אצל מוכתר הכפר והפלחים – נתנו סיוע שאין ערוך לו והבטיחו לבסוף את שליטתנו על החלקות שכבר היו ברשותנו. מובן שגם הוספנו ככל האפשר לרכוש חלקות נוספות.

הייתי נהנה מהאמנות הבלתי רגילה שבה היה חואג'ה יוסוף – כך כינוהו בני צמח, מנהל את המו"מ ויודע בחיך או בהלצה בעת הצורך, או בנזיפה או במימרה שנונה – ליישב סבכים ששום עורך דין חריף מוח לא היה מסוגל ליישבם, והכול ברוח

קציני משטרה ופקידי מכס ובתוך כל אלה, הרצאה על תכנית מחושבת וקולעת ובת ביצוע שבה שלובים דברי בדיחותא ומעשי הרפתקה מהעבר. (יוסף) המועמד לביצוע עומד כאן לפניך ואינו מעלה כלל על דעתו, כי מישהו אחר מלבדו יישא באחריות והסכנות הכרוכות בזה ויהיה מוכשר להתמצא בכל המצבים וההפתעות הנעלמות הצפויות לו.

לא כל הצעותיו של יוסף ניתנו להגשמה ולא בכל מה שטיפל תמיד הצליח ואולם אם פעם ומוטב שעה אחת קודם, תסופר ותתגלה היריעה המלאה והנכונה של פרשת המאבק וההגנה ובתוכה כל נפתולי הרכש, יהיה בפרשה זו מקומו של יוסף פיין מן המכובדים ביותר בכל הכולל את הרכישה בפנים הארץ ובשטחים השכנים. סגולותיו של יוסף מזה ונכונותו להתגייס ללא כל הסתייגות לכל פעולה מזה, הפכו אותו למעשה למכשיר קבע לשליחויות החורגות מפעולה חד פעמית, כשהוא הרחק מקבוצתו ומנותק מביתו.

בשנת תרפ"ט / קטע מתוך סיפורה של שרה פיין מונזון

הנה מכונית הדורה מופיעה – אחי יוסף בא. אכן כמלאך מושיע הוא בא להרגיע את אמנו המסכנה הדואגת כל כך לשלומה והוא מחייך את חיוכו השלו ואומר הבה נלך ונרגיע את אמא.

וכשאני רואה את אמא הקופצת ממיתתה לקראתו, כאילו לא הייתה חולה מעולם, ומשקיעה עצמה בזרועותיו ומנשקת ומחבקת אותו בלי הפוגה, ודמעות גיל זולגות מעיניה, אני עומדת תמהה: מניין לאשה רזה וחלשה כל כך, בן גדול ורחב כתפיים, אמיץ ויפה תואר כזה והרי היא בזרועותיו כילדה קטנה כמעט...

אמא מיהרה ויצאה למטבח, וכבר היא מבשלת ומטגנת ועורכת שולחן כיד המלך. בזכותו חזרה לה חיוניותה והיא שוב יפה ופעילה.

הכול יושבים לשולחן וסועדים. תוך כדי אכילה לוחש יוסף משהו לאבא ואמא. מבוכה קלה משתררת. יוסף מוציא את אמא לחדר השני ושניהם חוזרים והם מתלחשים ולאזני מגעת תשובתה של אמא: "לא בני, לא אתן לך לעשות זאת, בבת עיני אתה, לא אתן לך, לא אוכל להרשות לך לעשות זאת הפעם" והוא משדלה ואומר: "אמא יקירתי, האמהות והתינוקות של דגניה ושל הארץ כולה מצפים לזה בכליון עיניים. העלי נא בדעתך לרגע מה יהיה איתם אם לא אביא להם זאת. תארי לך בדמיוןך את התמונה כיצד מתנפלים האויבים בלילה וממטירים עלינו אש. האמהות והילדים מסתתרים כשהם רועדים מאימה ואנו ידינו ריקות ואין לנו

ו.

יוסף עוסק ברכישת נשק / דוד הכהן

רכישת הנשק התבצעה בארץ ובמדינות הגובלות בישראל, תוך סיכונים גדולים וניסיונות חוזרים ונשנים להשיגו, אף על פי שהיה רק תקציב דל ברשות פעילי ההגנה. כל רכישה של נשק הייתה כרוכה בתכנית נרחבת ומחושבת. כאשר אמרתי ליוסף פיין שהתקציב זעום, מיד היה בא ומציע תכנית, כמו ייסודה של חברה לאיסוף זבל מכפרי עבר הירדן והרי זו תכנית משובחת לכל צדדיה: "בכפריהם ערמות זבל ללא ניצול, המשמש מקור לכל המחלות והפגעים בכפר – הבה ננקה להם את הכפרים, נזכה בזבל אורגני משובח, בינתיים יקומו לנו שם אנשים נאמנים, יהיה משלוח מאורגן, ייקבעו קשרים עם אנשי הגבול ויהיה רווח מסחרי מכל העניין הזה. את הרובים נקנה בכספי הרווחים האלה ושוב לא נהיה זקוקים לחסדי תקציב מן המוסדות".

פעם אחרת תכנן לייסד חברה לשיווק ירקות מן הארצות השכנות ואמר: "הן בלאו הכי יש עונות מתות אצלנו ואנו חייבים ביבוא ומוטב להביא כל אלה במאורגן ושוב יהיה הדבר ככסות עיניים לרכישה ואגב כך ניפטר מן היבואנים שאין מהם נחת לאיש".

ושוב הופיעה תכנית של חרישה בטרקטורים בקבלנות בשטחי עבר הירדן וגם קצירה בקומביינים וכל זה מחושב ומעובד לפרטי פרטים, לאחר שיחות ניסיוניות עם הצד השני.

הייתה זו תמיד חוויה אמיתית להקשיב לשיחתו של יוסף, לקולו השקט והשוטף, לעיניו הקורצות, לבת הצחוק השפוכה על פניו היפים להפליא והעיקר לשיחה עצמה, לרקמה הציורית השזורה פרטי פרטים של שמות כפרים ומוכתריהם, בעלי אחוזות ושבטי בדואים, תיאורי וואדיות, שבילי הרים, מעברי הירדן, אפיים של

פעילותו של יוסף בתחום רכישת נשק אחרי מאורעות 1929 / שאל אביגור

עם תום מאורעות 1929, כשריכוזנו את הנתונים המספריים על מצב ציוד הלוחמה של יישובינו, הצטיירה בפנינו תמונה קטסטרופלית של כמות הנשק, איכותו וכמויות התחמושת.

המצב בארץ היה בלתי יציב ביותר ואיש לא ידע מה אורך ההפוגה שלרשותנו. יום יום חששנו להתפרצויות חדשות... ברור היה שיש לאמץ את כל הכוחות כדי להרבות את כמויות הנשק שברשותנו.

לרוע המזל גרמו המאורעות לניתוק קשרים עם מקורות רכש ערביים רבים, ואישים שונים שהיו יכולים להיות לעזרה בפעולות הרכש מנעו את סיועם. לא הייתה תקווה רבה להשגת כמויות רציניות של נשק ממשלתי להגנת היישובים ומחסנינו היו ריקים מכל.

הוטל עלי לרכז את פעולת הרכש בצפון ופניתי כמובן מאליו גם ליוסף פיין. עלי לומר בלי כל גוזמה, שהוא זה שהוציא את עגלתנו מן הבוץ בימים השחורים והמרים ההם.

יוסף התמסר לפעולה בכל תנופת מרצו וכוחו, עבד ללא ליאות יומם ולילה, קשר קשרים עם הבדויים שבעמק הירדן ובכפרי הגבול, בא בדברים עם סוחרים ומבריחים בצמח, בטבריה, בחיפה, בעבר הירדן, בסוריה ובלבנון. לא עבר זמן רב וזרם של נשק החל זורם למחסנינו במימדים לא קטנים לפי מושגי הימים ההם. אכן, הנשק ברובו היה ישן ובחלקו מיושן ויוסף פיין לחץ בכל הכוח להשיג מהמוכרים את מיטב הנשק ולו גם במחירים גבוהים יותר. אך זה היה הנשק וכזה בלבד אפשר היה להשיג מהערבים באותה תקופה.

אז הוקמו בעמק הירדן ואח"כ גם בסביבות אחרות, בתי מלאכה לתיקונים והנשק הובא לאט לאט לדרגה של ראוי לפעולה. לצערנו היו אלה רובים ממוצא שונה וקליברים שונים: אנגלים, גרמנים, טורקים, צרפתים וגם אחרים. כאלף רובים ומעלה. גם מספר מקלעים נרכשו באותו זמן, מספר לא קטן לפי השגות הימים ההם. גם ברכישת התחמושת חלה התקדמות מה. חלקה נאלצנו אח"כ לתקן ולהחיות על ידי החלפת הפיקות בבתי מלאכה מיוחדים לכך.

קשה להעריך את המרץ, ההעזה, כוח ההמצאה והתחבולות שבהן השתמש יוסף פיין כדי לבצע את רכישת הנשק ולצאת בשלום מידי המשטרה, הבלשים למיניהם ואנשי חיל הספר העבר-ירדני (יחידה שהוקמה על ידי שלטונות המנדט הבריטי. הלוחמים מן השורה היו ערבים, ומיעוטם יהודים. תפקידה העיקרי של היחידה היה שמירת גבולות עבר הירדן, שחנו בנהריים וצמח וסיירו בסביבה). בעניין זה

במה להשיב אש להגנתנו. מה יהיה אז בפי לומר להם, אם את לא תתני לי למלא את חובתי המוטלת עלי?"

רגע עמדה אמא כאובדת עצות, אך מיד הזהירו עיניה בברק מחשבה חדשה. היא פנתה ליוסף בהחלטיות: "בני השאר כל זה אצלי. אני אביא אותם אליך". היא הפסיקה את מחאתו שהתפרצה מפיו והמשיכה: "בני, סע והשאר הכול כאן. לבי אומר לי כי הפעם לא תתחמק מידם. הפעם יחפשו אצלך, יאסרוך, ייקחו הכול ומי יודע אם לא יביאוך עד לתליה, חס וחלילה. סע לבדך ואני אביא אותם אליך".

ושוב הפסיקה את אותות התימהון והחרדה שבפניו: "מה לך כי תירא כל כך, הרי אישה זקנה וחולה אני, מה תועלת אני מביאה לעולם? ואם יתפסו אותי, גם אז לא יהיה האסון גדול ביותר. אבל אתה – אתה צריך עוד לחיות הרבה, עוד ארוכה הדרך לפניך ומרובים המעשים המחכים לך. אמהות וילדים זקוקים למעשיך. סע בני, והעליון שומר ישראל ישמור גם אותי מכל רע ויהא לבך סמוך ובטוח באמך, כי תדע לכלכל מעשיה".

לא הועילו מחאותיו של יוסף וסירובו. הוא נסע. כעבור שעות מספר הביא שליח ממנו אגרת קטנה בזו הלשון: "אמא יקירתי! מה צדקת, קבלת הפנים שנערכה לי בראש פינה הייתה נהדרת, שני "הגדולים" מירושלים באו במיוחד לקבל את פני". לא ידעתי במה היו הדברים אמורים, רק למחרת לעת בוקר נתחוורו לי הדברים. אמא קראה לי לחדרה, חיבקה אותי ונשקה ואמרה "ילדתי, אני הולכת לעשות מעשה למען אחיך. היי שומרת סוד ועזרי על ידי". היא הוציאה מין שמלה משונה העשויה קפלים קפלים ותאים תאים. עכשיו נתברר לי מה עשתה כשישבה בשעת לילה מאוחרת ליד מכונת התפירה, שקועה ומתמסרת לעבודתה, כאילו צעירה הייתה בעשרים שנה. עודה מתלבשת ורוכסת את שמלתה המשונה, ואני עוזרת על ידה להלבישה ומשתוממת למה לה לבוש זה, נכנס אבא החדרה, נושם ונושף מן השק הכבד שעל שכמו, הניח את השק לפני אמא ובלי לומר דבר יצא. ואמא התחילה מוציאה מתוכו אקדחים שונים ומשונים, כדורים לרוב ומיני גבישי מתכת משונים, כנראה רימונים שהטילו עלי אימה ופחד. והיא תוקעת הכול בין קפלי בגדה המשונה ומצווה עלי לעשות כן במקומות שאין ידה מגעת אליהם, עד שכלה הכולי האחרון מן השק ונראתה צורתה של אמא מבהילה, כגוש מתכת אשר ראש בעל פנים חיוורים ורגליים חלושות מציץ מתוכו.

היא ציוותה עלי להלבישה את המעיל הכחול, אחר כך את המעיל האפור ועליהם את מעיל הפרווה והמטפחת השחורה לראשה. וכך כשהיא נשענת עלי ועל אבא, זזה בכבדות כאישה חולה לעבר המכונת שחיכתה בחוץ להובילה לבית החולים בטבריה.

פעילות מחוץ לגבולות המדינה / מנוחה פיין

פיין עסק בביצורים בסולל בונה ובלילות עסק ברכש. הצטרפתי אליו ואת ילדינו מוטיק והרצל עזבתי אצל רבקה ליס. נסענו לדמשק ובדרך עצרו אותנו. את פיין לקחו, ואני, טוב שהיה אתי חבר שבא לקנות עגלות שהציל אותי. לפנות ערב הופיע פיין, לאחר ששיחררו אותו.

שלושה שבועות היינו בדמשק ואחר כך החלטנו לנסוע הביתה.

במטולה הייתה ביקורת צרפתית. הם בדקו חיפשו בכל מקום, הוציאו את האוויר מגלגלי המכונית וחיפשו זהב. ערביה אחת הפשיטה אותי וחיפשה גם עלי.

נשארנו ללון במטולה ואמו של פיין אמרה: שמע בני, אני אישה חולה ואתה עוד צריך לחיות. אל תעביר את האקדחים האלה. אני אעביר אותם על גופי לדגניה. היא תפרה חצאית גדולה מהרבה בד, הכניסה את הנשק לחצאית וככה העבירה את האקדחים לדגניה.

יוסף פיין בשליחות בדמשק

יוסף פיין בדמשק, יושב באמצע

יוסף היה אמן שבאמנים והיה לי ביטחון רב, שאם יש בכוחו של אדם להצליח בפעולה זו, הרי יוסף פיין, כי הוא שיצליח גם לרכוש את הנשק וגם לחמוק מכל האורבים לו.

לפני מקרה אחד בו יוסף פיין החליט להביא נשק מסוריה בסירות בדרך הכנרת. לאחר שמשלוח ניסיוני אחד הגיע בשלום, נסע בעצמו בסירת דייג לסביבות הבטיחה, עם דייג או שניים, להביא משלוח שני, גדול יותר. יוסף הפליג לפנות ערב והתכוון לחזור מאוחר בלילה. בינתיים החלה נושבת רוח קדים - שרקיה חזקה ובכנרת כמה סערה איומה. המתנתי לבואו של יוסף פיין על שפת הכנרת במקום המיועד. הסירה לא הגיעה והסערה הולכת גוברת ומשתוללת. דאגה גדולה לגורל יוסף והסירה גם יחד אפפה אותי. בינתיים האיר הבוקר, "תפסתי" מכונית והתחלתי מתרוצץ לאורך החוף בואכה מגדל, אולי תביא הרוח את הסירה אי שמה. והנה בשעה עשר לערך, לאור היום, כשהכביש בין מושבת כנרת ודגניה הומה תנועה, אני רואה את יוסף ללא כובע לראשו, עולה לאטו מעל גב המדרון התלול, לערך באמצע הכרך והיה נראה לי כאילו נולד מחדש. ראיתיו שקט חיצוני כרגיל, ומחייך, ואני רואה על פניו הלאים קמעה את עקבות הסערה האיומה שספג הלילה בהיטלטלו על הים בסירת המפרש הקטנה.

שלחתי עגלה מכנרת לקבל את המטען היקר מן הסירה שמפרשה התבלה בסערה ויוסף פנה והלך לביתו בדגניה כאילו לא קרה דבר.

הכבודה כולה הכילה רק מספר רובים במצב טוב, עשרות אקדחים אוטומטיים ורובות כדורים חדשים לאקדחים ולרובים, אך בימים ההם הייתה כבודה זו חשובה למדי.

אשתו הייתה כמובן חרדה ודואגת לו. יש שהביעה חרדתה בפה מלא ויש שפניה ועיניה הביעו זאת ברורות בלי אומר ודברים. אני הייתי מרגיעה לא אחת לאמור 'דעי, יש לי בטחון גמור כי יוסף יצא יבש מכל מים'. ובאמת היה לי בטחון כזה במזלו.

ועתה מותר לגלות ברבים, כי בחודשים הקודרים ההם לאחר מאורעות 1929, הייתה פעולת הרכש של יוסף פיין – הפעולה שהכניסה את מרבית הנשק למחסני מרכז ההגנה בכנרת ובדגניה ומכאן פוזר הנשק בעגלות ובכלי רכב אחרים לכל קצווי הארץ.

פרשיות עלומות / אלכס שטיינברג, נהגו של יוסף פיין

אביו של אל"מ זאב שחם ז"ל

הבדואי שלא שב לביתו

הערבים היו נפגשים עם יוסף פיין, במקום מסוים על יד פרדס, ושם היה משלם להם עבור הרובים שמכרו. היה להם סידור פנימי ביניהם לפיו היו מביאים את הרובים, ואם אחד הבדואים, הביא כמה רובים "מחוץ לתור", יוסף היה גוער בו ומבקש ממנו לבלתי עשות כך להבא.

בדרך כלל הערבים היו מביאים יותר רובים מכפי שיכולתי לקחת, והיו מאלצים אותי להעמיס. לא פעם הייתי מעמיס ובאמצע הדרך הייתי מוריד חלק מהרובים, מחביא, וחוזר למחרת היום לקחתם

יום אחד באה לדגניה בדואית ומיררה בבכי: "יוסף, יוסף". על שאלתינו מה קרה, ענתה שבעלה עבר את הגבול לפני מספר ימים וטרם חזר. יוסף הרגיעה והבטיח לה לחפשו.

יצאנו שנינו למקום שבו נהגו הבדואים לעבור את הירמוך ונגלתה לפנינו תמונה מחרידה: בתוך המים, בין הסלעים, עמד הבדואי חגור ברובים וכדורים, קפוא ובלי רוח חיים. הוצאנו אותו וקברנוהו.

נסיעה עם מכונת הביואיק

עבדתי במכונת "ביואיק", עד שהגיעה למצב התפרקות ומן הנמנע היה לעבוד בה יותר, אך כסף לא היה כמובן. והנה מצאתי אמריקאי שלאחר שיחות על נושאים ציוניים, הצלחתי לשכנעו למכור לנו בזול מכונת "ביואיק" סגורה ואלגנטית. פנינו אל דוד ליבוביץ וישראל רבין ושאלנו בעצתם בנוגע להתקנת סליק והם לקחו על עצמם לבצע את הדבר. סליק זה היה אף הוא בנוי לפי העיקרון הקודם. כשהושלם הסליק, זרק משהו לתוכו מטבע של מיל לשם מזל, והחלטנו לערוך בה נסיעת בכורה לביירות, כדי לקבל שלושים אלף כדורים. דב הוז עמד על כך שגם הוא ייסע ולשם כיסוי לקחנו אותו אתנו. גם רעיותינו הצטרפו לנסיעה.

בראש הנקרה לקחו מידינו השוטרים הצרפתים את הניירות והתחילו חוקרים את דב. ערכו אצלנו ואצל הנשים חיפוש קפדני וסברנו שסיבת החיפוש המדוקדק נעוצה בכך שיצחק הוז, אחיו של דב, היה סוכן של אגודת רוסיות ומשום כך היו שניהם חשודים על הצרפתים.

יוסף ואני יצאנו אח"כ להיפגש עם אנשינו, אך הרגשנו שעוקבים אחרינו והחלטנו לוותר על התחמושת ולחזור דרך מטולה.

תכננו לצאת בשעת דמדומים כדי להגיע לגבול מטולה כבר בשעות הערב. הצרפתים

לקחו מידינו את הדרכונים ואמרו שעליהם לחפש במכונית. הם הוציאו את האוויר מהצמיגים ואח"כ כשבקשתי מהם למלא, סייעו בידי. הם היו שלשה, צרפתי ושני ערבים. והנה כשכבר כמעט כילו את מלאכתם, בא פקיד מכס שהכרנוהו מהנסיעות ואמר: "לא מצאתם דבר, אבל אני אמצא". נכנס לתוך המכונית, חפש וחיטט והתקרב למקום הרגיש – הוא מקום הסליק. כשהגיע למקום התחיל לדחוף את מכסה הסליק. הצעתי לו את עזרתי והתחלתי לדחוף כמובן לצד הנגדי. הלה הבחין בדבר, שבר את המכסה, גילה את הסליק ופרץ בצעקה "פונדוק" – כלומר ארגז. יוסף נגע במרפקי, נכנסתי שנית למכונית, ראיתי שהכול גלוי לעין ואמרתי לו "וולה פונדוק". ומה יש שם שאל? בו ברגע נזכרתי במיל שהונח בפנים לשם מזל וברור היה לי שעתה הכול תלוי במזל – אם אצליח להוציא את המיל "הארור" או לא.

הארגז היה עמוק. תחבתי את ידי והוצאתי את המיל ובינתיים העסיק יוסף את הלה. אח"כ יצאתי אל החבורה במצב רוח טוב ביותר, שכן המיל בידי ואבן נגולה לי מהלב.

כשהערבי שאלני לפרש הארגז המוסווה, ספרתי את סיפורי: קניתי את המכונית מאת אמריקאי עשיר מאוד שהתקין לו מחבוא בשביל משקאות חריפים, מחשש מפני החוק. כדי להגביר את רושם של דברי, אמרתי לו: תראה איזו עבודה, איזו טכניקה. ואמנם הייתה זו עבודה נקיה ויפה להפליא.

הסתכלתי בדב וראיתי שהוא חיוור כסיד, ואילו יוסף, היה כרגיל עם בת-צחוק בעיניו, ושקט נסוך על פניו.

חזרנו שנית למכונית ואמרתי: הנה רואה אתה, לא מצאת דבר. אותו ערבי, היה מחפש אצלנו מדי עברנו את הגבול, הם היו בטוחים שאנחנו מבריחים זהב או חשיש, אבל לא הצליחו למצוא דבר והוא היה מזמין אותנו לסעודות ואומר: "לא אעשה לכם דבר, רק תגידו לי איפה טמונים הדברים שאתם מבריחים, בתור בעל מקצוע מתעניין אני בכך". יוסף היה מקניטו: "תפאדל, חפש". עתה החזיק הלה את הדרכונים ונכנס לחדר הסמוך לטלפן לביירות ולדמשק ואנחנו אנוסים היינו לחכות עד שתקבל תשובה משם. שמעתינו אומר: "לא מצאתי דבר", אח"כ יצא אלינו ואמר "גם הפעם סידרתם אותי, סעו".

פתח הסליק היה שבור ולא יכולתי לתקנו. המרחק עד הגבול האנגלי היה כמחצית השעה, ועיקר דאגתנו הייתה שמא יודיעו לאנגלים והם יחפשו ויגלו את סודנו. לכן החלטנו לנתק את חוטי הטלפון. יוסף טיפס בזריזות על אחד העמודים וניתק את החוטים. כשהגענו לגבול האנגלי כבר הייתה השעה מאוחרת מאוד. מצאנו שם פקיד מכר של יוסף, שלקח את הדרכונים והחתימם. הראינו לו אי אלו חפצים שכביכול קנינו בסוריה ואמרנו שאם במקרה יטלפנו ממטולה, שבה צריך היה

לשלם את דמי המכס, שימליץ עלינו לבל יגרמו לנו קשיים. במטולה כששילמנו את דמי המכס ביקשנו קבלה, כדי להראותה בראש פינה ולמנוע על ידי כך חיפושים וגילוי המקום השבור.

כשהתקרבונו לכפר גלעדי, ראינו אורות חזקים בוקעים משם ונכנסנו. השעה הייתה שתים אחר חצות, חדר האוכל היה מואר חגיגית ומלא באנשים והתברר שחוגגים בר-המצווה לבנו של אלכסנדר זייד. כשאליעזר קרול ראה את דב הוז, קרא ואמר: "באו באופן מיוחד מהוועד הפועל לברך אתכם". לתימהוני הרב ראיתי את דב יוצא ומתחיל נושא את דבריו, כאילו באמת בא במיוחד לשם כך וכאילו לא קדמו לזה מתיחות ומריטת עצבים. כששאלתיו כיצד יכולת לעשות זאת כלואחר יד, אחרי כל מה שעבר עלינו? הוא ענה לי: "פשוט מאוד, והרי בשביל זה אני מקבל משכורת".

בראש פינה הראינו את הקבלה ועברנו בשלום. לפנות בוקר הגענו תל אביב. מכרנו את המכונית ובמקומה קיבלנו מודל חדש ששמו "טו סיטר".

הפגישה עם המיניסטר

פעם נסעתי עם יוסף לסוריה וכפי הנראה הוא טיפל שם בנוסף על ענייני הנשק גם בענייני עלייה ב' ועמד בקשרים עם אחד המיניסטרים (מיניסטר – שר). הגענו לדמשק ביום שישי והתברר שביום ראשון יהיה עליו להיפגש עם המיניסטר, אבל היה ברור לי שיוסף לא יוכל להופיע בפני שר בתלבושתו הפרולטרית חלוצית, יוסף הרגיע אותי ואמר שאם רק יצחצח, יבריק את נעליו, יוריד את שרווליו חולצתו המופשלים ויסרק את שערותיו, הכול יעלה יפה, אך אני לא הסכמתי ואמרתי לו שעליו לקנות חליפה. מובן שבתחילה לא רצה יוסף אפילו לשמוע על כך, אבל אחרי שידולים רבים הסכים. עברנו בחנויות רבות בדמשק, אך לא מצאנו חליפה לפי מידתו של יוסף. אחרי הצהריים, משראתי שאין סיכויים להשיג שם משהו, החלטתי לגשת לביירות. הגעתי לשם בשעה מאוחרת, מכיוון שידעתי שלמחרת ביום ראשון יהיו החנויות סגורות. לאחר התרוצצויות למכביר מצאתי סוחר יווני אחד שהתניתי לפניו את צרותינו שלחברי יש אהובה פה בעיר, אך אין הוא יכול ללכת אליה משום שלא לקח אתו כל חפצים, ואיך יראה פניו לפני בתלבושתו המרופטת? הלה הובילנו לחנות קטנה ובה למזלנו היו בגדים מוכנים ולמרבה הפלא לפי מידתו של יוסף. מאושר שהצלחה האירה לנו פנים, פניתי לשוק וקניתי "דג מלוח" (עניבת פרפר), ססגוני וצעקני בטעם ערבי וחזרתי לדמשק. נגשתי לקשט את יוסף ועמלתי על קשירת העניבה. לאחר שאישרתי שאכן הוא לבוש כדבעי, לקחתיו במכונית כיאה למי שהולך לראות פני שר.

מובן, שבהתאם לנוהג, נשארתי לחכות במכונית. עברה כמחצית השעה ויוסף יצא

משולהב וקורן ועל שאלתי ענה שהצליח להוריד את שעור השלמונים (התשלום) מחמישים לירות לבנוניות לשלושים, אכן הצלחה.

למחרת היום חזרנו בשמחה רבה לחיפה. התייצבנו בפני מאיר נוביק (מפקד ההגנה בעמק חפר ופעיל ש"י באזור חיפה עד רמת גן) ויוסף סיפר לו בהתלהבות על הצלחתו. למרבה הפלא מאיר היה רחוק מאוד מההתלהבות ושאל: "האומנם לא יכולת לעמוד על המקח ולהוריד את המחיר עוד יותר?"

הברחת נשק במכונית טו-סיטרס

עברנו כמה פעמים דרך סוריה, אך לא הייתה זו עבודה שיטתית. לאחר המקרה עם המכונית היו לנו קשיים שכן אנשי הגבול חשדו בנו וחיכו לשעת כושר.

כעבור חדשים ערכנו טיול לגליל ואני נהגתי, אבל על יד טבריה עצרתי את המכונית ואמרתי שאינני נוסע הלאה. ליבי אמר לי שעלי להימנע מנסיעה הלאה. אח"כ ספרו לי "החבריה" שעל יד הגבול נשאלו איפה אלכסנדר.

ב-1934 לאחר הכישלון ב"ביואיק", הצעתי להתחיל ב"טו-סיטרס" ולאחר הפצרות ושידולים ניאותו לכך. קניתי מכונית "שברולט" דו מושבית, ולקחונה ל"עיבוד והכשרה". ישראל רבין בא עם פחח ורפד, שעזבו את עסקיהם הפרטיים בתל אביב ויצאו לקיבוץ נען להתקין את הסליק.

שבועיים רצופים הם עבדו, במחסן נידח ובתנאים קשים, אבל התוצאה הייתה סליק נפלא, ממש מלאכת מחשבת.

אחת הבעיות שהעסיקה אותנו הייתה כיצד להוציא את הקרש שעל פני הפתח לאחר פתיחתו, משום שהקרש היה מותאם ביותר. התחבטנו בשאלה זו מספר ימים, עד שפעם, בשעת האוכל, ראיתי במטבח בחורה שעמדה על יד כיור עם משאבה בידה. לא אמרתי דבר, נסעתי לתל אביב וקניתי שלוש משאבות והבאתי לנען. אכן, הייתה זו תגלית, שכן בלחצנו בשתי הידיים, זו הקרש והשמחה הייתה רבה. רק אלה שכובדו בעבודה מעין זאת, טעמו את טעם השמחה ומסוגלים להבינה.

היות ש"על ראש הגנב בוער הכובע", חששתי שמא יעצרוני ומציאת שתי המשאבות תעורר חשד. חיפשתי הסבר, מצאתי קטלוג של כל מיני כלי בית ותכננתי להגיד שאני סוכן נוסע ואלה הן הדוגמאות. כמו כן זכרתי להחליף מדי פעם את המשאבות במשאבות חדשות וגם את הברגים שתוך כדי הוצאה והכנסה היו משתפשים, החלפתי בחדשים.

לפני שיצאתי במכונית זאת, אנוס הייתי לבשמה, כדי להפיג את ריח הדבק והעשן שעמדו בחללה. זכור לי היטב שהודות לעבודה היפה שחברינו השקיעו בה, ליוותה אותי הרגשת ביטחון מוחלטת, שבשום פנים ואופן לא יגלו את המחבוא.

בטרם יצאתי בה, הייתי מטיל על אנשינו "משימה", לחפש ולגלות את מקום

בשליחות ללבנון ולסוריה / קלמן שמידוב (יוסקה)

היה עלי להיפגש עם יוסף פיין בדגניה ולצאת אתו לעיירת עלמה בלבנון. הוחלט שעלי להופיע בכל מקום כאילם וחרש למחצה משום מבטאי הערבי הקלוקל, והותר לי לדבר בחצאי מילים, כאילו שיכולתי לבטא מספר מילים. יוסף פיין לא יצא ולא עשה שום פעולה בלי להיוועץ עם חיים שטורמן, הוא היה ראשו ופיו. יוסף נזדקק לי כי לא סמך ביותר על שליחיו הערבים, שלא פעם טמנו לו מלכודת, ולכן הושג לי לבוש ערבי.

נסעתי במשימות שונות ללבנון ולסוריה. בתחילה נסעתי לשם הכרת הסביבה ואחר כך מסרתי ידיעות שונות מיוסף פיין לערבים שניהלו איתו מו"מ על קניית אדמות. כמו כן אספתי ידיעות על אנשי הכנופיות ותכניותיהם.

באחד הימים היה עלי להימצא בבית קפה בסביבות דמשק. בקפה ישבו אותה שעה מפקדי כנופיות שהיו בדרכם לארץ ואחד מהם היה צריך לעבור דרך משמר הירדן. קיבלתי הוראה להודיע על תכניותיהם. שמעתי שם מוסיקה ערבית ורקדתי לפני הערבים ריקודים מעורבים של דבקה וקוזצ'וק רוסי והנשק היחידי שברשותי היה אגרופן, שאותו החזקתי בכיס חלוקי. קרה מקרה שבזמן הריקוד דפק והרעיש האגרופן שבכיס. אחד מאנשי הכנופיה שם לב לאגרופן שבכיס, הכניס ידו והוציא את האגרופן. לאחר שנשאלתי על ידו מדוע אני מחזיק את האגרופן בכיס, התלוצצתי שהוא דרוש לי כדי להלביש את אבר המין. (בשיחותי תמיד השתמשתי בחצאי מילים ובתנועות ידיים וגוף). הכול היה עובר בשלום אילולא זמרת שקמה והכריזה שהיא בטוחה שאני יהודי ודרשה לבדקני. לקחוני לחדר והחלו להפשיטני. בינתיים נפוצו שמועות שנתפס מרגל יהודי. למזלי באו ערבים שבשדותיהם עבדתי תמורת פיתה ופרוסת גבינה ונשבעו שאני ערבי ועובד אצלם. הם פרצו לחדר והוציאוני משם. למזלי יצאתי מהעניין בשלום ואף כובדתי בארוחה טובה.

ערבי מעלמא וערבי מג'ורדיה שחיכו לי בקפה, נבהלו שמא ייודע מוצאי והסתלקו. יוסף פיין שהגיע אח"כ לבית הקפה, בלויית כמה ערבים, נעצר יחד עמם וספג מכות איומות. לבסוף שוחרר והגיע לדמשק.

למחרת נפגשתי עם יוסף פיין. הוא נפצע קשה ברגליו מהמכות ובקושי הלך. סיפרתי לו על המקרה שלי והוא הציע לי לחסל את ענייני ולחזור ארצה, אבל סירבתי ונשארתי במקום.

המחבוא ואף כי ידעו שיש שם סליק, הם לא גילו.

בנסיעות אלה העברנו במזוודות את כל הנשק שרכשנו לארגון ההגנה. מאחר שלא היה לי מקום נוח לפתיחת הסליק, העדפתי להעביר את הנשק פשוט במכונת, כשהוא מחוץ לסליק. זה היה כמובן כרוך בסכנה ואמנם לאחר שנעצרתי כמה פעמים והצלחתי להתחמק בשלום, דרשתי לקבוע מקום מיוחד בתל אביב למטרה זו. בחרנו בסמטה חשוכה, בה הייתי מעמיד את המכונת, פותח את הסליק ומכניס לתוכו את המזוודות.

כשהייתי מחלק את הנשק, מפקדי הגושים היו מביאים אותי לפרדס, אורווה, או מקום מעין זה וניגשים לפריקה...

בחורף היו מקומות שהיה קשה מאוד להגיע אליהם והיו מוכרחים לגרור את מכונתי בטרקטור כדי לפרוק אותה. מובן שלא הייתי מרוצה מכך, כי עבודתי הייתה חייבת להיעשות במהירות.

כדי להימנע מחיפוש בדרכים, הייתי נוהג לצאת בבוקר במכונת מהודרת, לבוש בחליפה נאה, הייתי מעשן סיגריה טובה להנאתי ותמיד החזקתי ברכב משקה טוב, או שוקולדה, כיאה לאיש הגון ובעל אמצעים. אם היה בא עלי חיפוש מפתיע, הייתי מעמיד פני תם ואף מציע את עזרתי, באדיבות ובנימוס רב, עד כי מן הנמנע היה לחשוד בי. הייתי מושיט סיגריה טובה לשומרים ומדבר איתם בשקט ובנחת.

במרוצת הזמן התפתחה אצלי אינטואיציה ולא אחת קרה שיצאתי מגבולות תל אביב בלילה, לכיוון שכונת בורוכוב, ולפתע חשתי שעלי לשוב. במקרים כאלו הייתי חוזר וכמעט תמיד התברר, שטוב עשיתי.

במאורעות, כשיצא החוק הבריטי המטיל עונש מוות על כל המחזיק בנשק בלתי לגאלי, אמר לי אליהו: "היודע אתה על החוק החדש?" כן, עניתי "ואתה יוצא?" שאל, אמרתי שאינני מבין את שאלתו, מובן שאני יוצא. רק דבר אחד ויחיד בקשתי ממנו, שאם יקרה לי דבר מה – שמשפחתי לא תרגיש כל כך בחסרוני, שידאגו לה. אליהו לחץ את ידי וזה הספיק לי.

בלילה הראשון לאחר פרסום החוק, באתי כרגיל אל יעקב והוא לא הוציא מילה ולא דיבר, רק עשה דבר שטרם עשה עד כה – לחץ את ידי ואמר "מחר באותה שעה". עניתי בבטחה גמורה: בוודאי ויצאתי לדרכי.

בימים הראשונים הבחנתי בהתנהגות החברים שבאו במגע איתי בשמץ חשדנות, זהירות והסתייגות. נדמה היה לי שבמבטיהם מהולים ברחמים ובפחד ודבר זה הכביד עלי מאוד. ברם, לא חלפו אלא ימים ספורים עד שהתגברתי והרגשתי הביטחון הישנה חזרה אלי.

הרכבת הגדולה ביותר שהכיר עד כה הייתה תחנת הרכבת בצמח. אנחנו לעומתנו נשארנו בהפסקות בקרון ואמא שמרה עלינו כעל בבת עינה.

באחת הפעמים הרכבת צפצפה ורגע אחר כך התחילה לנסוע, עוד לפני שאבא הספיק לחזור. אמא נכנסה לדאגה גדולה שנמשכה כמה דקות ארוכות וגם אנו הרגשנו כמותה, אך בסופו של דבר, אבא הופיע וסיפר איך קפץ על הקרון האחרון ואחר כך עבר קרון אחרי קרון עד שחזר אלינו.

אחרי שלושה ימים הגענו לתחנת רכבת בפולין ליד נהר הורן, ומשם המשכנו בכרכרה רתומה לסוס כדי להגיע לסטולין. בעודנו נוסעים, נשבר אחד מגלגלי העגלה, אך למזלו של העגלון, אבא ומוטיק עזרו לו להחליף את הגלגל ואחרי כמה דקות כבר היינו שוב על הכרכרה.

היינו בסטולין שלושה חודשים שבהם גרנו בבית של סבתא וסבא. סבא היה שומר יערות והייתה לו עגלה עם שני גלגלים שהיה נוהג לרתום לסוס ואיתה היה מביא מהיער גזעי עצים לחצרו. סבתא עבדה במשק הבית וגידלה תרנגולות בחצר.

אף על פי שהגענו בשיא הקיץ, הופתענו לראות שבסטולין גם באוגוסט מזג אוויר חורפי ולעתים קרובות יורד גשם שוטף ויש להדליק תנור לחימום הבית.

כשהיינו בסטולין, כמעט שלא יצאתי מהבית, כי יהודי המקום פחדו מהגויים ואמא לא הרשתה לי להסתובב בחוץ. מוטי לעומתי, הלך לבית ספר תלמוד תורה. השביל לבית הספר עבר דרך השוק, אך הדרך הזו הייתה כרוכה במפגש לא נעים עם ילדי הגויים שהתנכלו לילדים היהודים וזרקו עליהם אבנים. לכן, החליטו הילדים היהודים להימנע מעימותים ועקפו את השוק. מכיוון שהדרך העוקפת הייתה

רחוב בסטולין

ז.

הנסיעה לסטולין ולקונגרס הציוני 1935 / הרצל פיין

בקיץ 1935 בחופש הגדול נסענו לפולין. אני הייתי בגן ומוטיק היה תלמיד בבית ספר בכיתה ג' (כבן תשע).

הסיבה לנסיעת המשפחה הייתה הקונגרס הציוני בבזל.

הקדמנו קצת את נסיעתנו לסטולין כדי שאבא יספיק להיפגש עם יהודי העיר.

הפלגנו באניית נוסעים בשם פולוניה, שהייתה מפליגה דרך קבע מחיפה לקונסטנצה במשך שלושה ימים. האנייה עברה ליד חופי סוריה וטורקיה ואחר כך עברה במיצריי בוספורוס ומשם לים השחור. בים השחור היו באותה עת סופות עזות ועקב כך קיבלנו מחלת ים והקאנו כולנו, חוץ ממוטי שהתרוצץ ונהנה להכיר את האנייה.

כשהגענו לקונסטנצה, שהייתה עיר נמל רומנית על חוף הים השחור, ירדנו וחיפשנו את תחנת הרכבת כדי להגיע לוורשה. אבא הלך בזריזות ואנחנו בצעדינו הקטנים ניסינו להשיגו.

אני זוכר שבדרך עצר אותנו שוטר רומני, ומכיוון שהרומני לא ידע אידיש ואבא לא ידע רומנית, לא הייתה ביניהם תקשורת טובה ובאיזה שהוא שלב אף התפתח מעין ויכוח שבסופו איים השוטר על אבא. לבסוף הגענו לרכבת ונסענו בה במשך שלושה ימים ושלושה לילות ארוכים. מדי פעם עצרה הרכבת להפסקה של כחצי שעה ובכל תחנה אבא ירד מהרכבת והלך להסתובב ולראות את המקום. זאת הייתה הפעם הראשונה שיצא מהארץ ותחנת

סטולין / מתוך מכתביו של יוסף פיין

בבואנו לתחנת הרכבת עיפיים ורצוצים, כאילו הורדנו מאיזה עולם ושממונו לעולם אחר. עוד לא הספקנו לזוז ואנו בידי עגלון גבוה וחזק, וכבר יושבים בעגלה הרתומה לסוס גבוה ורזה. תכף הרגשתי שעגלון יהודי הוא. אמנם כל העגלונים, תלבושת אחת להם, אבל את היהודי אפשר היה תכף להכיר לפי איך שהחזיק את השוט, סידור העגלה מבפנים וכל התנועות המלכותיות שעשה, כדי לעשות רושם שהוא עגלון בחסד עליון.

סידרתי את מנוחה ואת הילדים ואנו נוסעים... מנוחה הייתה לגמרי שקטה, היא בטחה בעגלון הזה שלא יהפוך אותנו. היא לא פחדה שהרצל או מוטיק יפלו מהעגלה וכך היה לי זמן לראות מה בעגלה שלי והתחלתי להרגיש שדבר מה לא בסדר. הסביבה יפה, פה ושם יוצאים גויה וגוי לעבודה ובשדה הכול פורח. בחוץ קר מאוד, רוח קרה נושבת, אבל אנו עדיין לא מרגישים בה, כאילו שאנו בבית ונמצאים בשעה זו בעמק הירדן. רק לאט לאט אנו מתחילים להרגיש את הקור.

בכביש עובדות גויות יפות ובריאות והנה שורה של גויות עם כלים לחפירה והזיעה נודפת מהן. איזה בריאות ויופי. בלי פרובלמה יצאו האב, אשתו, בניו ובנותיו לעבודה. אין להם חולים והם בלי כאבי גב, ובלי סידור עבודה.

אנו נוסעים ומרחוק נראית הכנסייה מעל כל העיר. מנוחה מבשרת לכולנו: "הגענו לסטולין". אנו בסטולין, אבל לא בסטולין היהודית. קודם עוברים את העיר הגדולה של הגוים. בין העיר הזאת לעיר היהודית ישנו שוק למכירת ירקות, גלגלים לעגלות, חרמשים, מגפיים ועוד.

אנו מתחילים להיכנס לעיר "שלנו". שקט ודממה. פה ושם תרנגול משמיע קולו. הדלתות והתריסים סגורים היטב. העגלה זורקת אותנו הנה והנה ושוב והכיסא שעליו אנו יושבים כבר כמעט איננו בעגלה.

אנו עומדים ליד בית. שוב שקט. אנו עוד יושבים בעגלה. מנוחה ירדה ואנו אחריה יורדים באותה הזריזות שהעגלון הוריד את המזוודות. מנוחה דופקת בדלת ובחלון ואין תשובה. הרצל שואל אולי זה לא הבית שלהם. ילדה פותחת לנו את הדלת ואנו נכנסים אחרי מנוחה ומתחילה סדרה של נשיקות ובכיות. בסוף בא תורנו וגם אנו התנשקנו ודמעות התגלגלו בעינינו למראה ההתרגשות שנעשתה בבית. מנוחה הייתה נרגשת מאוד וכמו כן הסבתא שלגמרי לא הכירה אותה ואותנו. הסבתא תיכף התחילה בבכיות, כאילו נבראנו מחדש. הסבא היה נרגש מאוד אבל בשקט. הוא הסתובב סביבנו, לרגע ניגש לזה ולזה והכול בשקט גמור, כאילו הכול קדוש ואסור לצעוק, רק בלחישת השפתיים. בעוד אנו עומדים באמצע החדר והמזוודות

ארוכה בהרבה מהדרך המקורית, החליט מוטיק שהיה אז ילד בן תשע לעבור בכל זאת דרך השוק, ולא להיכנע לאיומיהם. הוא אסף את חבריו ואמר "אנחנו עוברים בשוק ולא עוקפים אותו, ואם יהיה צורך נחזיר להם מלחמה".

הילדים אספו מכסים של חביות שבהם איחסנו דגים מלוחים, כדי שיהיו להם כמגנים והטמינו אבנים בכיסיהם. כשעברו דרך השוק והילדים הגויים זרקו עליהם אבנים, הילדים היהודים החזירו להם "מלחמה" וזרקו עליהם אבנים, תוך כדי שהם אוחזים במגניהם. זאת הייתה חווית המלחמה הראשונה של מוטיק. (לימים מוטי הוד).

אבא באותה עת לא היה אתנו משום שנסע לקונגרס כדי למלא את תפקידו.

יוסף ומנוחה עם ילדיהם מוטי והרצל פיין

בידינו, נזכרתי שלגמרי שכחתי לשלם לעגלון... נראה ששילמתי לו פי ארבע, כי איזו שמחה ריחפה על האדם הזה, כאילו שנפל לו מטמון מן השמים.

אני עוד מושפע מהדרך וכאילו בחלום ארוך אני נמצא... תאר לך דרך כזאת, אנייה, חופים שונים, ערים, כפרים, שדות כה גדולים, יערות. נסיעה ארוכה ברכבת, תחנות. סביבה חדשה ושפה חדשה ובנוסף לזה אתה צריך עוד לשמור על אישה ועל ילדים מכל מקרה אסון שיכול להיות בדרך. שבועיים התהלכתי כחולם וכולם חשבו שאינני יודע לדבר ולהוציא מפי הגה. הם לא יודעים את הסוד שזאת הפעם הראשונה שאני נוסע לאירופה.

בשבת הופיעו כל מיני דברים טובים: יין, בירה וייש. כל העיר ביקרה אותנו, אני לא מגזים, כאילו שהעסקנו את כולם.

הציונים הכולליים אומרים: "תלמדו מחברי דגניה ותלכו בדרכם". האנשים הללו ביקרו בארץ וראו את דגניה. דגניה עשתה אותם לציונים נאמנים ורבים מהם חושבים לעלות לארץ ישראל. הם מתייעצים במה ואיך להתחיל. מה הם כאן אינני יודע. בעיני הליגה הנני ציוני כללי ולא חבר בליגה, אך איני מכיר כאן לא את אלו ולא את אלו.

בשבת שעברה הייתה אסיפת הליגה למען ארץ ישראל העובדת. הליגה מונה כאן 350 חברים וחברות מכל המינים: השומר הצעיר, פועלי ציון, גורדוניה ועוד ועוד. הציגו אותי בתור חבר דגניה א' שהחבר ברץ מנהל אותה כ-25 שנה והוא גם חבר בועד הפועל הציוני וחבר בועד הפועל של הסתדרות העובדים.

אחרי זה נזכרו שגם לי מגיע דבר מה, בקיצור... קם בחור וביידיש אמר: לפניכם חבר שהוא כל השנים בעבודה וחי את חיי העבודה בקבוצה. הוא יספר לנו על ארץ ישראל, בלי כל פוליטיקה וכוונה שהיא לאיזה ארגון שהוא.

דיברתי קצרות ביידיש. אתם בטח תצחקו ליידיש שלי, אבל יצאתי בשלום. שלושה שבועות ביקרו אותנו כמעט כל תושבי העיר ושאלו: נכון הדבר שבארץ ישראל חופש בכל, לא רק בדת בחילול שבת, אלא גם בענייני משפחה?

אחד הזקנים שמע שבאתי מארץ ישראל לרשום אנשים טובים ובידי האפשרות להעלות ארצה גם זקנים וזקנות, ואגב בשאלת חילול שבת בפרהסיה הוא אומר: מספרים כאן שבקיבוצים עובדים בשבתות, אין להם חגים או חתונות, אין כשרות ועוד ועוד.

זקן אחד היושב כל הזמן בחברתנו ושותק, קם ומתחיל למסור את דברי הרבי מסטולין שלא מזמן היה בארץ וגם בדגניה. ובכן הרבי הנ"ל היה אצל הרב קוק ושאל אותו מה יהיה סוף החופש בארץ ישראל... צריך לדעתו לכנס אספות ולכתוב בכל העיתונות על חורבן היהדות בארץ ישראל בארצנו הקדושה. ובכן, הרב קוק ענה לרבי מסטולין: כשניגשים לבנות בניין עושים ניקוי מעשבים, מקוצים, סלעים

וכולי, חופרים יסודות עמוקים כדי שהבניין יחזיק ביסודות הללו, זורקים כל מיני אבנים גדולות וקטנות ובופ שיחזיק את כל זה. ובכן, עד עכשיו בנינו את היסודות ובהן זרקנו כל מיני אבנים שאין להן ערך רב, אבל הם העיקר. אם היסוד יהיה חלש, ייפול הבניין. עכשיו אנו צריכים לבחור לבנים יפות ועדינות ולהמשיך את הבניין. ועוד הוסיף הרב קוק: עכשיו אתה רבי יקר, צריך לחזור לגולה ולעשות תעמולה שיבואו הלבנים הטובות והמובחרות כדי לגמור את הבניין, שיהיה לעבודה ולתורה. כל הנוכחים נשארו לשבת כאילו חלפה מהם הזיקנה והם מוכנים לעלות ולהקים את הבניין. אלו היו רגעים יקרים ולנגד עיניי הופיעו תמונות של כל הזקנים הללו אצל בניהם ובנותיהם בקיבוצים.

למחרת הלכנו להתרחץ בנהר לא רחוק מסטולין. הרצל אמר בשמחה: הנה הירדן שלנו, ומוטיק קפץ לנהר בלי בגדים.

כמעט כל תושבי העיר שמעו על הארץ-ישראלים שבאו לסטולין. לאט לאט ניגשים בחורים, בחורות, ילדים וילדות ומתחילה השיחה. אחד שואל מדוע לא עוסקת הסתדרות הפועלים בהכנסת הפועלים הערביים להסתדרות. שני שואל מדוע מנשלים את העם הערבי מהקרקע, מגרשים ילדים ונשים מהכפרים והללו מסתובבים בלי כל מחסה. מדוע אין נותנים להם עבודה ומגרשים אותם מהארץ. מדוע הקרן הקיימת קונה את האדמה הכי גרועה, הרים וסלעים ואת האדמה הטובה מוסרת לספסרים... מדוע עוסקת ההנהלה הציונית בארץ ישראל רק בסוציאליזם ואת הציונות עזבה ורק לפני הקונגרסים מוציאים אלפי לירות לתעמולה בגולה וכך כל העניין נמשך שעות.

בינתיים מנוחה צועקת: פיין, הילדים עוד בנהר? לא ידעתי במה להתחיל, להציל את הילדים מהנהר או את ארץ ישראל מהסוציאליסטים...

מזקן ועד טף מעורבים כאן בפוליטיקה. ימים ולילות יושבים הם ליד הבתים, מי על ספסל, מי על אבן ומי סתם עומד. שאלת היום לא עומדת אצלם, אלא פוליטיקה ורכילות. זה עושה רושם כמו מטולה, אבל בצורה יותר גדולה...

אני כבר צרוד מלספר והחלטתי לא לדבר, אבל אינני יודע איך. אי אפשר לשתוק, מוכרחים להסביר. למדתי כאן לדבר היטב יידיש, ככה מאליו הדבר נעשה...

אתם בטח תחשבו לאחר קריאת המכתב שפיין נעשה תושב בסטולין ומנהל את העיר. אין לכם מושג מה נעשה בעיירות הקטנות בפולניה. נדמה לך שהם כלום, אבל הם העיקר. מחוסר עניין ופרנסה הם עוסקים בפוליטיקה, וארץ ישראל לא יורדת מהפרק. כולם חושבים היום או מחר לנסוע לארץ ישראל. העניין הזה תופס מקום בבית הספר, בבית הכנסת, בית המדרש ובחנויות.

באחת השבתות הוזמנתי לבית הכנסת של הרבי שנפגש עם הרב קוק. תיכף היה עלי לחזור על הברכות, שחם וחלילה לא אשגה כשאומר בורא פרי האדמה, או ברכה

דומה לה וכל הלילה לא ישנתי. חזרתי וחזרתי ולא עצמתי עין. ליל שימורים היה לי. בקושי סידרו לי טלית כי כאן אין טלית רזרבה, כולם הולכים לבית הכנסת. נזכרתי שישנם מורים בעולם, הלכתי לאחד המורים וסיפרתי לו את מרת ליבי ונתן לי טלית. עכשיו הכול יש, הברכות בכיסי והביטחון שהכול בסדר. בשבת בבוקר אני משכים קום וכולם שואלים מה קרה? מנוחה חשבה שאני מרגיש קצת לא טוב. אני צועד ליד האבא (של מנוחה). והוא מרגיש עצמו מאושר – שהנה הארץ ישראלי, חבר הקיבוץ, הולך לבית הכנסת של הרבי.

אנו הולכים ברחוב ארוך כשמשני צדי הרחוב בתים נמוכים, קירות מעץ וגגות מקש. חלון קטן, חצר מסודרת וגינה יפה שכל טוב בה: תפוחי אדמה, אפונה, גזר, מלפפונים, סלק, כרוב, בצל, תירס, תות שדה, עצי פרי מכל המינים ושעועית מטפסת על מקלות גבוהים. מאחורי החצרות שדות שיפון, שיבולת שועל וכוסמת והכול כשטיח פורה. הכול זרוע, כל שעל אדמה מעובדת בידיים חרוצות. בבוקר מוקדם כל בני החצר עסוקים, מי בפרה, מי מאסף גללים בחצר, מי יוצא לרעות את החזירים. האישה אצה רצה סביב הבית והחצר והילדים עם שערותיהם הלבנות, מתגלגלים סביב הבית כמו החזירים...

על הגגות קינים גדולים ובהם יושבות החסידות המבקרות אותנו לעת החורף. החסידה עומדת וכאילו מספרת ליושבי החצר על ארץ ישראל ויש לי רצון לעלות וללטף את היצור הזה.

אנו כבר ליד בית הכנסת. פה ושם מציצים מהחלונות ואני מרגיש שהעיניים מלוות אותי לבית הכנסת. בבית הכנסת קודם כול צריך לגשת לרבי ולתת לו שולם עליכם. הרבי עמד איתי איזה רגעים, אמר שדגניה עשתה עליו רושם יפה והוא הזמין אותי אליו הביתה. פתאום אני שומע צעקות. הקהל חיכה שהרבי יגמור לדבר, החזן כבר מוזמן להתפלל, רק הרבי עדיין לא מסודר ועוסק בי.

הרבי מדבר ופתאום נעלם ממני ואני מתחיל לחפש את הכפתור של השקיק שבו מסודרת הטלית. סובבתי וסובבתי אותה כל כך הרבה, עד שלבסוף לבשתי להפך. זה הכניס אותי עוד יותר למבוכה, אבל בשקט בלי שירגישו, הסתדרתי.

עדיין אני עומד ולאט לאט בתוך הרעש וההמולה של החזן והקהל, התחילו לגשת אלי ולתת לי שולם עליכם. זה נמשך כחצי שעה ועשה עלי רושם שלא מתפללים, אלא שאני רק שומע שולם עליכם ושולם עליכם. זה שהרבי עמד ועיכב את התפילה עבורי, עשה רושם כביר, כאילו שאני מכרו של הרבי זה מכבר. נתנו לי סידור ואני מדפדף ומדפדף ומתחיל להיזכר במולדתי, בתפילת שבת, בתפילת מוסף ובתפילת שחרית. מה אגיד לכם, סוף סוף שמעתי מהקהל את המילים: רננו צדיקים לה' לישרים נאווה תהילה ומצאתי את התלם. הקהל מתהלך הנה ושוב וכאילו מרים

את קולו שארגיש שאני בבית כנסת. אני נזכר בברכות, חוזר עליהן והכול בסדר. אנו כבר עומדים ליד ארון הקודש ובטלית אני נושק לתורה, כאילו ידי התאבנה מגעת בתורה.

שוב הרהורים על העבר ואני ילד עומד על יד אבא ופאותיי המתולתלות על פניי, לרגעים אני נוגע בהן.

.... למדתי בחדר ופעמיים בשנה נסעתי הביתה להתראות, והנה אני שוב עומד בבית הכנסת. הכול זר לי. אינני רואה את האותיות, כל שורה רוקדת אחר חברתה, כאילו הנני מקבל את הדת מחדש.

פתאום הכול. ניגש מישהו ושואל: נו? נו, כהן או לוי מה אתה? בקושי הוצאתי את תשובתי. קוראים לי רב יוסף בן חיים משה פיין עניתי והכול עבר בשלום.

גומרים להתפלל מנחה, מתיישבים על יד השולחן סביב הרבי ומתחילים לשיר את כל השירים החסידיים.

זאת הייתה שירה היוצאת מלב אדם. לעולם לא אשכח זאת. חבל שהרצפלד לא היה שם.

הרצל ומוטיק הולכים להתפלל בכל שבת וגמלה אצלם החלטה לחזור לדגניה ולבנות בית כנסת בדגניה בשביל כולם.

עוד עשרה ימים אני יוצא לטיול. אהיה בוורשה ובסביבה ומשם אסע לקונגרס. בדרך אסור למקומות הקרובים לשוויצריה.

מוטיק והרצל מצאו להם את חברתם. כאן בשכנות ישנם ילדים בגילם המדברים היטב עברית. ילדים טובים. את מוטיק והרצל כבר לא רואים בבית ומנוחה צועקת: ילדים ילדים בואו הביתה, כמו לקיר.

הרצל ומוטי למטה, הורי מנוחה במרכז, למעלה מימין אח של מנוחה, מנוחה ויוסף פיין 1935

הקונגרס הציוני 1935 / יוסף פיין

הימים ימים אחרונים לאספות הקונגרס. פה ושם נפגשים במשרדים לאינפורמציה על נסיעות זולות לחוץ לארץ.

בעוד ימים מספר תפוזר כל החבילה, לוצרן תשקוט ותנוח ותמשיך את חייה השקטים כמקודם. הבית-אוכל שהופך לזוועה על ידי הארץ ישראלים, יחזור למנוחתו, לניקיונו ולסדרי חיו.

שירים נשמעו פה ושם, שירי ותיקים וותיקות שמתוך עומקי הקמטים הפזורים על הפנים, נראו בהם ניצני חיים ועיניים חיות המספרות על עבר חייהם. ידיהם המיובלות נעשות לאט לאט לעדינות ולבנות. השערות מסודרות, הצווארון מסודר, המעיל מתאים במקצת למכנסיים. כל אחד משתדל להיות מסודר ונקי ולמשוך עיני כל עובר דרך. אתה נפגש עם כולם... עם החבר'ה מהמושבה, מהמושב, מהקיבוץ, מהקבוצה ומהעיר הגדולה והקטנה.

כולם לובשים צורה רצינית וחשובה, כאילו שרק עליהם הוטל הפתרון לחיינו ולמאויינו.

ושוב אני חוזר לאולם הישיבות שבו עוסקים בעניינים חשובים. אני שומע את הערכתם ודעתם על עניין זה או אחר. גם לי ישנה דעה אבל אינני מורשה, עודני צעיר, עוד לא הוטלה עלי האחריות על העם, הפועל, החקלאות או ההגנה. עלי רק לשמוע ולהקשיב, ללמוד ולהדריך את עצמי לעתיד חיי.

כאן התאספו גדולי הדור, מקטון ועד גדול. מעסקנים ותיקים מאוד, כאלו שכבר נשכח שמם והנה רואים אותם כאן יושבים ומקשיבים לכולם. לחלק מסכימים ולחלק חולקים אם להסכים, ובתנועת יד מחליטים כך או ככה – על ידי היושב ראש קלורסקי, הפקיד הגבוה והוותיק בפקידות פיק"א בארץ ישראל, שפעם היה נחשב לאחד הפקידים החשובים בתולדות התיישבות המושבות והקבוצות בגליל העליון, אחד מהוגי הרעיון ליישב קבוצות פועלים בגליל.

רבים הם בקונגרס הוותיקים והוותיקות, שהספיקו לשבת בקונגרסים קודמים, השתתפו במהלך הקונגרסים וכאן הם יושבים בשורות הצדדיות וקצת בשורות הראשונות, ידיהם על ברכיהם, קמטיהם חרוטים עמוק, כול קמט אומר חשיבות ועבר והם יושבים ומקשיבים לצעירים העומדים ומדברים מעל במת הקונגרס. אותם ותיקים לא פיללו שפעם יקום דור כמו חברי השומר הצעיר, שידברו מעל במת הקונגרס, על צדק ויושר סוציאליסטי, על מולדת, קבוצה, קיבוץ, תרבות, חינוך ועל עבודה עברית במושבות.

כאן בעיירה, בבית אין לחם, האישה קונה ומוכרת תרנגולות, ביצים ופירות שונים, כדי לקמץ ולעלות לארץ ישראל. הילדים לא הולכים לבתי ספר עבריים מחוסר

אמצעים ולומדים בבתי ספר פולניים. נאנחת האישה וממשיכה לספר את צרות חייה. הכול פג בה. רק פה ושם נראים ניצני חיים.

בחוץ הגשם שוטף והנה היא יוצאת כמעט בלי מלבוש לבשרה, צועדת ואחריה סחורתה. בכל צעד וצעד אתה רואה את אמת צדקתה לעלות לארץ ולהמשיך את החיים שכבר פג תכנם. נשארו בה רק ניצוצות שאין רצון לכבות אותם. אולי תעלה מהן השלהבת, אולי לילדיה יהיה טוב, אולי ילדיה יביאו את ישועתה ואת ישועת העם.

לפתע נזכרתי והרגשתי שאני יושב באולם הקונגרס ובינתיים גמר הנואם את נאומו על עבודה עברית במושבות, התיישבות וחלוקה צודקת של העבודה ועולה ומדבר נואם אחר על שמירת שבת שהיא חובה לכולם, לכל עם ישראל, בלי יוצא מהכלל. בעיקר הדברים אמורים לגבי הפועלים. במושבות כמעט הכול בסדר, בני האיכרים ואבותיהם ברחובות, פתח תקווה, ראשון לציון וזיכרון יעקב שומרים על השבת. הם לא נוסעים באוטומובילים והם לא עוסקים בחילול שבת. אבל בדגניה ובעין חרוד, מחללים בפרהסיה את השבת, נוסעים באוטומובילים, עושים ספורט ועוד ועוד.

בני האיכרים לא אוכלים בבתי-אוכל ביפו או בירושלים את הבשר הידוע הקבב. הם אוכלים רק כשר, הולכים להתפלל וביום הכיפורים צמים, ואנו אנשי הקבוצות והקיבוצים, באנו לארץ ישראל רק כדי לחלל בפרהסיה את השבת.

לפני בוא זרם הפועלים לארץ ישראל, היו המושבות ביהודה, שומרון והגליל מקפידים על שמירת שבת ואכילת כשר, אבל אני יודע שבמושבות רק מעטים היו הולכים להתפלל ובבתים רבים היו עושים תה בשבת, אוכלים ביום הכפורים ועוד. רציתי לקום ולצעוק חמס על אי הצדק בדברי הנואם האומלל, נגד מי הוא לוחם? מי הוא? על חלק ממושבותי דיבר הנואם שעלה אחריו וחלק נשאר לקונגרס הבא או למושב אחר שיזדמן להם לאנשי הדת והתורה.

בחוץ קר, נושבת רוח מערבית, עננים רצים אצים, ערפל עב מכסה ומתעבה לרגלי ההרים, כל העיר מתכסה בערפל ורק קצוות המגדלים הגבוהים נראים.

לאט לאט צצה השמש, הפעמונים מתחילים להכות גלן גלן, גלן גלן. יונים עפות מכאן ולכאן וכל צלצל משאיר אחריו משק כנפיים. כל בעלי הכנף עפים למקומם, כל תינוק ורך מחפש את אמו והאם מחפשת את בניה וככה הופכת הדממה לרעש והמולה.

עם גמר הקונגרס, הלכתי למשרד הנסיעות, סדרתי כרטיסי רכבת שעלו בזול מאוד, שישים אחוז הנחה כדי לעבור את כל גרמניה לאורכה וקצת לרוחבה.

נשמע צפצוף הרכבת, אנו רצים אצים לרכבת, מחפשים את הקרון שלנו וכבר יושבים בו. מסביב הכול הומה, רועש ורותח. ריצת בני אדם. צפצוף רכבות, צלצול פעמונים וריצת סבלים עם מזוודות כבדות על שכמם. הסבלים מצוחצחים ומגולחים, לבושים בחליפות כחולות ונעליים מצוחצחות, הכול נקי ונוצץ, לא כמו סבלי צמח או חיפה. אנו עוברים את ציריך, מסביב הכול ירוק, עצי פרי, גינות ירק, פה ושם פרה, מצד שמאל לפסי הרכבת משתרעת רצועת אגם ההולך ונעשה צר. ההרים שטוחים עם רמות, הכול נטוע. מסביב הכול פורח וכל בית ובית שקוע בירק ובפרחים. שושנים לרוב סביב חלון ודלת, מטפסים סביב הקירות ועד הגג מגיעים.

ציריך כבר מאחורינו. אנו נכנסים ליער עבות צפוף וגבוה. העצים ערומים ורק למעלה הצמרות נפגשות אחת עם השנייה. צל וחושך בתוך היער הזה. בחוץ יפה, קרני השמש חודרים לתוך היער ומאירים לכל חי וצמח. פה ושם נשמעת שירת ציפרים ומרחוק נראים ההרים הגבוהים, הרים, הרים ובין ההרים גבעות שלג. הרכבת טסה, עוברת גשרים וחותרת הרים, גבעות ויערות. הגשם יורד וטורד ובחוץ רוח קרה. אנו לובשים את מעילינו החלוציים. אנו כבר בגבול הגרמני שוויצרי, תיכף משתנים התנאים. שדות רחבי ידיים, יערות, אגם רחב, פה ושם כפרים מסוידים עם גגות רעפים, גינות ירק ועצי פרי. מסביב שדות רחבי ידיים חרושים ושדות העומדים לחרישה. זוגות, זוגות של סוסים ושוורים הופכים את האדמה והשמש שולחת את קרניה מסביב. רוב העובדים בחריש הם זקנים וזקנות. צעירים כמעט שהעין לא רואה. הנה איכר זקן עם זקנו הלבן הקטן והמחודד, צועד אחרי זוג שוורים, בשקט ונחת. כולו שקוע בעבודת האדמה. הוא הולך בתלם ורגבי האדמה נשפכים על רגליו ובגדיו.

אנו לא מסתכלים ליצירתנו, לחיינו אנו, למפעלינו. והנה כאן בגולה הנני רואה את חיינו, ואת יצירתנו וחושב, כמה עוז ומרץ אתה מקבל כאן באדמת הניכר, בוא ארצה ותמשיך את חייך היום יומיים. תשחה בזרם החיים המעשיים ובעבודה בשדה. לפנינו סביבה חקלאית, לרוב פלחה, ערמות ערמות של קש מסודרות לקראת החורף. רוב השדות כבר נחרשו. האדמה לרוב לא ישרה, אלה גבעות גבעות, כמו אדמת חולדה. סביב כל חצר וחצר נטועים עצים, לרוב עצי פרי. כול הבתים עמוסים בירק ושושנים. איש ואשתו עומדים ומוציאים מאדמתם סלי תפוחי אדמה. מסביב הכול פורח, שרוי באהבה ובאחוה. כל צמח וחי חיים באמונה ובביטחון, בהכרה גמורה שכל זה מגיע להם, לא מתוך חסד או מתנה. כל זה מתנת הטבע לכל החי על פני האדמה ומתחת לשמיים, לשמש ולכוכבים. כל זה נוצר עבור החי ביקום.

אנו עוזבים מאחורינו צריפים עטופים בירק ובשושנים. לכאן באים ביום ראשון – יום השבת, להינפש. ליד הצריף עומד שולחן וספסלים מעץ פשוט, עליו יושבים כל בני המשפחה ונהנים מהיופי של הטבע, שומעים קולות וצווחות צחוק וריקוד

והכול שרוי באהבה וברצון לחיות וליהנות מהכול, לצאת מרעש העיר ולשאוף קצת מהכפר. זקנים וילדים מתנדנדים על נדנדות, מתעמלים, קופצים ורוקדים. יושבים ליד שולחנות, אוכלים ושותים מפרי עמלם. ככה עובר יום ראשון ולפנות ערב בשעה מאוחרת חוזרים בהמוניהם העירה, להמיית החיים, לרעש החשמליות, הרכבות והאוטומובילים. וככה נבלעים אותם בני האדם שרק לפני רגעים חיו בטבע, באהבה ובשקט.

הרכבת טסה, חוצה גנים ובתי חרושת, חלקות של שדות ועגלות עמוסות סלק לבתי חרושת של סוכר. הפועלים חוזרים מעבודת היום מלוכלכים, שחורים, שזופים, ידיים מיובלות, בגדי עבודה פשוטים, יושבים ברכבת עייפים, יושבים בנחת ונחים מיום עבודה קשה. על פניהם קווים שקטים ונוחים הנותנים אפשרות לגשת לשיחה.

אני יושב ליד החלון ומסתכל, שקוע בנעשה משני צדי הרכבת, כבחלום שבו אני נוסע בסביבת דגניה, מתקרב לצמח, רואה את המשקים ואת הירק מצד אחד ואת השממה מצד שני.

אנו כבר בהתחלת העיר פרנקפורט. החבר נותן לי הסבר שרבים מהיושבים בה הם יהודים. אנו מתקרבים לתחנה השמאלית. אין מקום ובתוך החשמלית, על הגג ומסביב עומדים אנשים צעירים לבושים במדים ומנופפים בדגלים סביב הקרונות ונשמעת שירת הנאצים נגד היהודים. מודעות על כל קיר ועץ ובכל פינה נגד היהודים. היה זה ערב נורא וכל זה נעשה בהכרה גמורה ובפרהסיה. המונים עמדו על המדרכות ושלחו את ידם הימנית וברכתם, ברכת היטלר ובכל רחוב נוסף עוד המון חוגג, פרחים שונים, שואפי דם. ככה חגגו את היום עד השעה שתים עשרה בלילה, כשהכול נגד היהודים.

אחרי חצות ישבנו בקבוצת הכשרה הנמצאת בתוך העיר בקומה שלישית ואני מספר על ארץ ישראל. כולם יושבים פעורי פה כאילו כולנו נמצאים בארץ וחיים את חיה. השעה כבר לא מוקדמת. ברחוב נשמעים צריחות, צעקות ואז דפיקות בדלת. בחדר האוכל נעשה רגע שקט וכולנו נשארנו יושבים ומחכים לדבר מה שיכול להתרחש. שוב צעקות וקללות, ואז נשמע נפץ חלון מאבן שנפלה לתוך חדרנו. אני קם וניגש לחלון, מציץ החוצה לרחוב. כל הרחוב הומה, רועש, קבוצות קבוצות, צללים צללים צועדים. לא בודדים המה, אלא המונים, צעירים וילדים, צועקים שרים מרימים נשקם למרום ולצדדים לכל דלת וחלון והנה המה מתפרצים לתוך בית, נתקלים בדלת סגורה ומנפצים חלונות. הקירות בחדרנו רועדים, הדלת והחלונות שורקים וחורקים. לאט לאט שקעה השירה בתוך כותלי הבניינים עתיקי הימים. שמעת רק את הד הצעקות וצלצול החרבות. הכול נבלע, שקע בתוך הליל האפל.

אנו ממשיכים בשיחתנו, עוברים לחיינו בארץ ישראל. אנו כולנו שקועים בפרובלמות

קבוצתיות, חברתיות, שאלת המפלגה, הציונות, הפועל במושבה, יחס נותני העבודה ויחס הפועל לנותן העבודה, השמירה בארץ ישראל ועוד ועוד. ככה ישבנו חבוקים זה לזה.

השעה כבר מאוחרת. כולנו התפזרנו והלכנו לישון. שרנו שיר ארץ ישראלי ובה נסתיים הערב.

למחרת מטיילים אנו, אני וחבר הקיבוץ, ברחובות פרנקפורט. על כל דלת וחלון, בכניסה לבית קפה, לבית מלון, לבית חולים, לבית ספר, על ספסל בגן העיר ובבתי שעשועים, כתובות באותיות גדולות בדיו אדום – ליהודים הכניסה אסורה בהחלט. לא רצויה כניסתנו. ככה מחנכים נוער וילדים בבתי ספר, לרדוף עם קטן שזה מאות בשנים חי את חייו בגרמניה. עם שבדמו ובגופו טמונים נאמנות ואהבה למולדת הזאת, עם שנשא באחריות למולדתו, שנתן קורבנות, שריפא חולים, הציל תינוקות, מה לא עשו היהודים עבור גרמניה ואיזה יחס הם מקבלים תמורת מסירותם למולדת.

אסור להם להיראות לפני העם, אסור להם להתבלט לפני המולדת. מורדי ראש הם מהלכים מזקן ועד טף. אסור ליהודי להרים ראש ולהראות פנים צוחקים ושבעי רצון. תנועה מיותרת וכבר שכרה בצידה. אסור ליהודי בתוך ביתו לדבר נגד המשטר ושומרים ניצבים על כל צעד וצעד ברחוב. סביב הבית ובפינה אתה נפגש בכנופיות חשאיות של בלשים לרוב. אסור להזכיר את המילה סוציאליזם, או קומוניזם וצריך להיות בעד היטלר לשלטון.

מפרנקפורט נסעתי לליפציק. בדרך שדות חלקים, חלק שלף וחלק כבר הספיקו לחרוש. פה ושם רואים זוגות שוורים או סוסים. במשך כל הדרך פגשתי רק טרקטור אחד פשוט וישן העובד על גלגלים.

היה זה בבוקר השכם, רק התחיל להאיר המזרח. פה ושם נשמעת שירת ציפור ליל הנפרדת מהליל וציפור בוקר המקבלת את אור הבוקר בשמחה ובשירה ומקפצת מרגב לרגב.

מרחוק עומד איכר זקן ורותם את זוג השוורים הלבנים והגבוהים למחרשה, עובר שוב על הכול, בודק את השוט והנה השוורים מתחילים במתינות לזוז. האיכר צועד אחרי המחרשה בתוך התלם והאדמה נשפכת על רגליו רגבים, רגבים. בתי האיכרים פזורים פה ושם וסביב כל חצר וחצר עצי פרי וירקות שונים. כל חצר עטופה בירק. הבית כולו בתוך מטפס אחד המקיף את הבניין מיסודו ועד לגג.

סביב החצר מסתובבות פרות אחדות בלי רועה. הכול בטוח ומובטח. לאט לאט אנו הולכים ומתקרבים לליפציק ונראים בתי חרושת וארובות גבוהות המעלות עשן שחור.

בדרך נראים פועלים, פועלות וילדים הצועדים ליד פסי הרכבת. חלק הולך לעבודת השדה להוצאת תפוחי אדמה וחלק הולך לעבוד בבתי החרושת המעסיקים אלפים בעבודות.

אחרי חמש שעות נסיעה ברכבת מפרנקפורט לליפציג, מאתיים וחמישים קילומטרים המרחק בין שתי הערים הנ"ל, אני כבר בליפציג, בתחנת רכבת ענקית, ארוכה ורחבת ידיים בעלת שתי קומות. בתוך התחנה רעש והמולה, צועקים, צוחקים, מתנשקים, מתחבקים, ונפרדים. הנה עומד זוג זקנים ולידם זוגות זוגות של צעירים. הזוג הזקן עומד ומסתכל לזוגות הצעירים באהבה ובהנאה גם יחד. פעם גם להם היו הרגשות, אהבות, אבל הכול עבר חלף, נשארו רק הקמטים העמוקים, נשארו רק אישוני העיניים הזורקים אור סביבם.

ואני ומזוודתי בידי, צועד במתינות, מראה בקיאות בכל, כאילו כל השבילים בעולם וכאן בגרמניה ידועים ונהירים לי. בכל זאת עייפתי והעמדתי את המזוודה ליד שער היציאה לעיר לייפציג. כאן מוכרח אני לשאול כתובת זו או אחרת. כיסי מלאים בכתובות ושמות ואני מתחיל לחפש כתובת אחת ושנייה. לא עליכם רבותי לעמוד בתחנת רכבת, ברעש והמולה, להוציא ולחפש כתובות ולא למצוא. הנה, העיר לייפציג נעלמה מכיסי, הכתובת איננה. אני מתחיל לצעוד, זורק עיניים מימין לשמאל ומשמאל לימין. אין עצה, מוכרחים ללכת ויהי מה. הנה עובר בחור, נפל חשד עליו שהוא חלוץ, עובר לידי ואומר שלום. נשארו עומדים, כנראה אותו בחור הכיר בי ולאט לאט סיפרתי לו את מר לבי. אנו כבר הולכים לבית החלוץ, בניין גדול, שלוש קומות ובו קבוצות הכשרה, נוער ציוני, מ"מכבי הצעיר" ו"השומר הצעיר".

אני עייף ורצוף מהדרך ובעיקר מהמקרה בתחנת הרכבת. בחדר התחלתי שוב לחפש בכיסי והנה מצאתי הכול, כתובת של הורי שושנה מילדי גרמניה וכתובת ל"מכבי הצעיר" מאחד הבחורים, הכול בסדר, שכבתי לנוח.

אחרי הצהריים ואני ברחובות לייפציג. קודם כול ניגשתי להורי שושנה. כאן התחילה סדרה של ברכות וצחוק וזיכרונות מילדותה של שושנה. אמה נרגשת מאוד ורצה להראות לי את חדרה של הילדה שושנה. אוי שושנה! הקטנה הנחמדה שלי, מסכנה הילדה, עובדת שם בעמק בקבוצה, בחום הגדול, ברעש ובהמולה. ספר, ספר לי על בתי הקטנה. האב עמד בלי נוע. בשקט ובתנועת יד שקטה שאל מה עם בתו אצלנו ואיך מרגישה הבחורה. האב היה נרגש, אבל בשקט וברצינות המשיך להתעניין בכל, בגדולים ובקטנים. אני סיפרתי להם שאני יליד ארץ ישראל ואבא כבר חמישים שנה בארץ. האב ניגש אלי, חיבק אותי ואמר: ברוכה תהיה הארץ הזאת, בחור כזה גבוה ובריא. איזה ארץ היא ארץ ישראל? סיפרתי להם, ישבנו שעה ושתינו כוס תה והתכבדנו בעוגות. ביקשתי את סליחתם ונפרדתי מהם בתנאי

משפחתה של מנוחה ויהודי סטולין במלחמת העולם השנייה / הרצל פיין

ב-10 בספטמבר 1942, שנים ספורות אחרי ביקורנו, ביום חורף שבו ירד שלג רב, גורשו יהודי סטולין ליער סמוך ושם נרצחו והושלכו לבורות שנחפרו מבעוד מועד. היהודים החולים והחלשים נרצחו בגטו עצמו.

הוריה של מנוחה בריינדל ודב קולינר וגם אחיה שרה ומשה היו בין הנרצחים. שאר אחיה של אמא: דבורה, יעקב, מרים ורחל הצליחו להגיע ארצה. שנים אחר כך נסעתי עם יואב בני והשתתפנו בטקס שנערך לזכר יהודי סטולין.

הורי מנוחה בחזית עם שלושת ילדיהם שניספו בשואה

שבערב אשוב להיות אצלם. בערב חזרתי לאותו בית, ישבנו עד שתיים בלילה, ברחוב היה שקט ודממה. בכל הבתים היה חושך, הכול ישן את שנתו המתוקה. רק אנו שלושתנו ישבנו ושוחחנו על מצב היהודים בגרמניה ועל עתידם בארץ זרה זו. על ההיטלריזם המעטנו לדבר, אסור לדבר, הקירות מוסרים הכול לבלשים ואחרי זה בא עליך מאסר ומכות. גמרנו את שיחתנו, נפרדנו והלכנו כולנו לישון. למחרת, שוב שאלות ותשובות ועל הכול עליך לתת תשובה ולשמוע תשובה.

מלייפציג נסעתי לדרזדן. הנסיעה ארכה שש שעות, ברכבת מהירה. משני עברי הרכבת שדות, ערמות קש, גני ירק, עצי נוי, כפרים, ובתי חרושת לצבע ולסוכר. בדרזדן הלכתי לקבוצת הכשרה קטנה בת 25 חברים וחברות. חברות אחדות עובדות אצל איכרים בלי תשלום, אך תמורת קצת אוכל. בחורים אחדים עובדים בבתי חרושת שונים ליציקה ובנגרות. בערב הייתה שיחה שנמשכה עד שעה אחת אחרי חצות. גם כאן יהיה מחר יום נגד היהודים ורובם כבר מוכנים לעלבון עם ישראל בפרהסיה.

דרזדן עיר יפה וגדולה יותר מלייפציג, עשירה יותר בירק ובנהרות מסביב. בעיר גן גדול לטיול ולמנוחה ורק ליהודים אסורה הישיבה וכתוב שחור על גבי לבן: "ליהודים אסורה הישיבה", ובמקרה שיהודי זקן, או אם ותינוקת יושבים לרגע להינפש, ניגשים אליהם צעירים ומגרשים אותם. אסור להתנגד ואם אתה מתנגד, שכרך בצדך. על כל חלון ודלת כתוב באותיות ובצלב שלהם "ליהודים אסורה הכניסה" וככה מחנכים ילדים ונוער, מרביצים בהם תורה לשמור על טהרת העם. אסור ליהודים להיראות במקומות שעשועים, בתי תיאטרון ובמסעדות ואסור להם להתאסף ולקרוא לאספות בפרהסיה. יש לעשות זאת רק ברישיון ובתנאי שפקיד מהממשלה ישב באספה וישמע ויכתוב הכול.

ככה חיים בני אדם שעבדו דורות של מאות שנים בארץ הזאת. ישנו בעיר מקום רחצה מסודר ויפה, שמסביבו הכול ירק ושושנים מטפסים. הדבר עלה אלפי לירות והקים את האתר יהודי מקומי, אך ליהודים אסור להשתמש בו וגם ליהודי שהשקיע את כל הונו אסור לבקר במקום. מסביב על הקירות והחלונות כרזות שבהן כתוב, הכניסה ליהודים אסורה בהחלט. ככה המה החיים בגרמניה, אסור לכתוב, לדבר ולספר. בבתי ספר וספרות ישנה ספרות ושבעונים נגד היהודים. בחומר הזה הם מבליטים את שנאתם ליהודים. אין כל אמת בכול מה שנכתב או מצויר והכול מול עיני ילדים ונערים ונמכר ברחובות הראשיים בפרהסיה.

ח'

הקמת חניתה

באחד הימים כשיוסף נסע לתל אביב לקנות פרות לדגניה, בעת שצעד ברחוב עם חברו, פגש אותו אליהו גולומב ראש ארגון ההגנה ואמר, יש לי עניין חשוב בשבילך. גולומב סיפר ליוסף על העלייה המתוכננת לחנותה, לשם הקמת קיבוץ חניתה ועל כך שממליצים שהוא יהיה המוכתר בקיבוץ. כמו כן הוסיף ש"את העלייה לחנותה נחוץ לראות כעלייה לגליל ושחנותה היא הנקודה הראשונה לכיבוש הגליל". אפשר לומר שבתקופת "חומה ומגדל" לא היה עולה ישוב יהודי, בלי מוכתר שיודע לשוחח בערבית וניחן ביכולת ליצור קשרים עם הערבים. מטרת המדיניות הייתה לשלב את הקיבוצים באזור, למנוע חיכוכים ככל הניתן והעיקר, לאפשר את המשך התהליך של קניית אדמות מהערבים.

מדיניות זו באה לידי ביטוי בין היתר במכתבו של משה שרת שרתוק, מזכיר החוץ של הסוכנות היהודית, אל ראש ממשלת לבנון, תיר אל דין, כשבועיים לפני העלייה לקרקע של חניתה.

"הנני מרשה לעצמי להביא לידיעת הוד מעלתך, ראש ממשלת הרפובליקה הלבנונית, שקבוצה יהודית מתכוננת לייסד ישוב חקלאי קטן במקום הנקרא חנותה (כך נקרא האזור בפי הערבים) בצפון ארץ ישראל, על גבול הלבנון.... שלטונות ארץ ישראל ידאגו לביטחון הישוב החדש ואנו מצדנו נעשה את הדרוש כדי שהמתיישבים ייבחרו מבין אלה המכירים את מנהגי האזור, היודעים היטב את השפה הערבית, מפני שאנו רוצים בכל מאודנו שיחסי שלום וכבוד ישררו בין תושבי הישוב החקלאי החדש ותושבי הכפרים הסמוכים, בארץ ישראל ובלבנון. משה שרת".

לאחר פנייתו של אליהו גולומב, ענה יוסף שהוא מבקש שהות לחשוב וגולומב מאידך גיסא נתן לו ארכה של שעות בודדות, עד למחרת בבוקר.

כל היום והלילה סערה רוחו של יוסף שהתקשה להגיע להחלטה האם לקבל את ההצעה להיות המוכתר של חניתה? יוסף הרהר כיצד יתייחסו לעניין במזכירות דגניה א' וכיצד תגיב מנוחה אשתו על כך שהוא עתיד להיעדר למשך שנה שנתיים מהבית. לשמחתו קיבל יוסף את האישור המיוחל מקיבוצו והוקל לו.

אליהו גולומב עשה סיור הכנה באזור חנותה, והגיע למסקנה שהאדמה סלעית פחות משהניחו בתחילה ושעיקר הקושי נעוץ דווקא בגישה לשטח, מכיוון שקיימת רצועת אדמה ששייכת לערבי, המשתרעת בין אדמות חניתה לבין דרך הגבול הצפוני ויש צורך לקבל זכות מעבר באדמתו ולסלול דרך חציה עד למקום העלייה לקרקע.

הרקע להקמת חניתה / שאל אביגור

היה הדבר באביב 1938, בעצם התנקשויות הדמים, אחרי מאמצים רבים נרכשה אדמת חניתה והוחלט להיאחז בה.

בישוב שרר דכאון ודרוש היה מעשה אשר יבליט באופן סמלי שפעולת ההיאחזות שלנו בארץ נמשכת. חניתה הייתה בימים האלה רחוקה מישובים והנקודה הקרובה ביותר הייתה נהריה. כדי להגיע לחניתה צריך היה לעבור כמה כפרים שהיו בהם מרכזי כנופיות. מהכביש הצפוני לא היה אף כביש לאותו משטח על רמת הגבעות שנקבע כמקום היאחזות ל"חניתה תחתית".

ההגנה קיבלה על עצמה את ארגון העלייה על הקרקע.

אני חזרתי רק זמן קצר לפני כן משליחות בחו"ל והואיל וטרם "נרתמתי" לעניינים שוטפים, החלטתי להצטרף לעולים לנקודה החדשה.

יוסף פיין (ראשון מימין) על אדמת חניתה

ההכנות לעלייה לקרקע בחניתה / ישעיהו

ישעיהו, שהיה אחד מחברי "הפלוגה המגויסת" שיועדה לעת על הקרקע סיפר: "בהתחלת שנת 1938 נדרשה קבוצתי "ניר חיים", מקריית ביאליק, לשחרר שני חברים לתפקיד סודי ומיוחד מסוגו לתקופה של חודשים מספר. אני הייתי אחד מהם. רוכזנו עם חברים אחרים באחד הקיבוצים בסביבתנו ומיד כשהגענו התחילו ב"שפשוף רציני" ובהכנה יסודית לקראת התפקיד שעדיין לא היה ברור לנו כלל. ריכוז הפלוגה נמסר לידיהם של יוסף פיין איש דגניה א' וצבי בן יעקב שהיה מפקד הביטחון בעמק חפר. עברנו קורס רציני ולמדנו כל מה שאפשר היה ללמוד בימים ההם. העלייה על הקרקע נדחתה כל פעם מסיבות שונות והדבר יצר מצב רוח קשה בין תשעים חברי הפלוגה. בי"ח אדר תרצ"ח סוף סוף נמסר לנו שהעלייה על הקרקע תצא לפועל.

תכנון העלייה לחניתה

יוסף פיין הציע לעלות לנקודה בעזרת שיירת גמלים שעליה יעמיסו את הצווד הדרוש. בתחילה התעניין יוסף בהשגת גמלים בסביבות חיפה, אך לאכזבתו הערבים לא הסכימו להשכיר לו אפילו גמל אחד, לאחר ששמעו שמטרתו היא להעמיס צווד להתיישבות בחנותה.

עייף ומותש מהפגישות איתם, ניסה יוסף להשיג גמלים אצל הערבים בתל אביב וסביבתה, אך שוב ניתקל בהתנגדות ללא פשרות.

לנוכח הבעיה גיבשו יוסף וצבי בן יעקב חברו תכנית חליפית שלפיה: יצמצמו ככל הניתן את כמות המשא שיעבירו ביום הראשון של העלייה לקרקע, ידחו את הבאת החומרים והחלקים לבניית החומה ויביאו רק את הצווד ההכרחי בשיירת אוטומובילים עד למקום הכי קרוב לחניתה ומשם יסחבו את הצווד לנקודת ההתיישבות בעזרת חמישים חמורים שיוסעו למקום באוטומובילים.

כמו כן, ביום הראשון יובילו שלושים אוהלים, מאה וחמישים מיטות ומזרנים, חפצים שונים של חברים, מזון למאה וחמישים איש למשך חודש ימים, חומרי בניין לצריף הבישול, חומרים וצווד להכנת גדר הגנה סביב הישוב ומים רק עבור שתייה ורחצת ידיים, עד שיעלה בידם לסדר קו צינורות שיתחבר למעיין. התוכנית התקבלה ואושרה על ידי ההגנה.

חניתה - העלייה לקרקע

יוסף פיין

"בקושי רב עלה בידי לרכז חמישים חמורים ועוד קשה יותר היה - להביא אותם למשמר זבולון. בדרך ברחו חמישה מהם. בשעה מאוחרת בלילה באתי למשמר זבולון עם שני החמורים האחרונים. השעה הייתה שתיים אחר חצות, במחנה שקט, שורות של אוטומובילים מסודרים ועמוסים עם חפצים שונים. התחלנו להעלות את החמורים על האוטומובילים ובשעה ארבע לפנות בוקר, גמרנו את סידור החמורים.

בנוסף לכך הוכנו אלף מנות אוכל ליום העלייה לחניתה על ידי מטבח הפועלים בחיפה.

בשעה חמש בבוקר, זזה השיירה לפי תוכנית מסודרת, כשבראש השיירה נסע אוטו קטן ובו ספר תורה של זקני יסוד-המעלה שנתנו לחניתה.

בשעה שש וחצי הגענו לכביש מול אדמת חניתה והתחילה הפריקה של האוטומובילים והעלאת החפצים למעלה על ידי חמורים ועל כתפי האנשים. העלינו במשך היום את כל מה שהבאנו. קבוצת חברים מהפועל בחיפה התחילה בסידור דרך מהכביש לגבעה בקדחתנות ותוך שלושה ימים הדרך הגיעה לגבעה שעליה העמידו את מחנה האוהלים".

שאול אביגור

"ביום שני יח' באדר תרצ"ח 21 במרץ 1938 באשמורת בוקר, יצאה השיירה מחצר משמר זבולון ובה עשרות משאיות טעונות בכארבע מאות מתנדבים מחיפה והסביבה. בנוסף להם הגיעו גם נוטרים שנסעו בטנדרים ובהם עשר בחורות ושמונים בחורים על צוודם האישי.

גם קבוצת מנהלי העבודה מחברת סולל-בונה עלתה עם צווד לעבודה".

סיפר ישעיהו:

"ביום העלייה, במצב רוח מרומם אם כי גם מתוח, עלינו על המכוניות. עברנו ביעף דרך עכו, זיב ובאסה ומי שזוכר את מצב התחבורה בימים ההם, יבין אילו סכנות היו צפויות.

עצרנו את המכוניות ליד ההר אחרי (הישוב) באסה והתחלנו לפרוק את המטען. הנוטרים תפסו עמדות והעבודה התארגנה. בין רגע היה עלינו להעביר את כל המטען למעלה על ההר, כדי להספיק להקים את המחנה עוד באותו יום.

לא היה שום זכר לשביל או לדרך כל שהיא אל הפסגה. אמנם הכנו את עצמנו

ההתקפה על חניתה / ספר חניתה

בדיוק בשעה שתיים עשרה בלילה התחילה סערה איומה, אשר הפילה את כל האוהלים. באותה שעה התחילה גם התקפה ערבית של כנופיות מרצחים, ומכל הצדדים הם ירו עלינו.

על אף היותנו רצוצים ויגעים מעבודת היום המפרכת והמומים מהסערה ומנפילת האוהלים, מיהרנו לתפוס עמדות בין הסלעים ולהשיב אש חזקה על התוקפים אשר נרתעו ונסוגו. מהירות הראשונות נפצע קשה יעקב ברגר, שהיה איש בטחון מירושלים. יהודה ברנר, אשר זחל אליו כדי להגיש לו עזרה, נפגע בראשו ונהרג במקום. גם ברגר מת כעבור כמה ימים ואלה היו שני הקורבנות הראשונים אשר נתנו נפשותיהם על כיבוש המקום.

בין האנגלים והערבים נפוצה שמועה, שאנו עזבנו את המקום. אך למחרת היום הם התפלאו כאשר ראו אותנו מתקנים בחזרה את הנזקים שנגרמו על ידי הסערה: מקימים את האוהלים, מקימים צריפים, מבצרים את המקום וממשיכים בסלילת דרך אשר תאפשר למכוניות המשא להגיע אל נקודת ההתיישבות.

העבודה הקדחתנית המאומצת נעשתה מתוך הרגשה שהננו נמצאים במרוץ נגד הזמן.

גם פועלי חיפה באו יום יום כדי לסלול את הכביש ועל אף העובדה שהם הותקפו ברירות בכל נסיעותיהם בבואם ובשובם, הם המשיכו בעבודתם בנאמנות ובהתלהבות.

תוך חמישה ימים הצלחנו לגמור את סלילת הדרך, הקמנו מגדל תצפית וגם עמדות מבוצרות.

שאל אביגור הוסיף:

"בלילה הראשון בדיוק בחצות נפתחה עלינו התקפת אש חזקה. חבר אחד – יהודה ברנר נהרג בעמדה וחבר שני – יעקב ברגר נפצע קשות ומת מפצעיו. במשך חודשים עוד נמשך מצב המצור על הנקודה, אך הקבוצה נאחזה במקום סופית וחניתה שימשה זמן ממושך בסיס חשוב לאימון אנשי פו"ש (פלוגות שדה שהוקמו להגנת היישובים העבריים בשנת 1936), טוראים ומפקדים".

לאפשרות כזאת והבאנו אתנו חמורים וגמלים להעברת המטען, אבל החמורים לא רצו לשתף פעולה ונאלצנו להעמיס על גבנו את כל מה שניתן.

בשורות עורפיות וארוכות התחלנו לפלס דרך אל מעלה ההר והגענו עם הכבודה לרמה ישרה יותר, הנמצאת בדרך אל הפסגה. כאן ריכזנו את הכול. זאת הייתה הנקודה הזמנית שקראנו לה חניתה תחתית, אשר התקיימה חודשים רבים.

היה זה יום עבודה מפרך אשר לא נשכחנו כל חיינו. האנשים עשו כארבעים פעם את הדרך מהכביש אל הנקודה הזמנית ובחזרה וכל פעם עם העפלתם, נשאו איתם ציוד, צינורות, חוטי תיל, חלקי צריף, ארגזי מזון או כל משא אחר.

בינתיים עסקו האחרים בהקמת אוהלים ובביצור הנקודה.

עד שקיעת החמה הספקנו להקים כשלושים אוהלים, גדר תיל וכמה עמדות מבוצרות. מאות אנשים שבאו לעזרה נפרדו מאתנו באיחולי שלום והצלחה ואנו אנשי "הפלוגה-המגויסת" נשארו במקום עם כמה אנשים בודדים שנשארו אתנו".

חיים ויצמן, משה שרת ויוסף פיין בחניתה 1938

בית האבן מעל חניתה תחתית

מעל חניתה תחתית, שבה גרו המתיישבים הראשונים, הייתה גבעה שעליה ניצב

בית אבן שעורר דאגות רבות בקרב המתיישבים, עקב היותו בנקודת תצפית על חניתה ובשל העובדה שהתרכזו בו כנופיות שתכננו להתקיף את המתיישבים. לכן הוחלט לפנותו והתנהל משא ומתן עם זוג הבדואים שגרו בו. במסגרת המשא ומתן הציעו לבדואים פיצויים בתמורה לעזיבתם, אולם

הללו באו כל פעם בדרישות מופרזות יותר ויותר. באחד הימים כשיוסף נכנס לבית האבן, אמרה לו האישה שברצונה לעזוב, אך היא מפחדת מתגובת הערבים. יוסף הזהיר אותם שבידיו ידיעות לפיהן יתנהל פה קרב הלילה ומוטב שיעזבו. לבסוף הם התרצו, אולם בתנאי שיראה כאילו שגרשו אותם בכוח, כדי שאנשי הכנופיות לא יהרגו אותם על שמסרו את הבית ליהודים מרצונם.

עוד באותו לילה עלתה קבוצה של עשרים בחורים ו"כבשה" כביכול את הבית. זמן קצר אחר כך הגיעה כנופיה של ערבים לאותו בית ומצאה את הבחורים מבוצרים במקום.

מאז אותו יום היו למתיישבים שתי נקודות כיבוש: חניתה תחתית והגבעה שמעליה שנקראה בשם - חניתה עלית.

בית האבן כאמור פונה והאריסים הבדואים הגישו תלונה על הוצאתם למושל האנגלי בעכו כדי לצאת ידי חובה בפני הועד הערבי העליון.

במכתבו של יוסף למשה שרת נאמר "האריסים עברו לשטח לבנון, במרחק שלושה קילומטרים מכאן ובעלי האדמה שהגישו אף הם תלונה לשלטונות בעכו, רוצים למכור את כל השטח מהכביש ועד למעלה. באופן כזה, נהיה קשורים עם הכביש הצבאי.

כעת פוחדים בעלי האדמה למכור, אבל ישנו הסכם ביני לביןם שנחתם בעזרתו של קצין ערבי מעכו, יוסף אחמד שמו. הקצין הנ"ל עזר לי בסידור עניין האריסות ומוכן לעזור לי גם בעוד כמה דברים".

מעריב | יום רביעי, דצמבר 04, 1963 | 11

"אתם בני המכבים!" מדוע תפחדו מן הערבים?"

אמר אורד ווינגייט לפלוגות הלילה * ספר חדש על
"הידיד" שנכתב בידי חמותו * חלומי - לעמוד בראש
צבאות ישראל בעת מבחן
י. פינקלסטון

"אתם בני המכבים"

המחברת מתארת תקרית, ש-
אירעה באחת המשימות ש-
ביצעו על ידי פלוגת לילה,
בהנהגתו של ווינגייט, את ה-
סיפור הזה שמעה מפי יוסף
פיין המנות, איש חניתה, ש-
היה באותה פלוגה.

כאשר בא ווינגייט לראשון
נה לחניתה, דיבר כל הזמן
אנגלית ואנשי המקום לא ידעו
שהוא מדבר עברית. פיין סי-
פר, כיצד באחד הלילות, יצא
לראשונה לסיור, כשהוא ר-
תבריו אחוזי סחר כשהם מת-
קדמים בחשיכה, הרחק מ-
ישובם, לתוך שטח ערבי לא
ידוע. לאחר שנעו שעות אחד
דות, עצר אותם אורד הם
השתייפפו על האדמה כשלי-
בם תולם בחזקת, איש לא
דיבר, לפתע, אחרי דממה מ-
מריכת, שמעו את קולו של
ווינגייט, שדיבר בעברית:
"אתם בני המכבים. מדוע תס-
חדו מהערבים? כל אחד מכם
שווד 20, 30 אי 100 מהם,
חיה זר יגע נירגש ביותר -
בגלל קולו תחם של אורד,
המלים העבריות שהשמיע ר-
הרמוז תחיסטורי. אחרי הלילה
הזה לא פחד עוד איש -
סיפו יוסף פיין.

הספר, שנכתב על ידי חמו-
תו של ווינגייט, נבי אלים
איינו היו, הוא סידרה של סב-
תבים אל נכדה, בנו של ווי-
גייט, אורד יונתן ווינגייט.
היא מסבירה, כי יונתן נולד
שישה שבועות אחרי מות אביו
ועל כן היא רצתה לספר לו
את כל אשר אפשר על אביו
אותו לא הכיר מעולם. בעת
ובעונה אחת היא משתדלת ל-
הסביר את אופיו של ווינגייט,
את סגולות המנהיגות המופל-
אות שלו ומעל לכל את אהב-
תו לעם היהודי ואת תשוקתו
העזה לראותו שוב כעם עצ-
מאי, חופשי וגאה במולדתו
התנ"כית.

פגישה עם אורד צ'ארלס וינגייט בחניתה

יוסף פיין סיפר על פגישה עם אורד צ'ארלס וינגייט שהיה קצין בצבא הבריטי, מומחה במלחמת גרילה והיה תומך נלהב של הציונות. "באחד הלילות יצאנו לראשונה לסיור, אחוזי פחד תוך כדי התקדמות בחשכה הרחק מקיבוצנו. לאחר שנענו במשך כמה שעות, עצר אותנו אורד וינגייט והשתופפנו על האדמה כשליבנו הולם בחוזקה ואיש לא דיבר. לפתע, אחרי דממה ממושכת שמענו את קולו של וינגייט אומר בעברית 'אתם בני המכבים, מדוע תפחדו מהערבים? כל אחד מכם שווה עשרים, שלושים או מאה מהם'. היה זה רגע מרגש ביותר ואחרי הלילה הזה, לא פחד עוד איש מאתנו".

היחסים עם הערבים

במכתבו של יוסף פיין למשה שרת ב-10.6.38 נאמר "יש מבקרים קשה את המצאנו כאן ויש להפך. הראשונים אומרים כי מיום בואנו חדל השקט בסביבה ואי השקט עובר גם לכפרים הערבים. הנוער הצעיר הערבי לומד בבתי הספר על עליית חניתה כסמל נגד תנועת העם הערבי. המורים (הערבים) מספרים לתלמידים מהי חניתה לעם העברי ומהי לעם הערבי ואומרים שחניתה היא המפתח של לבנון ושל ארץ ישראל ושאותו מפתח נלקח מהעם הערבי ונמסר לעם ישראל. התלמידים הערבים מתרגשים מאוד ואת זאת אפשר להרגיש ולשמוע. ילדי בית הספר יוצאים מבוהלים, רצים לצדי הכביש ומחברים שירים לעליית חניתה ולצבאותיה". יוסף מציין שלמרות היחס השלילי להתיישבות בחניתה ולמרות ההתקפות עליהם, הם מקפידים לקיים יחסים הוגנים עם השכנים ועוברי הדרך הערביים. לגבי המחנה הדוגל בשיתוף פעולה עם היהודים, כתב יוסף "שכנינו בסביבה, יהיו נוצרים, מוסלמים או בדואים, מבקרים אצלנו תכופות. ישנן הצעות לקיים קשרי מסחר של שכנים, כמו אספקת כבשים ועזים לבשר, ביצים, חלב ועוד. ויש ביניהם שאומרים 'אנו יכולים לפתוח כאן סניפי תנובה שיהיו קשורים אל תנובה שלכם'. השיחות בנושא זה לפעמים מעניינות ואתה חושב עד לאן אפשר להגיע בשטח לארגון משותף".

אנשי תנועת "השומר הצעיר" רוגזים על זה שאינני קושר איתם קשרים מסחריים וכשאני שואל אותם ומה בדבר תוצרת הארץ, אין בפיהם מענה ברור... זה יהיה משגה גדול אם יימסר המקום (חניתה) לאותה תנועה. אנו עוד לא יודעים מה יכול לתת לנו המקום ששמו חניתה.

יוסף אף מתאר את יחסיו הטובים עם קצין ערבי מעכו ששמו יוסף אחמד וכותב

"כשאני נמצא בעכו, הנני נמצא בביתו. קיים בינו קשר משונה, אשתו אומרת שאני דומה לאחד מאחיה שנהרג במלחמה בסביבות באר שבע. ובכן אנו קרובים קרבת משפחה, אתה רואה איך העניינים מסתדרים, יהודים קונים את חניתה, חבר דגניה א' נעשה מוכתר המקום והוא אפילו דומה לאח אשתו של הקצין החוקר בעכו".

על קשריו עם משטרת הגבול הלבנונית כתב "לעתים קרובות מבקרים אותנו ממשטרת הגבול הלבנוני. הקשרים אתם יפים ונוחים ואין דבר שאיני מסדר על ידם".

בעניין חרבת אדמת הוסיף "האריסים המעבדים את חרבת אדמת מוקירים אותי ומוסרים לי פרטים מאריסותם. אני ביקשתי שכאשר יעמדו לחתום על החוזה, יפגשו איתי ונדע דברים ברורים, כדי שלא נעמוד בפני הדברים שעמדנו לפניהם בחניתה".

יום כיפור בחניתה / יוסף פיין

על היחס לערבים מעיד גם המסמך הבא:

השעות לפני הצהריים, עוברת שיירת גמלים וחמורים. נשים וילדים עייפים ויגעיים, עמדו לפני השער וביקשו מים לשתייה. בקשתי את סליחת המסובים והלכתי ובידי דלי. לקחתי מים קרים מהמקרר ובקבוק סירופ להמתיק את המים לצמאים וליגעיים. בהגיעי לשער מזגתי ספל מים. הראשון ביקש ממני שאני קודם אשתה, פן שמתי דבר מה במים. השבתי לו - מים טהורים ולב טהור מגיש לכם לשתות. אינני יכול לשתות, יום צום לי ולעמי היום. בואו והיכנסו לביתנו ושתו וסעדו את לבכם. כולם נשארו לעמוד והביטו איש בפני רעהו מה עליהם לעשות. או אז הופיעה זקנה ובהתרגזות אמרה לחבורה: אינכם מתביישים, ביקשתם מים, היודעים אתם מי זה מגיש? מוכתר חניתה, מי לא מכיר אותו? הן כל ילד בכפר יודע. אני אשתה הראשונה ואמות, תנו לי. הזקנה שתתה ספל אחד ושני, לקקה את שפתותיה הבלות ואמרה: מים מחדשים את החיים ואת הנפש, מים הניתנים בידיים נאמנות, מים קדושים. אל תיתן להם לאלה שחושדים בך. אמרתי לה: לא, סבתא יקירה, הם רק חושדים או מנסים אותי. יום יבוא וידעו מי המה

יהודי חנייתה. אני כבר יודעת אותם, אמרה הערבייה הזקנה. האם עשיתם רע לבני האדם? הנה, עשיתם דרך לאוטומובילים על הר כל כך גבוה, כמה קשה היה פעם לעלות ולרדת בשביל ועכשיו לא מרגישים את העלייה ואת הירידה. איזה בטחון אנו מרגישים בשטח הכביש שלכם. תשתדלו לעשות דרך עד גבול הלבנון. לבסוף כולם שתו את דלי המים, ישבנו לנוח בצל השיח העומד ליד השער, שאלוני לכמה דברים, הזמינו אותי לשבת שלהם השוכן לא רחוק מאדמת חנייתה והודיתי להזמנתם.

קם הצעיר שבחבורה ואמר – אתה יודע, יה חוגה יוסף, אנו במקומך לא היינו נותנים להם לשתות. בעצם עינינו ראינו איך שפתחת בקבוק סירופ, בקבוק חתום ולקחת מים קרים מהמקרר. היגשת לצמאים והנה קיבלת סטירת לחי ולא שמת לב לזה...

ביתך פתוח לכל עובר ולכל עייף ויגע, כולם שווים אצלך, עני ועשיר, גדול וקטון, ילדים וגדולים. תחנך גם את אנשיך בתורה הזאת. זאת היא תורת עמך הקדמון. ככה נהג אברהם. אנו יודעים את עברכם והנה ירשת את הטוב שבו. ככה היו הישראלים לפנים וככה הם חוזרים למולדתם אחרי אלפיים שנה.

ביקור שכנים בחנייתה ביום כיפור

למחרת, ביום כיפור, אנו יושבים בצריף חדר האוכל. עשרה נרות מפיצים את אורם על תמונות עשרת חברינו שנפלו בקרבות. בחדר האוכל שקט... למרות הצום הוזמנו שכנינו הערבים לשתות תה וקפה. הזקן שבחבורה קם, כוסו בידו ושאל: המוכתר, למה אתה לא שותה? הכועס אתה עלינו, על שכניך? פניך עצובים. אנו מכירים אותך בפנים צוחקות, תמיד צחוקך על פניך. אנו לא רוצים לשתות. רוצים לראותך שמח וטוב לב כתמיד, מה קרה אתך? הן ידידיך לעולמים אנו, תמיד אנו מוכנים לעזרתך, ביום ובלילה נלך אתכם... חיילי צבא נפלו מכם, אומרים שהרבה, ואתם שקטים וממשיכים בהכשרת הקרקע שחיכתה לכם זה אלפיים שנה.

לפני בואכם לחנייתה מה עשו כאן? התחלקו בגזל וברצח ושדדו מכל עובר דרך ישר ותמים, וכיום כל עייף, נכנס לחנייתה, שותה מים קרים מהמקרר ויושב בשקט מתחת עץ החרוב, אוכל ונהנה מיצירת בני אדם ישרים.

אחד הצעירים קם ואמר: אם אינך שותה סימן שמחשבות רעות אתך.

הרגעתי באומרי: יום צום היום לעם היהודי, יום דין וחשבון לנו הנרדפים בארצנו שחזרנו אליה. ברצוננו לחיות בשלום עם שכנינו. מחשבותינו נקיות, אנו לא רוצים לגרש ולנצל. אנו רוצים, למרות שפך הדם הנקי, לחיות ולעבוד בשכנות. אין

בדעתנו להרחיק עובדי אדמה. אנו נלחמים נגד גנבים, גזלנים ורוצחים. עם אלו לא ניתן ידינו. אנו דור עובד, כולנו חונכנו על תרבות ועבודה. את ניצחוננו נראה אחרי המחרשה ואחרי המעדר.

בנושא הטבח בטבריה אמר הזקן שבחבורה: באנו למסור לך את התמרמרותנו והשתתפותנו באבלך. בטח ידוע לך על משפחות שנעלמו ונשרפו עם ילדיהם. מה נעשה ומה נגיד יה חוג'ה, אין בפינו מילים לגנות מעשה מתועב זה, בשום ארץ לא ישמע כדברים האלה שעושים לכם. בשם העם הערבי נעשים מעשים אלו ואיך אפשר להסכים לחיות ולהשלים זה עם זה. עשרים ושבע נפשות נשחטו ברחובות טבריה השקטה. מה עשו יהודי טבריה לעם הערבי? הם נולדו תחת כיפת שמים וארץ אחת. לפעמים קשה היה להכיר בין יהודי טבריה ובין שכניהם, הן כולם במלבושים אחידים. ישנם דורות של יהודים וערבים שעבדו יחדיו, כשבבית כל אחד מנהגיו ותפילתו...

נפרדנו בשעה טובה, יצאנו החוצה והלכנו לשער. כשליוויתי את המסובים החוצה, ליד השער הופיע עוף גדול, הסתובב שלוש פעמים מעל נקודת חנייתה, עבר מעל ראשנו ונעלם באופק ההרים. כולנו הרימונו ראשינו השמימה וככה נשארנו לעמוד כמה רגעים. הזקן שבחבורה הוריד ראשו ארצה לאדמת חנייתה וכך עשו גם חברינו ואני. ביד רועדת התחיל הזקן לצייר ציורים שונים עם מקל דק וככה עמדנו כולנו וחיכינו. הזקן הזדקף ואמר: רבותי, עוף זה שטס סביב חנותה (ככה הם קראו לחנייתה), הוא עוף המבשר שלום וניצחון. ניצחתם ולכם היא הארץ הזאת. ...תודיע לאימהות השכולות שנשארו בטבריה, שקרבנותיהם שנשרפו על מזבח העם הביאו את הגאולה.

כך אמר הערבי הזקן וכל החברים שמעו זאת נכון מאוד. כולם הצטלבו ובקשו את סליחתי באומרם: שלום לך ולאנשיך בחנייתה ושלום לבני משפחתך באשר הם.

קשירת יחסים עם השכנים / שאול אביגור

הרוח החיה בקשירת יחסים עם השכנים (הערבים) ובכל הפעולה המשקית במקום מיום העלייה הראשון (בחנייתה), היה יוסף פיין, המוכתר המוכר בפי כל. לפני שנקבע לתפקיד זה, היו לכמה חברים ספקות אם יוסף הוא האיש, אך במהרה פגו כל הספקות ויוסף הוכיח את כוחו ואת יכולתו. הוא קשר קשרים עם השכנים והיה המקור המוסמך ביותר לידיעות על המתרחש בתוכם, אגב ניצול קשרים ישנים מימי מטולה ופיתוח קשרים חדשים.

טרור בחניתה

חניתה סבלה מהתקפות מאורגנות על ידו כנופיות שיצאו מלבנון ומהתקפות של כנופיה מקומית שמנתה כעשרה אנשים. במכתבו למשה שרת כתב יוסף "לא יכולתי לעקוב אחרי שמות אנשי הכנופיה ולבסוף לאט לאט נמסרו לי השמות המרכזיים, מקום שבטם וישיבתם. מזרחה לחניתה במרחק של שנים עשר קילומטר ישנו כפר חרבת ג'ירדיה ובחרבה הנ"ל גר שבט ערב אל מראמשה. לשבט הזה שני מוכתרים שאינם חיים בשלום בגלל עסקי נשים שלהם". יוסף הוסיף מידע על ערבי זקן כבן שבעים "הערבי הנ"ל לא נותן לי מנוח. זה חודש ימים הוא מספר על הכנופיה. אנחנו התייחסנו תמיד באי אמון לשמועותיו ולא נתתי להן ערך רב, והנה ביום חמישי 17.6.1938 היה אצלי כל היום ודרישתו הייתה שאלך לתפוס את הכנופיה הנמצאת בג'רדיה. ראיתי, חשתי והתחלתי להאמין בסיפוריו. החלטתי לספר אותם ולהתייעץ עם הקצין של הצבא הנמצא כיום בחניתה והוחלט שבלייל ששי 18.6.1938 אנו מתקיפים את השבט הנ"ל. בינתיים הגיע הקפטן הידוע, ידידכם, ישבתי אתו, מסרתי את כל הפרטים והוא סידר תכנית להתקיף את הכנופיה. הערבי רצה ללכת בראש הקבוצה כדי להראות את השביל בין ההרים. הקפטן לא קיבל את הצעתו באומרו שהוא לפי המפה ימצא את השביל לחרבה.

בשעה שמונה וחצי בליל ששי יצאה קבוצה בת שלושים איש מחניתה שכללה מפקדים אנגלים, קצינים וכשנים עשר איש מחניתה.

הערבי נשאר ללון בבית וכולו דאגות ומחשבות – מי יודע אם יצליחו? וכל הלילה לא ישן. לא אשכח את הלילה הזה עם הזקן המסכן שמסר את גורלו לאנשי חניתה. "כמה אתם יקרים לי צעירי חניתה" ככה חזר ואמר כל הלילה ושפתיו לא שקטו. הוא התאכזב שלא הלך עם הצבא.

בבוקר חזרו אנשינו. ישבנו רגעים מספר עם הקפטן, דבריו הראשונים היו, "אין מזל גדול לנו. ומה קרה?"

א. לא ידעו את הדרך. ב. לא היו בטוחים אם זה הכפר והשבט הנ"ל. ג. במקום שתי שעות הלכו ארבע שעות. לפני הכפר פגשו בערבי ושאלו אותו אם זה המקום הערבי רץ וצעק למוכתר המקום "הצבא היהודי מתקיף אתכם". התחילו חילופי יריות, הכנופיה הספיקה לברוח והשאירה קורבנות.

היום ביקרה במקום משטרת לבנון וא"י והתוצאות היו שצבא אנגלי היה כאן ונכנס בקרב עם כנופיה בת שישים איש. 48 איש שיצאו מלבנון ו-12 איש שהיו בחרבת ג'רדיה. את הנקודה שלנו התקיפו מכל הצדדים.

...יש לציין את מסירותו הרבה של הקפטן היקר ששמר על כל חבר וחבר, פקד בעברית שקטה ונוחה והיה כחבר ולא כמפקד. הקבוצה הרגישה בטחון עצמי.

יוסף פיין ולשמאלו שמעון מקלר

כל חבר וחבר היה בטוח בחייו במקום שהעמידו הקפטן היקר. מאין הגיע אלינו כוכב זה, מי שלחו? אילו ידע הקפטן למה הגיע?

זו הייתה מכה לכנופיה שמיום פעולתה בארץ לא נתקלה בכוח כזה. נודע לנו שהם מתכננים תכניות להמצאת מכונות כבדות הפועלות ממרחקים, כדי שיוכלו להשמיד את חניתה ושבט ראשי הם נותנים סכום ענקי של כסף. רבים הם הסיפורים וההגזמות ומי יודע מה מחכה לנו מחר או מחרתיים..."

במכתב אחר כתב יוסף: "באחד הימים קיבלנו ידיעה שכנופיה מתכננת לארוב לנו בבואנו בבוקר לעבודה. באותו יום שינינו את סידור העבודה והאנשים יצאו לעבודה על יד הבית. הפסקנו את העבודה בדרך למעין עין

חור ועבדנו בהכשרת הקרקע. היום עבר בשקט. בלילה בשעה תשע וחצי נשמעו כעשרים יריות בבת אחת ואחר כך היו יריות בודדות, ככה נמשך הדבר כשעה. למחרת יצאנו לסלילת הדרך המובילה למעין עין חור. יצאנו בשתי קבוצות מחניתה תחתית ובבואנו לרכסי ההרים, מקום עמדתם של השומרים, מצאנו עמדות בנויות מאבן המתאימות להתקפה מכל הצדדים. כנראה חיכו לנו יום תמים ולא באנו. הם בזבוזו יום ואנו הצלנו חברים מאסונות. הדבר היה במקרה, אבל ככה להמשיך זה קשה, מה יהיה הסוף?"

...אני יושב ושומע הכול וחושב לי: "כן, ככה הם העניינים בחניתה הנמצאת בתוך לוע הכנופיות. הכנופיות פוחדות מתשעים צעירים המחזיקים מעדר, טוריה ומחרשה, היוצאים יום יום לעבודה וליצירה, החושבים להקים דור עובד וחברה צודקת. יום יבוא והילדים כאן יספרו על חניתה כעל סמל האנושיות".

תגובתה של המשטרה הבריטית לטרור

על תגובתה של המשטרה הבריטית כתב יוסף – לא פעם כתבתי ודיברתי אחרי כל התנפלות ונפילת קורבן ותשובתה הייתה: "מי ומי יכול ללכת בין ההרים והעמקים לשבט הזה. נחוצים כוחות של מאות ואלפים כדי לנצח ולכבוש מקום זה". גם הקצין מעכו אמר לי לא פעם: "יוסף חביבי, אתה רוצה לאבד את עצמך במו ידיך, תעזוב את השטויות שלך. אלוהים יעזור לך ולא האנגלים או הצבא.... יותר גיבורים מכם לא יכלו לשבט הנ"ל. הממשלה הצרפתית גם לא יכלה לעשות להם כלום, ואתה עם צבאותיך בחניתה רוצה ללכת לשם?"

במכתב נוסף כתב יוסף: "ישבנו ושוחחנו על המצב של היום. כולם בדעה אחת, שיש להפסיק את הטרור בארץ. יש להוכיח לממשלת בריטניה שהיא לא עושה טוב והיא בפוליטיקה הלא נכונה. מעשיהם (של הבריטים) במשך שנתיים כבר הוכיחו זאת."

פגישה עם הקצין האחראי ממשטרת לבנון

יוסף כתב: "נוכחתי שמהמשטרה הא"י (הבריטית) לא ניגאל והתחלתי לעסוק במשטרת לבנון הנמצאת בכפר עלמא אל שעב. כוחות המשטרה של הגבול הלבנוני הם שמונה שוטרים ערבים נוצרים ומי יודע מה כוונותיהם? אף על פי שהם אומרים שהם מרוצים משכנותם עם היהודים, למשטרה הנ"ל אין רשות לעשות כל פעולה בקשר עם אנשים מזויינים... בכל זאת יעצו לי להיפגש עם מפקד המשטרה במחוז צור, שמו של הקצין הנ"ל שייח ואעדי. עוד אנו יושבים ומתכננים תכניות משותפות לפעולה נגד הכנופיות, פתאום נשמעות יריות חזקות ומהירות. הקצין (הלבנוני) נשאר יושב, חיזור כסיד... פנה אלי וכולו רועד ואינו יכול להמשיך בדיבורו, השפתיים רועדות..."

אחרי שתיקה של רגעים אמרתי לו בצחוק שאנו כבר הורגלנו למצב... מעטות הן הממשלות הרוצות והמעוניינות בתקומת העם הנרדף. הנה פעם ממשלתכם הייתה אתנו וכיום היא עוזרת לכנופיות להתעלל באנשי א"י היהודים... רצוננו כאן לא להילחם בשום עם, רצוננו להילחם בטבע, לחרוש ולעדור, לסלול דרכים בין החלקות העומדות זה אלפיים שנה בלי כל טיפול. ידינו לעבודה ולשלום. אנו

רוצים להחיות את הגליל שפעם היה שלנו, שכיום כולו עומד בור... לא נלך לנקום בשכנינו... אנו נבקש רק את עזרתכם היחידה, שתבינו לרוחנו ותראו במו עיניכם את מעשינו... הן יבואו ימים ותראו את הסביבה של חניתה, לא כמקום לכנופיות או עושי פחמים ומבריחי גבול."

הקצין בהמשך השיחה אמר: "אתם תביאו את הגאולה למקום זה שכיום סביבתו נשלטת בידי הכנופיות. הרבה אנו לא יכולים לעזור, אנו מוגבלים בהרבה דברים. ייתכן שנוכל יחד להתייעץ ולפנות לממשלה המרכזית בבירות."

יוסף פיין משמאל בחניתה ביום העלייה לקרקע

העבודה המשקית בחניתה

יוסף כתב: "כיום יוצאים לעבודה ארבעים איש העובדים בסידור דרך, מהנקודה (חניתה) למעין עין חור. ישנה תכנית לריכוז השטחים לשטח אחד, ישנה הנהלה מקומית נבחרת וכן ועדות שונות. העניינים מתנהלים לפי תכנית עבודה הנקבעת בהתחלת השבוע. לאט לאט עובר המחנה לחיים שקטים.

שאל אביגור: "כשיצאתי את חניתה תחתית, עשרה ימים בלבד לאחר העלייה, כבר נבטו הנבטים הראשונים של זרעי הירקות שנזרעו בידיים חרוצות ונבונות של החברות בערוגות. יוסף לא נח ולא לרגע. הוא חשש שהימים הולכים לאיבוד, טרח למנוע עיכובים בפיתוח העבודה המשקית ועוד בימי המתיחות הראשונים, לא היסס מבוא בריב עם אנשי ההגנה – להקצות מקסימום אנשים לעבודה משקית, להכשרת קרקע וכדומה.

...מהימים הראשונים להיאחזות דחף (יוסף) בלי הרף להתחיל בפעולות משקיות והודות למרצו הועבר קו המים הראשון לנקודה יומיים או שלושה לאחר העלייה".

הרכב המתיישבים בחניתה

המתיישבים הראשונים של חניתה היו מגוייסים מהתנועות השונות: מפלגת העבודה, השומר הצעיר, הקיבוץ המאוחד וחבר הקבוצות. כל תנועה נתנה קבוצת אנשים כדי לעלות לחניתה וההחלטה הייתה שבינתיים הקיבוצים נותנים את האנשים לשנת פעילות אחת. חלק מהחברים היו בעלי משפחות ואחרי שנה התכוננו לחזור לקיבוץ, אך יוסף פיין השפיע עליהם להישאר במקום ולא להפקיר את הישוב, עד שהסוכנות תדאג לגייס מתנדבים חדשים וקבועים במקומם.

יוסף פיין כתב לשקולניק (לוי אשכול): "מתנועת השומר הצעיר נמצאים כאן עשרים וארבעה חברים משלושה קיבוצים בארץ. להם כמעט ברור שמכל הבחינות תהיה חניתה להם וזה מובן הן מבחינה פוליטית והן מבחינה משקית. הם יוכלו ליצור כאן ארגון משותף בין הפועלים בלבנון ופועלי א"י...

אינני רוצה לטפל בשאלה הזאת. בקיצור אמסור לך את דעתי: זה יהיה משגה גדול מצד המפלגה אם יימסר המקום לאותה תנועה הידועה לך לא פחות ממני ואולי יותר. אנו עוד לא יודעים מה יכול לתת לנו המקום ששמו חניתה. לי יש הרבה תכניות והנני רואה אותן לאורן המלא. אין באפשרותי לתארן בכתב, אבל הנני בטוח שאתה יודע לא פחות ממני... ההבדל ביני לבינך הוא שאתה בירושלים ואני בחניתה... על כל צעד ושעל הנני חש אותן וחי בהן".

יוסף וייץ מראשי הקרן הקיימת להתיישבות

כבר בשלבים הראשונים של תכנון חניתה, הסתייגה הנהלת הקק"ל מההחלטה של מוסדות הסוכנות לרכוש את אדמות ההר להתיישבות, מתוך כך שחניתה הייתה על אדמת הר טרשים והמדיניות הייתה להתמקד בקניית אדמות עמק, שאפשר להכין יחסית בקלות לשטחי חקלאות, ללא בזבוז ימי עבודה רבים בסיקול אבנים.

יוסף וייץ ניסה להצר את צעדיו של יוסף פיין ובחלק ממכתביו אף נאמר במפורש "תיקחו את יוסף פיין הוא מפריע לנו פה", אך חרף מחאותיו של יוסף וייץ, קיבל פיין את מלוא הגיבוי לפעולותיו ממשה שרת ובן-גוריון והנהגת ההגנה דאגה לכפות על הקרן הקיימת לשלם בעד קניית הקרקע והכנתה ולשלם בעד העסקתו של יוסף פיין.

מנוחה פיין מספרת: "כל תקופת חניתה לא היה יוסף בבית. כשלוש שנים. אני הייתי נוסעת עמו לדמשק, לביירות ולרבת עמון, בתור הסוואה. במשך היום היה מופיע כמנהל בסולל בונה ובלילות היה קונה נשק. המכונית הייתה טרנטה, אך בעלת קרקעית כפולה ושם החביא פיין את הרובים. במשך שבועות וחודשים נשארתי לבד עם הילדים".

בניית הגדר מעל החומה של חניתה

מכתב ליוסף פיין לקראת סיום תפקידו בחנייה חיה תנפילוב מדגניה א'

קראתי את מכתבך שנית ושלישית. פיין, מסופקני אם אתה מחכה לחוות דעתי. לא פעם רציתי לגשת אליך כאל חבר קרוב לשאול ולשמוע ממך, אבל תמיד בבואך הביתה אני רואה אותך יוסף, כה זר בתוך המולת חדר האוכל שלנו. מורגש שעולם אחר מעסיק אותך ודאגות אחרות מטרידות אותך. אתה מגולל לפנינו את גורל העם בשעה זו ואם כל זאת אנו יודעים היטב, אפילו בשבתנו בדגניה, שאתה מרגיש אחראי ושעליך מוטלת המשימה הקדושה בשעה זו.

מתוך דברייך מרגישה אני מה עומק הסבך הנפשי שלך, אני רואה את התלבטויותיך וספקותיך. קשה לך ואתה זקוק לעזרה, לתמיכה ולעידוד.

קטנטנים ומחוסרי ערך יהיו דברי, אם אחרי שגוללת לפני את פרשת מחשבותיך ומעשיך בקשר לעברך, אל מול המתהווה כעת ביהדות הגולה ובארץ, אם אחרי כל זה אעמיד לפניך את דגניה. כמה פעוט זה יראה.

צדקת, בזמן שקיבלנו אותך לא הבאנו בחשבון שפועם בך רגש ציבורי שבעת הצורך קורא לך מחוץ לחומת המקום, אבל כעת אנו כן מקבלים זאת בחשבון. הקבוצה תמיד במשך כל שנות חייה אתנו, נענתה ביד רחבה לכל קריאת הציבור ותמיד התחשבה גם עם רצונך ויכולתך. נדמה לי, שכעת צריכה לבוא הפסקה על אף הכול. מובן ולא פלא שמחשבותיהם של בן גוריון או משה שרתוק אינם יכולים להזדהות עם מחשבותינו אנו...

דגניה נראית לי לפעמים כסירה קטנה בתוך גלים זדוניים. אין מי שייתן כיוון והמעוף הוא גדול והדמיון עשיר.

...לדאבוננו לא נוספו לנו כוחות בשנים האחרונות... ומי עוד כמוד יכול להטות שכם. צעיר אתה, בריא ורענן, גם דגניה זקוקה לך, גם היא משוועת לעזרה, הן היא כה יקרה לכולנו...

פיין, נדע לשמור על הקיים, אשר בא לנו במאמצים כה גדולים, בייסורים וגם בקורבנות עלה לנו. אני מבינה אותך פיין, אני מאמינה בכוונותיך הכנות וברצונך הטוב. יודעת אני מה קשה לך לנתק את הקשרים מכל העניינים אשר התקשרת אליהם ולשוב לחיי יום יום, לפעמים גם אפורים, אבל עליך לפי דעתי לעשות כעת את הצעד הזה... עליך להתמסר לדגניה. היא זקוקה לך, בכל פינות חיינו מורגש העדרך. מה טוב היה לו היו לנו עוד חברים אחדים כמוד ויכולנו להחזירם הביתה. לא קטן ערך הוא גם החוג המשפחתי הצר. תמיד הבטתי על מנוחה בימים ההם, באיזה גבורה היא השתדלה להבליג על צערה בזמן שכל רגע הביאו בשורה על

שאל אביגור כתב: "יוסף פיין נשאר לתקופה ארוכה בחנייה עד שהתבססה הנקודה. הוא לא הסתפק בזאת וגם אחר כך טרח הרבה בהקמת הנקודות האחרות בגוש הגליל המערבי. לו ולמרצו יש להודות במידה מרובה על הקמת כמה וכמה ישובים חדשים בגליל המערבי. ובכל עבודתו, כדרכו – בקלות, ובחיוך".

על מעורבותו של יוסף פיין אנו למדים גם מהמכתב ששלח לו דוד בן גוריון.

ה' תשרי תרצ"ט

3.10.1938

לכבוד

מר יוסף פיין

חנייה

דואר נהריה

א.נ.

בקשר עם העתק מכתבך מיום 17.9 אל מושל הגליל שהמצאת לנו, הריני להודיעך:

בשעת סיורי בגליל בחודש ספטמבר עם חבר המפקדה של הצבא, דיברנו גם על עניין המפתח לשער גדר התיל שמול חנייה. הוא הבטיח לתת הוראה לצבא שאחד המפתחות יימסר לכם. הודיעני נא אם ואיך סודר הדבר.

2. ר.ז מסר לי את מכתבך בעניין תחנת המשטרה בבאסה א' והסרג'נט הממונה על תחנה זו. לדעתי, אין עניין זה נתון לטיפול במרכז המשטרה. טיפול כזה עלול לגרום לתוצאות הפוכות מאלו שאנו רוצים בהן. עצתי היא שתיכנס לקירקברוד ותשאל לעצתו. בשיחה זו נחוצה מידה רבה של זהירות והדגשות מיוחדות עלולות להפוך את הקערה על פיה. בהזדמנות של ביקור זה תדבר גם על הנשק הקטן, תדגיש את עניין המוקשים וכו' – זה ישפיע.

ב.ג (בן גוריון)

קורבן חדש בצפון. היא ידעה שהכדורים עפים מעל לראשך ובשתיקה ובגאון נשאה את סבלה. ראיתי במבטה את תמונות הזוועה שעברו עליה בלילה. עליך לשוב למשפחתך פיין. בתוך ההרס הכללי אנו מצווים לשמור על שלמות המשפחה. אין דבר בעולם אשר יכול לבוא במקום החום המשפחתי. מנוחה לא ידעה בחייה חמימות וכך ילדיה, בהיותך תמיד מחוץ לבית. שוב הביתה פיין, לשדה, למחרשה, למעדר. כאן תמצא את השלמות. תמיד דגניה נענתה לדרישות הציבור, את טובי אנשינו מסרנו ועוד ידינו נטויה. להתראות בבית ידידי שלך באהבה חיה

יולי 1939

מכתב תשובה מיוסף לחיה

...”זה היה לפני שנה וחצי. הוצע לי ללכת לפינה נידחת, בלתי מיושבת, רבת סכנות ורבת אחריות ולעמוד בראש מפעל זה. רבים היו הקופצים והמתנגדים למסור לידי את התפקיד, אך התפקיד נמסר לי. שקלתי וידעתי מה רבה האחריות שהוטלה עלי. מסרתי את עצמי ככלי להגשמתו. היו כישלונות והצלחות, עדיין לא הזמן לסיכום. לך חברה יקרה הייתה הזדמנות להיות בליל העלייה הראשון. לדעתך נגמר תפקידי, או נכון יותר, כפי שאמרת לחברתי – המוסדות חושבים שגמרתי. רבים כמוד יודעים עד כמה קשה לנקודה להישאר בודדת. כבר החורש, מעלה החמישה וכו’, למה נשארו הנקודות הללו בודדות? מכיוון שהמוסדות לא די טיפלו בשאלה זו.

אבל בהסתדרות, ישנם חברים שמבינים לרוחנו. הם לא יגידו יוסף מיותר וגמר את תפקידו.

לא כאן המקום למסור מה אני עושה. הנני עושה הכול לפי צו הקבוצה, ואם הקבוצה מוצאת שעבודתי בצפון נגמרה ואם המוסדות שהנני מוסמך על ידם מסכימים שנגמר תפקידי, ברצון ובאהבה אחזור לפינת, שהיא יקרה לי.

...מוקדם עדיין לסכם מה עשיתי בצפון, המעט שעשיתי ופעלתי ערכו רב כלפי כל הזירות והחוקים החדשים, שחוקקו על בשר עמנו האומלל. הכול סביבנו זועק לקרקע תחת רגלינו. צאי וראי את האוניות המשוטטות בלב הים ובהם קורבנות לרבבות. בעלייתם ארצה, לאן יפנו, לאן ילכו אם לא תהיה קרקע.

...כל אדם שיש באפשרותו לעזור ולפעול בכיוון זה, עליו החובה להושיט את ידו. פשע לא יכופר הוא בזמן כזה לעשות חשבון פרטי.

אינני מחפש גדולות. כל חיי הלכתי ושאפתי לשביל צר ובשביל זה אמשך ואחזור למקום שהוא יקר לי. נטעתי במקום עץ שהשתרש עמוק באדמה. העץ נתן פרי – שלושה בנים. אילו שאפתי למשרות או לדבר דומה לזה, לא הייתי הולך לדגניה. ייתכן מאוד שבזמן שקיבלתם אותי בתור חבר, לא לקחתם בחשבון שפועם בי רגש ציבורי שבעת הצורך קורא לי אל מחוץ לחומת המקום.

הנני תקווה שבבוא היום נשב יחד ואז אוכל לספר לכם על הכול. כעת זה עדיין בגדר סוד. הכול נחרט בזיכרוני, הכול נקנה בעבודה מאומצת, קשה ומעייפת, אבל הכול כדאי. אני מאמין בעם היהודי. אני מאמין בכוחותיו. אני תקווה שנשיג את מטרותנו ואת ארץ ישראל המשמשת קרן אור באפלה הגדולה של ימינו, וסוף סוף ינתן לעם היהודי הנרדף מקלט בטוח המוכר על ידי כל העולם.

בברכת חברים

יוסף פיין

יוסף פיין / משה שרת

ירושלים, 13.10.1938

משה שרת, ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, שהייתה עד הקמת המדינה משרד החוץ של היישוב היהודי בארץ-ישראל, כתב ביומנו על יוסף פיין את המילים הבאות:

הרבה מפעלים אצלנו תלויים באיש אחד. אחד מהאנשים המוצלחים ביותר הוא המוכתר של חנייה. הוא חקר קבוצת דגניה, את כי א'ננו חקר ט'פוס'. הוא בן הארץ, יליד מולדה, יודע היטב ערבית. יש לו עכף מעשי רב, והוא הטיב את חותמו על סגנון החיים עם הסביבה, עם מצאצאיו הכוחשים לעצמם, ואת מצאצאיו רחוקים-הלב, הנדירות והאצילות ביחסים, הכובשת לבבות בין הערבים ומעוררת אצלם כבוד.

גודל השטח שעלינו לקנות בשביל איחוד חניטה, אילון ומצובה הוא עשרים אלף דונם אדמה. ברכישת שטח זה מוסיפים עמק לשלוש הנקודות ומוסיפים עוד שלוש נקודות המחזקות ומעודדות את הנקודות הקיימות. אם לא נוציא לפועל את התכנית הזאת, צפוי לנקודות הללו סבל רב, עזיבות והתנוונות.

תכנית ב'

למען אחד את הנקודות הנ"ל יש לרכוש שטח הררי שגודלו שלוש אלף דונם קרקע, הנמצאת בין חניטה וראש הנקרה. השטח הנ"ל הוא שטח ניטרלי בין א"י ולבנון. בקשר לשטח הזה הנני מנהל כבר מו"מ קרוב לשנתיים. השטחים שציינתי עומדים שוממים ללא כל ישוב במשך מאות שנים. ישנם עוד שטחים הגובלים בין מצובה, אילון, גידין, פקיעין, קדש נפתלי, ונבי יושע. גודל השטח הזה הוא שש מאות אלף דונם אדמה. מזה ארבע מאות אלף דונם שייך לממשלת א"י, למחלקת הייעור. כל השטחים עומדים פראיים ושוממים. עלינו להפנות את כל מרצנו ולדרוש מהממשלה את העברת הקרקעות הנ"ל לרשותנו, היות שכפרי הסביבה לא מנצלים אותן.

תכנית ג' – באותה הלשון שהסביר אותה יוסף פיין לפני הערבים.

לפנינו עמק רחב ידיים, שטח של שלוש מאות אלף דונם אדמה, ארבעה נחלים חותכים את העמק וזורמים לים ללא ניצול. מנוצלים רק עשרת אלפים דונם. שאר השטחים רובם ככולם עומדים פראיים.

...הנני מפרט לפניכם את התכנית ושואל: למה אנו לא נוכל לסדר השקעה משותפת, הכשרת קרקע, נטיעתה וחלוקתה לשני העמים ליהודים ולערבים. הצלחתי להפנות את תשומת ליבם בתכנית זאת ולאחר הסברים ופגישות בקשר לתכנית, נעשיתי כאחד מהם, רצוי בכל כפר והם מצפים להגשמת התכנית הזאת, אבל רבים הם המכשולים והמקטרגים. למרות הכול אני מאמין באמונה שלמה שהתכנית הזאת סופה להתגשם ורואה אני בה ברכה לשני העמים וגשר להבנה הדדית, שלה אנו כה זקוקים ובה תלוי עתידנו בארץ.

חדור הכרה הנני שרק על ידי הבנה הדדית איתם נצליח. שום כוח מהחוץ לא יעזור, אם ההבנה הזאת לא תקום."

ט'

הקמת נקודות התיישבות נוספות בגליל

בתקופת שירותו בחניטה, פעל יוסף לרכישת אדמות נוספות כדי ליצור גוש ישובים יהודי באזור. וכך יוסף פיין כותב לויץ מהקק"ל (כפי הנראה באפריל או מאי 1939):

"חודשים היינו סגורים בתוך החומה. לאט לאט פרקנו את החומה והתחלנו לחפש קרקע סביבה.

...השאירה להוספת עוד נקודה ועוד קרקע, נתנה לי את הדחיפה ללכת לחפש ולהתעניין מה יש סביב חניטה. התגלו לפני עוד אפשרויות רבות ערך להרחבת הגבולות. למרות לחץ הכנופיות והאיומים על הערבים, היה ברצונם למכור לנו קרקעות".

רכישת אדמות בין חניטה לראש הנקרה

התכניות של יוסף פיין להרחבת שטחי הקרקע מפורטת במכתבו לויץ מהקק"ל מיום 1.5.1940:

תכנית א'

"לדעתי גם כיום אחר פרסום החוק (החוק על הגבלת מכירת קרקעות ליהודים) ישנן אפשרויות רבות לפיתוח סביבת חניטה. עלה בידי להתקשר עם ערבים שונים בעלי קרקעות, המסכימים למכור או למסור קרקעות.

רוב הקרקעות הללו לא רשומים בספרי הטאבו וגבולות עם הנקודות העבריות. הצלחתי גם להוכיח לשלטונות המחוז בהכרח הרב בריכוז ואיחוד של הנקודות העבריות, בלי לגרום הפסד כל שהוא לצד הערבי, וכיום מדברים על זה בחוגים הממשלתיים כעל דבר הנתון להגשמה וגם דבר חוקי.

רכישת אדמות אילון - היושבת על אדמת חרבת סמח

לאחר שיוסף קיבל מכתב על הארכת תפקידו בשישה חודשים, כתב לוייץ: באותו זמן עמדתי להגשים את קניית חרבת סמח (אדמות קב' אילון). לא לך עלי לספר מה רבים היו המכשולים בדרכנו זו. העלינו נקודה חדשה (חניתה) לאור הכוכבים ולאור השממה, ובאותו הזמן חזיתי כבר את הרכישה הזו. רבים היו המכשולים ורבות היו ההחלטות המצוות להפסיק. לבי לא הלך אחרי ההחלטות הנ"ל, חדור הכרה הייתי שזה פשע בלתי יכופר להשאיר את שתי הנקודות בודדות ועלינו בכל מחיר להמשיך ברכישת האדמות בצפון. זוכר אני יפה את אותו היום שבו באה ועדה המורכבת מח. מקלר ועוד אנשים מוסמכים. כולם כאחד התנגדו לי והתנגדו בצורה חריפה לרכישת חרבת מעצוב (מצובה). הנימוקים היו: אין יותר להשקיע כספים בסלעים ובהרים הפראיים... לא העזתי להביע את דעתי נגד אנשי מדע וניסיון, אבל ידעתי שלא אשקוט ולא אנוח עד שלא ארכוש גם את הנקודה הזו. לבי הלך אחרי הסלעים האלה. ידעתי שתחתם טמון האוצר ששמו קרקע פורייה... בשבילי היה ברור שההרים דרושים לנו ואין עלינו להישאר לצמיתות אנשי שפלה.

למרות המצב הפרוע ששרר אז בארץ ובלבנון (מאורעות 1939), המשכתי במו"מ ובאיסוף חומר על המקום הזה. באחד הימים קראו לי מטעם הקק"ל והודיעו לי באופן רשמי להפסיק במו"מ. הנימוקים היו שחסרים כספים ושהזמן בלתי מתאים לקניות, בשל פחד בעלי הקרקעות מהכנופיות, שאיימו והודיעו שכל המוכר קרקעות ליהודים, נחשב לבוגד ונשקפת סכנה לחייו. הפקודה להפסיק לקנות אדמות לא הניחה את דעתי. ידעתי שעלי להמשיך והמשכתי.

וכאן מתחילה פרשת דמשק: בתי קפה ערביים, סמטאות אפלות, בתי מלון מזוהמים, נדודי שינה בלילות ותלבושת ערבית. ידעתי שהם יודעים מי אני ומה הנני מחפש כאן ולא פעם עקבו אחרי, אבל הסכנה לא הפחדתני. הרעיון לרכוש עוד פינה ועוד שעל קרקע למען היהודי הדופק בשערי הארץ, הגביר את כוחותיי והמריץ את מרצי. ידעתי שברכישת "מעצוב" נפתחים בפנינו מרחקים להרחבת הפעולה בצפון. ראיתי בקנייה הזו מפתח לשבירת החזית של הכנופיות הלוחמות נגד מוכרי הקרקעות ליהודים. וכאן מתחילה פרשת מכתבים, פגישות ונסיעות ללבנון בקשר עם העניין הזה.

...מי לא ידע מה אורב ליהודי גם מצד מגיניו וגם מצד מתנגדיו לקשרים ממין זה. באותו הזמן הוחלט על קניית מעצוב. הייתי מלא שמחה שסוף סוף עמלי לא ילך

לתהום וגם המוסדות הכירו בצדקת דברי. המוסדות הבינו מה אומרת הקנייה הזו בשביל כל הצפון. בתמיכת המוסדות עבודתי נעשתה יותר קלה ואפשרויותיו היו גדולות יותר.

הקמת אילון

הנני חוזר לכל כפר, סמטה ובית קפה בסביבה, נפגש בחומר שונה מכל שדרות הישוב הערבי ולמרות המתיחות הרבה ששררה באותה התקופה הם לא ראו בי שונא.

בידידות, בפינות נסתרות, היו מגלים לפני את מר ליבם.

מצבם היה קשה ללא נשוא מכל הצדדים. הם גילו לי גם שפעמים רבות ארבו אחרי. אמר לי פעם ערבי ישיש 'איזה כוחות נסתרים מגינים עליך, היה מובטח פרס גדול על ידי כנופיות למביא את ראשך'.

באותה תקופה הצטבר בידי חומר רב על כל כפר וכפר שבסביבה, על כל ערבי וערביה, על כל שטח מעובד ולא מעובד הניתן להשקעה.

בינתיים קנינו את חרבת מעצוב וכאן השלטונות (הבריטים) הפריעו הרבה בקבלת הקרקע והערבים ניצלו את ההזדמנות הזו והעמידו לנו דרישות מוגזמות.

היחס הרע מצד השלטונות הקים מחנה אויב נגדנו ועמדנו בתוך מחנה של חיות טורפות, הטורפות איש את רעהו...

את החיה הזו ריסנתי. כבשתי אותה לא בכוח, לא בנשק, אלא על ידי הסברה וחיוך. החיה נכנעה וקיבלתי את מעצוב.

באחד הימים התבשרנו על חוק הקרקעות הקטלני. (הספר הלבן שפורסם בשנת 1939 קבע כי יש להגביל מכירת קרקע ליהודים בארץ ישראל ובעקבותיו פרסמו תקנות העברת קרקעות שהגבילו את מכירת הקרקעות ליהודים).

...הנני רוצה לגמור את דברי ולסכם. אינני חושב שפקידך יוכלו להגשים את התכנית הנ"ל ואין לי כל אפשרות להמשיך במפעל הזה. מכתבך מיום 21.4.39 מאשר את התפטרותי ומוכיח לי עוד פעם שאתה מתנגד לי. הדבר גם הגיע לדגניה וזה סיבך אותי. כל שעלי נשאר הוא למסור לך מה לפי דעתי יש לעשות ולי לחזור לפינתי. יכול להיות שגם פקידך יגשימו את התכנית, אבל סבורני שזה יעלה לעם היהודי בהרבה יותר כסף וזמן.

...מאמין אני בכוחות הטבעיים הגנוזים פה (בצפון) העתידים להעניק הרבה שפע וברכה לכל הארץ והישוב. עיני תמיד תשארנה מופנות לפינה היקרה הזו."

הגורמים שהיקשו על רכישת אדמות אילון (חרבת סמח)

הגורמים היקשו על רכישת האדמות היו:

א. הכנופיות שהטילו את חיטתן ואיימו על בעלי הקרקעות שכל המוכר אדמות ליהודים – דינו מוות. עקב האיומים הללו, לא רק בעלי הקרקעות חששו לחייהם אלא גם האריסים שעיבדו את החלקות, פחדו להודיע על נכונותם לקבל תשלומי פיצויים ולעזוב. כדי לסחוט עוד תשלומים ולהופיע כמי שנושלו מהאדמה חרף הסכמתם, הקימו האריסים אוהלים בשטחים שכבר נקנו, כדי לאלץ את היהודים להורידם בכוח. גם בעלי הקרקעות הרגישו שיש לקק"ל עניין רציני באדמות והקשיחו את התנאים למכירתן. בשל אימת הכנופיות על בעלי האדמות, התנהלו כל העסקאות בסודיות גמורה מחוץ לגבולות הארץ, בדרך כלל בביירות.

ב. באותה תקופה התנהל עימות בין שלטונות המנדט שניסו להצר את צעדי ההתיישבות ולדחותן בטענה שהם חוששים לחיי המתיישבים, ובין הנציגות של היישוב העברי שפעלו כדי להציל את הגליל למען המדינה שבדרך. הפתרון נמצא ב"סולל בונה" שביצעה עבודות עבור הצבא הבריטי והקימה בהזדמנות זאת מחנה צבאי בדיוק מול הנקודה שבה אמור לקום הקיבוץ, מעבר לגדר וכך במסווה של פועלי סולל בונה המכינים חצץ לתיקון הכביש ולהכנת בטון, באו למחנה חברי הקיבוץ שישבו קודם לכן בפתח תקווה. הגדר של כביש הצפון היוותה למעשה את הגבול והייתה אמורה לחסום את הגבול בפני הכנופיות, אך חסמה אותו גם בפני חברי הקיבוץ הצעיר, קבוץ אילון. הפתרון הזמני היה שלשם השגת האבן לסלילת הכביש, תיפרץ הגדר, בתנאי שכל לילה תיסתם הפרצה. כך תחת כסות של עבודה על מכונת החצץ, עברו חברי הקבוץ יום את הגדר ואף קיימו יום עלייה לקרקע לפי כל כללי התקופה.

יוסף פיין היה האיש שניהל את המשא ומתן על קניית האדמות ואף והופקד על אדמות חרבת סמח, עד אשר תזכה הנקודה לאישור הממשלה וניתן יהיה רשמית להעביר את זכות החכירה לקבוץ הצעיר, ובניתיים עבדו חברי הקיבוץ כאריסיו של יוסף פיין ובצעו את העבודה לפי הוראותיו.

הקמת השער בחרבת סמח / יוסף פיין

28.11.38

"היום הייתי בחרבת סמח. דרשתי מהם להתחיל בעבודת החצץ לסולל בונה, ולא יקחו מאתנו את הרובים לשמירת המחצבה. נסעתי לחיפה לקחת את השער ותיכף העמדתי אותו במקום. בשעה שתיים הגעתי עם השער לגדר מול המחנה. במשך שעתיים חפרו בורות לעמודים והשער עמד יצוק בבטון".

אפיזודה

בשנת 1938 כשניהל יוסף פיין את העבודות בחרבת סמח, נולד בדגניה בנו השלישי. יוסף הציע לאישתו לתת לו את השם סמח, אך אשתו לא קיבלה את בקשתו והנושא הגיע לאסיפת החברים (בדגניה), שהחליטה לפי בחירת מנוחה שהשם יהיה יהושע, על שמו של החלבן מטבריה שנרצח בהתקפה הרצחנית בעיר במאורעות 1938 וכך אכן נקרא שמו.

יוסף עם יהושע (שוקי)

יוסף פיין מציע לרכוש את אדמות אל חמה

מתוך יומנו:

15.5.41

הייתי בחמה, ישבתי עם הזבן (שרצה למכור את המקום). מסביב הרים מקיפים אותך, הירמוך זורם ושר את שיר העתיד: בואו וגאלוני, נצלו את המקום. המקום מתאים להרבה מטרות ואין מי שיגשים זאת. הבטחתי לזבן לנסוע לירושלים להציע את הצעתו, אבל בטוחני שלא תהיה אוזן קשבת. המנהיגים עסוקים במצב שבו אנו נמצאים.

16.5.41

הייתי בירושלים, מסרתי למטה בן גוריון: חמה מחכה לנו והזמן קצר... תשובת המנהיגים הייתה: תארוז את חמה בקופסת סרדינים ובזמננו נפתח את הקופסה.

18.5.41

חברנו האנגלי מבקש ישיבה תכופה. עלינו לפעול במהירות, להעביר אנשים וחומר לפעולה. הדרכים קשות, יש שמירה מעולה ובדיקת תעודות. ...קשה לעבוד עם אחינו בני דודנו. לפעמים הם ממשיכים לעבוד עד הסכנה. על פי רוב עוזבים אותך לפני היראות הסכנה, אבל אין ברירה בידינו, עלינו להמשיך בדרך זו.

יושבים על הגדר באל חמה, הרצל יוסף ומוטי ומקדימה מאיר גרינבוים גזבר סולל בונה

הובלת מים במצובה

יוסף פיין במצובה,

היושבת על אדמת חרבת מעצוב / שלמה בר זיו

1.6.1949

יוסף פיין הוא אחד מתוך שורת החברים העוזרים והוותיקים שעמדו לימין קבוצתנו בראשית דרכה. בבואנו לחנייתה תחתית באביב שנת תרצ"ט היה יוסף פיין מוכתר חנייתה. חלק מחברינו הכיר אותו עוד מדגניה ושמו היה ידוע בצפון הארץ כאיש רב פעלים ברכישת קרקע ורכישת יחסי ידידות עם הערבים.

באנו לגליל צעירים וחסרי ניסיון, לסביבה חדשה ולעתים בלתי ידידותית. הוא היה לנו סמל של איש מעורה בהווי חבל ארץ זה, בקי בהילכותיו ונערץ בעיני תושביו. עזרתו ועצתו ניתנו לנו בצורה חברית ופשוטה. הוא חי איתנו ועם חברי קבוצת חנייתה והאציל עלינו מרוחו ומדמותו, דמות איכר יהודי. בגישתו האופטימית לשאלות התיישבות והתפתחות, הפיח בנו תקווה ואמונה. יוסף פיין היה אבי התיישבותנו במצובה. הוא גאל את אדמתנו ובחסותו והדרכתו עלינו למקום. את חלקת האדמה הראשונה שחשפנו בין שיח וסלע, במו ידינו הכשרנו לנטיעה וקראנו למקום על שמו ואדי פיין.

חלפו השנים. ליוסף פיין חיכו תפקידים אחראיים חדשים, אך מזמן לזמן בא אלינו כחבר יקר, התעניין בנעשה ושמח לכל חריש והרחבה. בפעם האחרונה ביקר במצובה אך לפני שבועות מועטים, כולו שופע ידידות וחיים, מראהו צעיר ורענן כאילו לא עברו כעשר שנים מאז פעל בסביבתנו. מה רבה הייתה שמחתו נוכח הגליל המערבי המשוחזר, הפורח, המשגשג והמיושב. הוא לא נלאה מלשאול ולשמוע על מצובה וחנייתה רוויי המים, המחבקות שטחי אדמה נרחבים.

מנוחה, אחזור הביתה להמשיך את חיי כקודם, תאמיני שהחיים כאן לא קלים. אינני רוצה לבוא בטענות למי שהוא, אבל לך אומר זאת. הנני סובל בכל המובנים, את מכירה אותי לא מעט, אבל אין דבר ואין לנו להתחרט. זה מפעל חשוב שפעם יתפוש מקום חשוב בתולדות ההתיישבות בארץ, בהיסטוריה ירשם המקום. חניתה תישאר לעד. לך זה עלה בדמים אבל עוד נשב יחד ואספר זיכרונות לילדיי ויהיה זה סמל של המשך. שלכם יוסף

יוסף עומד במרכז, בעלייה לקרקע בחניתה

י.

מכתבי יוסף פיין למנוחה והילדים

אפריל 1948

יוסף כתב על חניתה למנוחה אשתו

שלום לכם יקירים.

מנוחה, במכתבך האחרון ביקשת שאכתוב מהנעשה בחניתה. קשה לכתוב הכול, אבל בקיצור אמסור לך כך. האנשים נוסעים לביתם במצב רוח קשה ואלו הנשארים מרגישים אותו דבר ואולי קשה יותר.

בקושי נשארו בחניתה לשמירה שלושים וחמישה איש, ביניהם חמש בחורות למטבח, כביסה ומחסן. עד שיבוא גוף אצטרך לבקר במקום שלושה ימים בשבוע. בחרתי איש (מחליף) מתאים יותר לענייני ערבים וישארו רק ענייני הממשלה וערבים בודדים שאצטרך לבקר אותם. כשיבוא גוף אשאר חודש ואדריך את האיש לתפקיד זה... האיש שנבחר היה משה דיין, כך הוחלט עם אליהו...

מנוחה, אינני יכול לעזוב בבת אחת, במצב זה שרוב המחנה עוזב. אמרתי זאת לאליהו (גולומב) בהיותי בחיפה, הוא היה עסוק מאוד וגמרתי איתו שאגיע לתל אביב ונדבר בעניין זה. אני חושב שאצליח לשכנע אותו שאסע הביתה כפי שכתבתי לך. הוא מבין את מצבנו. גם מאיר רוטברג אמר שצריך לשחרר אותי, אבל לא לגמרי. בכל אופן זמן רב זה לא יקח.

שוקי

הרצל ומוטי

מנוחה עם מוטי והרצל

7.7.1938

השבוע לא כתבתי לכם. רבים הם הסיבות. בבואי לחניטה היו הרבה עניינים לא בסדר וכל ערב היו לנו ישיבות וברורים. היום הייתי עסוק עם ערבים שונים וכל אלו גזלו ממני את האפשרות לשבת ולכתוב כמה מילים. אבקש את סליחתכם על שהפרתי את ההסכם ביחס לשני מכתבים לשבוע.

אתמול קיבלתי את מכתבך, מוטיק היקר. חביבי, מכתבך עשה עלינו רושם חזק, איך שאתה חש את המצב בארץ באומרך שאנחנו נמשיך לנטוע ולחרוש ולא נתחשב עם הערבים הגוזלים את מנוחתנו. אתה מדבר כמו אבא שלך, או כחבר דגניה. כן חביבי זאת היא הדרך שאבותיי הלכו ואני הולך, ואתה תמשיך בעבודה וביצירה.

שלום לכולכם

יוסף

יוסף עם הרצל על יד הכנרת. ברקע הרי גולן

12.9.1938

שלום לכם יקירים.

הדרך עברה בשלום, אבל בארץ אין שלום. המצב רע. בחיפה המסחר עומד, לא קונים ולא מוכרים. המצב רוח רע. ברחובות אין רואים אנשים ואלו שאתה רואה נמצאים במצב רוח רע. על כולם שרוי המצב שבו נמצאת עכשיו ארץ ישראל. כולם שואלים מה יהיה הסוף? ובאמת לא ידוע מה יהיה הסוף. הורגים

הרצל ומוטי

ושורפים. הנה עברנו ברכבת מזרח לחיפה. את תחנת הרכבת בעין חרוד שרפו, כמו כן את בית הדואר של העמק. זה עשה רושם חזק. בלב העמק בין הרבה משקים עבריים, נכנסו ושרפו את מרכזי התנועה. עושה רושם שאין ממשלה בארץ. בחניתה שקט בדרכים. הרבה יש לי לכתוב על הנעשה בארץ. בבואי הביתה אספר לכם הכול. תהיו בריאים ואתם ילדים צעירים, תלמדו יפה ותתקדמו בלימודים.

שלום, שלכם יוסף.

שלום לכם יקירים.

הדין עברתי ושלום אלו מכתב מן האם. המצב רע. בחיפה המסחר עומד, לא קונים ולא מוכרים. המצב רוח רע. ברחובות אין רואים אנשים ואלו שאתה רואה נמצאים במצב רוח רע. על כולם שרוי המצב שבו נמצאת עכשיו ארץ ישראל. כולם שואלים מה יהיה הסוף? ובאמת לא ידוע מה יהיה הסוף. הורגים ושורפים. הנה עברנו ברכבת מזרח לחיפה. את תחנת הרכבת בעין חרוד שרפו, כמו כן את בית הדואר של העמק. זה עשה רושם חזק. בלב העמק בין הרבה משקים עבריים, נכנסו ושרפו את מרכזי התנועה. עושה רושם שאין ממשלה בארץ. בחניתה שקט בדרכים. הרבה יש לי לכתוב על הנעשה בארץ. בבואי הביתה אספר לכם הכול. תהיו בריאים ואתם ילדים צעירים, תלמדו יפה ותתקדמו בלימודים.

שלום לכם יוסף

12.9.38

23.9.38

שלום לכם יקירים!

היום הגעתי לחניתה. הדרך עברה בשלום, לא קרה כל מקרה.

הייתי עייף ומנוזל...

בואי, נעזוב את ענייני הפרטיים ונעבור למצב של חניתה. כאן בחיפה חיכו לי כמה דברים. כמעט גמרנו את קניית הכפר חרבת סמח, וכמו כן ישנם עוד הצעות לקניות חדשות. בכלל הערבים בסביבתנו רוצים למכור קרקע. נראה שזה קשור למצב הפוליטי באירופה. המה פוחדים שתפרוץ מלחמה עולמית ואז טוב להשאיר כסף. מה להם מקרקע ובית. להם זה לא חסר. המרגישים הערבים את חסרון הקרקע לעם נודד ומנוזד, לעם המתפתל והמחפש מולדת, מחפש אוויר לנשימה.

לערבים יש לאן ללכת. לאן שלא יפנו ימינה ושמאלה מערבה (מזרחה) צפונה ודרומה. חלקם גדל במצרים, לבנון, עיראק ועבר הירדן סוריה. אלו המה גבולותיהם. ומה יש לנו, דגניה חניתה, זה גבולנו. לאחר אלפיים שנות נדודים, את זה קיבלנו במשך חמישים שנות התיישבות וסבל.

לא בנקל עלה לקבל את זה ולא בנקל נקבל חזרה מולדת שלמה. בנינו אולי יזכו להשתתף בהקמת מולדת לעם הנרדף. להם תהיה הזכות. לנו נשאר רק להמשיך שהשרשרת לא תנתק. ואת זאת אנו עושים כול אחד בפיתנו. רבים רבים החוליות לשלשלת ועליכם ילדים יקרים להמשיך ולהוסיף עוד חוליות לשרשרת.

ילדי היקרים, תהיו ילדים טובים. מוטיק, ברגעים שנפרדתי מאמא ומכם, אמא בכתה. נזכרתי במקרה שקרה איתי. הייתי אז בגילך. אבא הלך לצבא התורכי ונפרד מאתנו וביקש שנשמור על אמא. גם אמא שלי בכתה אז. אני לא הולך לצבא, אני הלכתי לחפש קרקע לעמנו, לילדים הנרדפים בגרמניה, אוסטריה, פולניה. לא רק ילדים, גם גדולים רוצים לעלות לארץ ישראל ועלינו לעזור להם במה שרק אפשר.

שלום לכולם,

שלכם אבא.

23.9.38
שלום לכם יקירים!
היום הגעתי לחניתה. הדרך עברה בשלום, לא קרה כל מקרה.
הייתי עייף ומנוזל...
בואי, נעזוב את ענייני הפרטיים ונעבור למצב של חניתה. כאן בחיפה חיכו לי כמה דברים. כמעט גמרנו את קניית הכפר חרבת סמח, וכמו כן ישנם עוד הצעות לקניות חדשות. בכלל הערבים בסביבתנו רוצים למכור קרקע. נראה שזה קשור למצב הפוליטי באירופה. המה פוחדים שתפרוץ מלחמה עולמית ואז טוב להשאיר כסף. מה להם מקרקע ובית. להם זה לא חסר. המרגישים הערבים את חסרון הקרקע לעם נודד ומנוזד, לעם המתפתל והמחפש מולדת, מחפש אוויר לנשימה.
לערבים יש לאן ללכת. לאן שלא יפנו ימינה ושמאלה מערבה (מזרחה) צפונה ודרומה. חלקם גדל במצרים, לבנון, עיראק ועבר הירדן סוריה. אלו המה גבולותיהם. ומה יש לנו, דגניה חניתה, זה גבולנו. לאחר אלפיים שנות נדודים, את זה קיבלנו במשך חמישים שנות התיישבות וסבל.
לא בנקל עלה לקבל את זה ולא בנקל נקבל חזרה מולדת שלמה. בנינו אולי יזכו להשתתף בהקמת מולדת לעם הנרדף. להם תהיה הזכות. לנו נשאר רק להמשיך שהשרשרת לא תנתק. ואת זאת אנו עושים כול אחד בפיתנו. רבים רבים החוליות לשלשלת ועליכם ילדים יקרים להמשיך ולהוסיף עוד חוליות לשרשרת.
ילדי היקרים, תהיו ילדים טובים. מוטיק, ברגעים שנפרדתי מאמא ומכם, אמא בכתה. נזכרתי במקרה שקרה איתי. הייתי אז בגילך. אבא הלך לצבא התורכי ונפרד מאתנו וביקש שנשמור על אמא. גם אמא שלי בכתה אז. אני לא הולך לצבא, אני הלכתי לחפש קרקע לעמנו, לילדים הנרדפים בגרמניה, אוסטריה, פולניה. לא רק ילדים, גם גדולים רוצים לעלות לארץ ישראל ועלינו לעזור להם במה שרק אפשר.
שלום לכולם,
שלכם אבא.

נבנו ברחבי הארץ כ-60 מצודות מסוגים שונים המכונות עד היום "מצודות טגארט", וננקטו צעדים מעשיים וארגוניים נוספים לדיכוי המרד בכל רחבי הארץ. טגארט הטיל את הקמת הגדר על חברת "סולל בונה", מכיוון שהעריך שעקב המשבר הכלכלי שהיה אז בארץ, יציעו היהודים לבנותה במחיר נמוך יחסית ואכן הצעתו של דוד הכהן – מנהל החברה, התקבלה ללא ערעור. תוך כדי הנחת הגדר הוקם קיבוץ איילון במסווה של מחנה פועלים לייצור חצץ.

הערבים שראו בגדר משום סיכון להמשך המרידה וכמחסום הקורע את שטחה של ארץ ישראל מהרצף הערבי שמצפון לה, התגייסו ופעלו נגד בנייתה, אך חרף התקפותיהם החוזרות ונשנות לא הצליחו לעצור את בנייתה.

הגדר אומנם הייתה חדירה, אך הצבא (הבריטי) הוריד את היקף החדירות לאורך גדר הצפון לחדירות של בודדים ומנע כניסתן של חבורות חמושות גדולות של מורדים, כפי שהיה בעבר.

דוד הכהן, שהיה מאוחר יותר איש הקשר עם המודיעין הבריטי בארץ ישראל, קנה מכונה לגריסת סלעים לחצץ ויוסף פיין העלה את הרעיון למסור למושל הבריטי בעכו שהאבן הטובה לסלילת הכביש

נמצאת בלבנון ולשם כך יש צורך לפתוח את הגדר ולהעביר לשם עובדים. הבריטים הסכימו בתנאי שכל העובדים יחזרו יום ליום לשטח ישראל. יוסף גם שכנע את המושל שהעובדים צריכים חדר אוכל וקיבל אישור להקמתו. יוסף פיין דאג להוביל מחניתה צריך שימשם כחדר אוכל והבריטים פרצו מעבר בשער שדרכו הועבר הצריך לצדו הלבנוני של הגדר. בהמשך קיבלו העובדים אישור לגדל ירקות וככה לאט לאט התפתח וקם קיבוץ איילון.

יא.

גדר גבול הצפון

הקדמה

בשנת 1916 נחתם הסכם בין הדיפלומטים מארק סייקס הבריטי ושארל פרנסואה ז'ורז' - פיקו הצרפתי, שלפיו נקבע הגבול הצפוני של שטח ההשפעה הבריטי בארץ ישראל, בקו העובר צפונית לעכו באזור אכזיב ויורד דרום-מזרחה עד צפון הכנרת, באזור טבחה. הסכם זה אושר מחדש בספטמבר 1919 ולפיו פינו האנגלים אזורים שכבשו מצפון לקו זה בין בואיזה באדמות החולה צפונית לאיילת השחר ועד העיר צור. כתוצאה מכך ארבעה ישובים יהודים: תל חי, מטולה, חמארה וכפר גלעדי עברו להיות באזור השליטה הצרפתי.

מכיוון שצרפת לא ביססה את שלטונה באזור שפונה, ערביי האזור מרדו בשלטונם ורק בשנת 1924 נקבע הגבול הסופי בין ישראל ללבנון, שהייתה תחת השלטון הצרפתי.

באפריל 1936 פרץ המרד הערבי הגדול בהנהגתו של אל קאוקג'י, בו המורדים הערבים ניסו להשתלט על אזורים שלמים בארץ כולל אזור הגליל, שבו היו פזורים ישובים יהודיים מעטים בין ישובים ערביים רבים. הישובים הערביים בארץ קבלו אספקה של כוח אדם, תחמושת ונשק, מתומכיהם בסוריה ובלבנון. בתגובה לכך החליטו הבריטים בשלב הראשון לסלול את כביש הצפון, כדי למנוע הסתננות קבוצות מורדים מסוריה ולבנון.

בנוסף לכביש הצפון, בשנת 1937 הוטל על צ'ארלס טגארט, לארגן את הגנת הארץ נגד המורדים מערביי ארץ ישראל ונגד הכוחות הערבים הפולשים אליה מצפון, משום שדיכוי המרד הערבי היה חיוני לבריטניה, במיוחד עקב המלחמה הצפויה באירופה ותמיכתם של הערבים בגרמניה הנאצית.

טגארט שנחשב למומחה בדיכוי מרידות, המליץ להתגבר על החדירות מסוריה ולבנון באמצעות גדר שתיבנה במקביל לתוואי כביש הצפון ובאמצעות פטרולים של מכוניות מצוידות בזרקורים שיסיירו לאורכה. כמו כן, במסגרת יישום המלצותיו,

חנייתה וחומת טיגארט / סיפר ישעיהו

בשלושת החודשים הראשונים שישבנו בחנייתה, סבלנו התקפות בלתי פוסקות ונפלו משורותינו עשרה קרבנות. בחודש הרביעי החליטה המפקדה הבריטית להקים גדר תיל לאורך הגבול הצפוני של המדינה – שכונתה חומת טיגארט. לפי תכנון הגבול הצפוני, חנייתה נשארה מעבר ל"חומה", כלומר מעבר לגדר, והיו לנו חששות מרובים לגורלנו, אך עם הקמת גדר התיל התברר שמצב זה דווקא לטובתנו כי היינו כעין מדינה עברית עצמאית בזעיר אנפין ואפילו קיבלנו מכתבים לפי הכתובת חנייתה המדינה העברית. גם הערבים התחילו לפנות אלינו בבקשת רישיונות מעבר והמוכתר שלנו יוסף פיין, אשר היה מעורה בחיי הערבים, יצר יחסים וקשרים מיוחדים איתם וחילק רישיונות לפי הבנתו. בגלל היותנו מחוץ לחומת הביטחון, נוצל המקום על ידי ההגנה לקורסים אינטנסיביים וחשובים וכמעט כל המפקדים החשובים של צה"ל כיום, עברו את אימוניהם הראשונים בחנייתה. לאחר שחנייתה הייתה למקום שקט, הוחלט על פיזור "הפלוגה המגויסת" שמילאה בצורה מזהירה את תפקידה והמקום נמסר להתיישבות קבע.

העבודה בכביש הצפון / מתוך יומנו של יוסף פיין

10.12.38

לחץ מצד הכנופיה הראשונה

קבוצת ערבים מהכפר בסה ששכן בין נהריה לחנייתה, יצאה לעבודת הכביש. עבדו יום ולמחרת הפסיקו את העבודה.

באו מהכנופיה הנמצאת בצפון בחרבת ג'ורדיה, דרשו שיפסיקו את העבודה ואמרו: "באיזה רשות יצאתם לעבודת הכביש? מי שולט כאן, אנחנו או אחרים". העבודה נפסקה למשך תשעה ימים. ביום התשיעי באו לידי הסכם שיוצאים לעבודה בתנאים אלו: כל עובד ועובד נרשם אצל מזכיר הכנופיה שנשלח לבסה. המזכיר מקבל מהמשכורת עשרה מא"י ואם העובד יקבל יותר מעשרה גרוש, ישלם מס כפול.

ביום התשיעי יצאו לעבודה והנה לפנות ערב יריות על פועלי הכביש. הפועלים הערבים שכבו בתעלות וחיכו למשטרה או לצבא. בינתיים משוריינים של חנייתה וחרבת סמח באו ונכנסו בקרב עם הכנופיה שהתרכזה מדרום לכביש. בין ההרים התפזרו בחורי ישראל, רדפו אחרי הכנופיה, הניסו אותה רחוק רחוק וחזרו בלי אבדות.

לחץ מהכנופיה

20.12.38

בכפר בסה הופיע שליח מהכנופיה הנמצאת בכפר קברה תרשיחה, בשם אבו אברהים ובפיו דרישות 'באיזה רשות יצאו לעבודה ולא שאלו את אבו אברהים. מי שולט כאן הוא או אחר?' התאספו כמה ערבים בחדר סגור והסבירו לשליח שעבודתם בכביש נעשתה בהסכמת אבו רבה והם מוכנים לקבל את שלטון אבו אברהים ואבו רבה. השליח התנגד ואמר 'המחוז הזה שלנו. לאבו רבה אין רשות להיכנס לגבול שלנו'. משלחת הפועלים התפזרה במפח נפש, מה עליהם לעשות, למי להישמע, לאיזה שלטון להיכנע. הם מוכנים לשלם מיסים לשני הצדדים רק שלא יפסיקו את העבודה ושלא יהרגו מישהו. למחרת יצאו לעבודה, הותקפו חזק מצד דרום מהכנופיה של אבו אברהים. בערב החליטו לא לצאת לעבודה והודיעו זאת למזכירו של אבו רבה.

העבודה בכביש

21.12.38

מנהל העבודה של מחלקת העבודות הציבוריות התהלך כמשוגע, מה עליו לעשות, הערבים עזבו והנה היהודים לא יכולים לעבוד מפחד הכנופיות, מחוסר שמירה מספיקה. נפגשתי אתו וסיפר לי את מר לבו. הוא הסכים לסדר משוריינים עם גפירים לשמירת הפועלים היהודים.

הודעתי זאת לפועלים, הללו שמחו והודיעו לי על נכונותם לשוב לעבודה ופועל ותיק אמר 'רק אם יראה משוריינים חנייתה אנו (נהיה) בטוחים בחיינו'. למחרת הותקפו פועלי הלשכה. המשוריינים של חנייתה השיב באש והבריחו אותם רחוק רחוק.

למחרת הודיעו לי 'שלושה ערבים מהכפר בסה - רוצים לראותך'. נכנסנו לחדר האורחים... סיפרו לי את השתלשלות כל העניין מהיום הראשון לעבודתם בכביש עד היום ואמרו שהם רוצים שמשוריינים חנייתה ישמור גם על פועלי בסה והסביבה והם ישלמו שני פחי בנזין ליום.

למחרת יצאו לעבודה ומשוריינים חנייתה שמר גם על פועלי בסה. לפנות ערב חיכו לי שני ערבים עם שני פחי בנזין עבור המשוריינים. באוטו שלי היה שק אורז, קפה,

תצפיות לעבר לבנון וסוריה ושיתוף פעולה עם הבריטים / ע"פ ספר ההגנה כרך ג'

עם גמר הקמת גדר הצפון, החלה מלחמת העולם השנייה והסכנה הגדולה של העם היהודי הייתה השמדה מצד הצורר הנאצי. לכן הגיעו ראשי ההגנה למסקנה שיש צורך בשיתוף פעולה עם הבריטים, שעמדו בראש הלוחמים בנאצים והחליטו להציע לבריטים כל עזרה שביכולתנו להגיש.

מצד האדמיניסטרציה הבריטית הארץ ישראלית הייתה הסתייגות משיתוף פעולה, אך מאידך גיסא נמצאו לרעיון תומכים בקרב "המחלקה המיוחדת" בצבא הבריטי, שהייתה אחראית לארגון פעולות ריגול וחבלה בעורף האויב. מפקדי המחלקה העריכו יפה את נאמנות היהודים ואת נכונותם להקרבה במאבק נגד הנאצים. לבריטים לא היה שום ספק למי נתונה אהדת האוכלוסייה הערבית והיו מודעים לכך שהפלחים הערבים בדברם על המתרחש בעולם, נוהגים לומר "אבו עלי – (כינוי חיבה והערצה להיטלר) כבר נמצא באפריקה, עוד מעט יגיע לטבריה".

על דוד הכהן מחברת סולל בונה הוטל לנהל את המשא ומתן עם "המחלקה המיוחדת". האחריות לגיוס בחורים מקרב היישוב לצורך תצפיות לעבר לבנון ופעולות שונות, הוטלה על יוסף פיין. פיין גייס את משה דיין, חיימקה לבקוב ועוד צוות תצפיתנים.

לשיתוף הפעולה בביצוע פעולות בין ההגנה לבין הבריטים הייתה חשיבות שחרגה מעבר לפעולות שנעשו באזורנו, בכך שפתחה צוהר למבצעי עזרה והצלה לגולה היהודית ונתנה דחיפה חשובה לבניית גרעין של כוח עברי עצמאי.

פעילותו של יוסף וגדר הצפון / דוד הכהן

לאחר שסיים את תקופת המוכתרות שלו בחנייתה, שליחות מזהירה ומכובדת כאחד באותם הימים, היה יוסף פיין יועצי ומדריכי בכל הכרוך ביחסי שכנים, בקשר עם ביצוע הקמתה של גדר התיל בגבול הצפון. הוא היה מקור לא אכזב של ידיעות על כפרי הגליל העליון, מבנם העדתי, תככי המדיניות הערבית ומסתרי היחסים בין הכנופיות למיניהן.

הערכותיו על המצב בכללו ועל תנאי הביטחון היו קולעות ומדוייקות, ובשטחי פעולה שונים קבעו את גורל הפעולה עצמה, אם לעשותה או לבטלה.

סוכר ועוד. מסרתי להם שימסרו זאת בשמי ובשם חנייתה וחרבת סמח.

...למחרת הופיעו בחנייתה שני ערבים שבאו להודות וללחוץ את ידי. אמר אחד מהם 'מה ההבדל בין ערבים ויהודים. אחרי ששילמנו מיסים (לערבים) לא פסקו היריות עלינו ואתה, בחור יהודי, סידרת שיהיה שקט ובלי כסף. אנו לא נשלם לשני הצדדים של הכנופיות, בשום אופן לא נכיר בהם'.

יוסף ענה להם: 'בלי שמירה ושלטון, עוד יהרגו מכם. למה לכם ליפול קורבנות. עליכם לקבל את שלטונם בשקט ובביטחון שפעם יפסיקו כל המאורעות ויפסק הדם הנקי שנשפך בדרכים ובסמטאות ערים שקטות. דם הישרים קורא לנו לשלום ולאחווה. הבה נשב ונחפש דרך לשלום, דרך להפסקת הטרור. נעשה זאת כאן בסביבתנו, ננסה מכאן. אולי יעשו זאת גם במחוזות אחרים'.

עוד ועוד דיברתי והם ישבו כמאובנים, דמעה התגלגלה ונפלה על השולחן, הדמעה נצצה וראיתי בה דמויות של אומללים ונרדפים. כן דמעת אמת היא, דמעת חיים ושלום.

אין לי זמן ואפשרות להעלות על גבי נייר את שעות ישיבתנו בחדר האורחים שבחנייתה. דורות יספרו זאת.

משוריין מביא את העובדים לחרבת סמך - אילון

יוסף פיין מפיץ עלוני תעמולה / דוד הכהן

בתקופת פעולתנו במחתרת בשנות המלחמה הראשונות, נגד בני בריתם של הנאצים, הצרפתים והערבים בסוריה ובלבנון, פעולה ענפה ומסועפת, היה יוסף פיין בין השאר, הזרוע המבצעת שלנו בכל מלאכת ההברחה של חומר התעמולה, עלונים ועיתונים ברבבות טפסים, אל מעבר לגבול ופיזורם בערי סוריה ולבנון. בשבילים נידחים ובסירות על פני הים, אירגן את המשלוחים המרובים ופקד על פיזורם היעיל. מלאכה זו ועוד אחרות דומות לה, אינן נמנות בין פעולות המחתרת המלוות ברק ופרסומת ורעש חומר נפץ. אין יודעים להעריך את היקפה ואף לא את יעילותה ובאיזו מידה קלעה הפעולה למטרה ויש גם מפקפקים אם בכלל בוצעה כפי שנקבע בתכנית. נקי מכל חשד כזה היה יוסף פיין.

פעם אחר פעם הייתי נלווה אליו ועובר איתו את הגבול או הולך אחריו אל מעבר לגבול, לעריהם הגדולות והקטנות ולבתי המפגש הקבועים לנו, בלבנון ובסוריה ורואה במו עיני באיזו מסירות ונאמנות עשה את מלאכתו הזרועה אבני נגף, בוגדנות ואכזבות מכל צד וסכנות אישיות חמורות למדי. זכורני כי סוכנינו המקומיים לא הגיעו פעם למועד הקבוע למפגש בבית ששימש לנו למחסן בקרבת ביירות. כמה שקים מלאים חומר ספרותי, עלונים בצרפתית וערבית שנועדו לפיזור בביירות היו מונחים באותה הדירה. מכיוון שהייתה אז שעת לילה, הטענו אחד או שניים מן השקים על מכוניתנו, חזרנו לעיר וגילינו באחד מבתי הקפה את אחד הסוכנים המקומיים אשר מטעמי מחתרת ניהלנו איתו את השיחה במכונית, תוך נסיעה. אני הייתי הנוהג ומוביל המכונית ברחובות העיר בחשכת הלילה ויוסף ישב במושב האחורי והוכיח את הערבי על בוגדנותו ופחדנותו. הוא דיבר בחריפות לשון, שהתאימה לאותה שעה ולאותו ברנש, אך לא הסתפק בזה והתחיל פורס את השק למרגלותיו וזרק דרך החלון הפתוח לאורכו של הרחוב השומם חבילות, חבילות עלונים, שהתפזרו לכל רוח. היה בזה מעשה פזיז ומסוכן והוכחתי את יוסף על כך, אך זה היה צורך פנימי בשבילו, כדי לתת פורקן לזעמו על שליחנו הלא יוצלח, ורצון להוכיחו על פניו, ואגב כך היה זה גם ביטוי לאומץ לבו של יוסף. זכורני כי באותו לילה לפני שעזבנו את העיר ובתחתית המכונית עדיין נמצאת מחצית השק עם העלונים, שידל אותי יוסף להניח את השארית הזו על מדרגות מועדון הקצינים הצרפתיים בביירות, המקום הנמצא תחת משמר צבאי. היה זה מעשה שחצני, אך מלא הערצה, לראות את יוסף חוצה את הרחוב, מניח בשקט את סחורתו וחוזר למכונית ואנו נעלמים בחשכת הלילה, בטרם הספיק המשמר לקבוע מה קרה כאן.

אמיץ לב היה וידע גם להערים על יריביו ושני אלה עמדו לו תמיד בהרפתקאותיו המרובות. כשנפסקה עבודתנו בסוריה ובלבנון, בשל הלשנה, וטובי אנשינו, סוכנים מקומיים, וביניהם יהודים בני משפחה דמשקאית טובה שסייעה לנו בעבודתנו ובעיקר חברנו טוביה א. האחראי ומפקד העבודה במקום – הוכו ועונו. היה יוסף מהלך אבל וחפוי ראש ודואג לגורל האנשים. באותם הימים הוכרתי לרצותו ולהסביר לו, כי רק מקרה הוא ומקרה טוב שלא נאסרנו גם אנו ועל כן אינו חייב לייסר את עצמו על החבלה הקשה שאירעה לעבודתנו, וסבל ידידינו במאסר. אין לתאר את עמלו ודאגתו של יוסף במשך שבועות וחודשים בחיפוש דרכים והמצאות שונות כדי לבוא לעזרת חבריו, לשחררם ולהבריחם אחד אחד, להוציאם מלוע האויב ולהעבירם את הגבול. ולא היה קץ לאושרו כאשר עמלו הוכתר בהצלחה. יוסף היה מסור לחבריו וידיד נאמן להם מאין כמוהו. הוא שמר אמונים לחיים ולמתים.

יוסף פיין עם חיימקה לבקוב

בבדיקות שנערכו לא נמצאו שמותיהם של הכ"ג ברשימת האסירים ודבר זה תואם גם לעדותו של יוסף פיין, על בדיקת רשימת האסירים שערך בלבנון, כחודשיים לאחר היעלמם.

לכן מסקנת המחקר היא שכ"ג יורדי הסירה כלל לא הגיעו לחוף טריפולי אלא נעלמו בדרך אל היעד.

יב.

כ"ג יורדי הסירה

ההתארגנות לפעולה מעבר לגבול כסיוע לכ"ג ע"פ הספר "שלום על הרובים"

בפגישה בחיפה שבה השתתפו יצחק שדה, מאיר גירון, יוסף פיין, חיים לבקוב ועבדו (ישראל בן יהודה), יצחק שדה הציג שתי מטרות: חבלה בציוד לחימה של האויב: מצבורי תחמושת, מצבורי דלק ומפקדות ומטרה נוספת שנשמעה כמו לקוחה מ"סיפורי אלף לילה ולילה" יוסף פיין הסביר שהמטרה "לנסות להגיע לאמיר בדואי שיושב במדבר סוריה. אותו בדואי מוכן ללכת עם הבריטים. חשבנו לשלוח אתכם אליו, כדי שתאמנו את אנשיו לפעולות תקיפה נגד כוחות וישי".

"שנים עשר הימים הראשונים של חודש מאי 1941 נוצלו להכנות, פגישות ותדריכים... יוסף פיין נחשב לאיש שריכז את כל הקשור במודיעין לגבי החזית הצפונית מזרחית, קרי סוריה ולבנון, ובמשרד "סולל בונה" בחיפה רוכז כל מנגנון הכספים.

יוסף פיין גייס ארבעה בחורים לפעולות מעבר לגבול, אך מתוכם נשארו רק שניים: חיימקה ועבדו. כשהגיע המועד, הנחה את חיימקה לבקוב ועבדו: "בשעות אחר הצהריים תצאו מהקיבוץ לבושים בבגדים רגילים. קחו אתכם את חבילת הבגדים הערביים שהכנתם ועם אור אחרון תחליפו בגדים ותמתינו מחוץ לגדר הקיבוץ (גינזור) תחת עץ הסדרה".

...חיימקה ועבדו המתינו במקום המיועד, החליפו בגדיהם לפי ההנחיות וכעבור כמה רגעים הביטו זה אל זה ופרצו בצחוק על הופעתם החדשה.

כעבור זמן מה, שומר השדות של קיבוץ גינזור הגיע לעץ הסדרה וניסה לגרשם. משלא הצליח, דהר השומר למשק והביא עמו את יגאל אלון, שהיה המוכתר של הקיבוץ. חיימקה היה בטוח שיגאל אלון מיד יזהה אותו, אך הלה התייחס אל שניהם כאל ערבים מבטן ומלידה, עד שחיימקה לא התאפק וגילה את זהותו האמיתית. יגאל אלון חזר לקיבוץ וכעבור כשעה הגיע יוסף פיין ואמר להם שמחכה להם מורה.

כ"ג יורדי הסירה / ע"פ מאמר של סא"ל נרי אראלי

באביב 1941 היה צבא גרמניה במלוא התנופה נגד בעלות הברית באגן הים התיכון.

בסוריה ובלבנון שלטה באותה עת ממשלת וישי הצרפתית, ששיתפה פעולה עם גרמניה ואף חתמה אתה על הסכם, לפיו יוכלו מטוסי קרב גרמניים לקבל היתרי טיסה, תדלוק וחנייה בסוריה ובלבנון בדרכם לעיראק.

עקב כך קיימו מנהיגי הישוב מגעים עם שלטונות בריטניה, במטרה להרחיב את שיתוף הפעולה עמם. משה שרתוק-שרת, ראש המחלקה המדינית בהנהלת הסוכנות היהודית, פעל אצל גורמי הצבא והביון הבריטי בקהיר וד"ר חיים וייצמן, נשיא הנהלת הסוכנות, פנה בעניין זה לממשלת בריטניה בלונדון.

ארצי'בלד ויוול, מפקד הכוחות הבריטיים במזרח התיכון, התנגד להקמת כוח צבאי יהודי, אך לעומתו מנהלת המבצעים המיוחדים SOE בקהיר, שהתמקדה במבצעי חבלה, מודיעין ותעמולה, גילתה נכונות לשיתוף פעולה עם הישוב היהודי.

ב-18 במאי 1941 יצאו 23 לוחמי פלמ"ח עם קצין בריטי בשם פאלמר, בדרכם לביצוע חבלה בבתי הזיקוק בטרפולי שבלבנון. הספינה הייתה עמוסה בחומרי חבלה ונשק שסופקו על ידי ההגנה.

פעולת החבלה לא בוצעה ובמשך שנים רבות נשארה השאלה מה עלה בגורלם של הכ"ג ללא מענה.

לאחר מחקר מחודש שבדק בין היתר את מנגנוני הביטחון הצרפתיים בלבנון באותה עת, התברר שהללו פעלו כמנגנונים בירוקרטיים מסודרים, ולא קיימו משפטי שדה אפילו לאנשים שהואשמו בריגול. בנוסף לכך, שלטונות צרפת החופשית, שתפסו את מקומם של שלטונות וישי לאחר פלישת הבריטים לסוריה ובלבנון, לא ניסו להסתיר אירועים שהתרחשו בתקופת וישי, והיו מוכנים לדווח לבריטים על אנשים שנעדרו מיד בתום הקרבות.

סיוע לסירת הכ"ג / ישראל בן יהודה - עבדו

בתקופת מלחמת העולם השנייה, בתחילת מאי 1941 נועדנו, חוליה בת ארבעה אנשים לצאת לסוריה, שהייתה נתונה תחת שלטון וישי, כזרוע מבצעת, מסייעת ועוזרת לאנשי הסירה.

תפקידנו היה לבוא לסביבות טריפולי ולחבל חבלות הסחה, כדי להקל על אנשי הסירה את ביצוע משימתם – פיצוץ בתי הזיקוק.

...ב-11 במאי, ליל ירח בעמק הירדן, נועדנו לצאת לדרך. לפי התכנית היינו צריכים לצאת תחילה לגינוסר, משם למשמר הירדן ואחר כך, בעזרת מורה דרך צ'רקסי לעבור את הגבול. אותו ליל ירח יצאנו מדגניה לטבריה, אך לא המשכנו ללכת. נשארנו בטבריה ולא נסענו. כולנו כל ארבעתנו רתחנו. אכזבה כזו לאחר מתיחות. ויוסף פיין רואה ומחייך... חיוך זה גנז אולי דבר אחר לגמרי, אולי רצה לנסותנו אם נוכל לעמוד בשליחות זו. וכך חזר הדבר כמה ימים בזה אחר זה. לאחר יומיים הודיע אחד מאתנו שלא יוכל להמשיך עוד. נשארנו שלושה אנשים בלבד. עברו עוד יומיים וב-15 במאי בא אלינו יוסף והודיע בהחלטיות, כשהחיוך הטוב שלו אינו סר מעל שפתיו, שהלילה יוצאים, אבל עד שיצאנו עזב עוד אחד מאתנו, מצא תירוץ, שהוא הולך הביתה ליבנאל ויחזור לעת ערב, יצא ולא חזר.

נשארנו שניים בלבד. יוסף פיין לא נבהל, הוא רק חיך. האם חיך משום שידע כי המבחן שהעמידנו בו הצליח וידע את אשר עשה, או חיך משום שהבין כי אלה שנשארו הם-הם האנשים שאפשר היה לבחור בהם וחיזק אותם בחיוכו?

...אחר כך באה פרשת גניבת הגבול שלא בנקל ניתן להגשימה. אני וחברי היינו בסוריה, אך הקשר עם יוסף פיין נותק. הגענו לסביבות טריפולי, חקרנו אם הייתה איזו פעולת חבלה על ידי אנשי הסירה ולא שמענו דבר. אחד מן האנשים שהיו קשורים איתנו יצא לארץ ישראל לתהות אחרי המתרחש, חזר והודיע לנו, שמאז צאת הסירה לא נשמע על אנשיה דבר.

עם פלישת האנגלים לסוריה הבנו שמעתה יצטרכו לנו כאן. הגענו לדמשק והסתובבנו ליד המלון שבו נקבע המטה הצבאי. ידענו שלא ירחק היום ואנשינו יבואו וביניהם גם יוסף פיין. ואמנם יום אחד בא. כשראנו, שוב קידמנו בחיוכו הנרחב.

צבי ספקטור מפקד
סירת הכ"ג

וכל זה ללא תוספת תמיהון וללא זעזוע כל שהוא, לאחר שלא ראנו ואולי גם לא שמע עלינו מאז שיצאנו לסוריה. את הדבר הפתאומי ביותר ראה כאילו זה טבעי... זה נסך בטחון בלב, נתן אומץ לאדם במצבים החמורים ביותר. מדמשק עברנו לעיר חלב שהייתה עדיין בידי האויב. ביצענו כמה פעולות שהצליחו במלואן. לאחר גירוש אנשי וישי שוב נפגשתי עם יוסף פיין. הפעם הייתה מטרותנו לחפש אחרי עקבות הסירה הנעלמת. עכשיו הכרתיו מקרוב מתוך עבודה משותפת ועלי לומר שלא ראיתי עוד אדם שקט בביטחון, מסור לתפקידו ולביצועו עד תכלית כמו יוסף.

עברנו את מלוא אורכו של חוף הלבנון וסוריה, מראש הנקרה ועד צפונית לנמל לטקיה. סרנו לכפרים וליישובי הדייגים הקטנים ביותר לחקור אחרי הסוד הנעלם. אולי במקרה נשארו עקבות כל שהם במקומות הנידחים האלה. יוסף התחקה אחרי כל סימן קל שבקלים שמא יש בו לגלות את התעלומה הגדולה, שלדאבוננו לא נתגלתה עד היום.

חתרנו לקראת כמה נקודות אחיזה בחיפושנו. חוף הים היה זרוע שברי סירות וספינות שפלט הים. היו אלה סירות או ספינות של מעפילים, שטובעו או נטרפו בסערה. הייתה אז תנועת מעפילים מוגברת ויש שנעלמה סירה ושבריה וגופות אנשיה נפלטו אל חופי סוריה ולבנון, מי יודע אולי בין אלה נמצאים גם שרידי הסירה.

מובן שהיו לנו מכשולים בדרך. המשטרה עקבה אחרינו, יש והיו עוצרים אותנו ושואלים למעשינו, אך יוסף פיין לא הרבה לדבר. הוא היה מוציא איזו תעודה שהייתה מתאימה לנסיבות והיה מראה אותה. אם היו מרבים בקושיות, היה משיב שישאלו עליו בירושלים. ואמנם כשנעצר פעם לזמן מה ושאלו בירושלים עליו ועל מהות עבודתו, באה פקודה לשחררו מיד.

בלשנו בבתי הקברות השונים שבהם נקברו שיירי הגופות שהוטלו לחוף, חקרנו בתחנות המשטרה, לפי היומנים שנשמרו. היו כמה מקרים שהתאימו לתאריכי היעלמותה של הסירה. לא הזנחנו דבר בלי לבדוק כראוי. כך הגענו בחיפושנו אל סביבות טריפולי. שם נמסר לנו כי הים פלט כמה גופות. בבדיקת המוות הוסרו מהן הבגדים והנעלים הנמצאים במחסן. הלכנו ובדקנו את השיירים האלה ולשווא. לא גילינו מאומה. זכר לא נשאר לסירת הכ"ג.

..

כ"ג יורדי הסירה / דוד הכהן

לאחר כיבוש ביירות ולבנון על ידי הצבא הבריטי, היינו יוסף ואנוכי האזרחים הראשונים שהגיעו לביירות בתוקף הקשרים שהיו לנו ועבודתנו עם שלטונות הצבא. ידנו היו מלאות בעבודות שהוטל עלינו להגשימן, בקשר עם גמר כיבוש סוריה וגיבוש המשטר החדש בה, אך יוסף ביקש והפציר כי לפני שנעשה דבר, נעבור לאורך כל החוף מצידון ועד ללסקיה שבצפון, כדי לנסות ולברר את תעלומת היעלם של חברינו, 23 הימאים שהפליגו בשליחותנו לחוף הלבנוני לביצוע פעולות חבלה ולא חזרו. באותם הימים, כמה שבועות לאחר הפלגתם, עוד היה שביב תקוה,

כי ייתכן שהבחורים אסורים באחד מריכוזי הצבא או בבתי האסורים בערים הקטנות שלאורך החוף. כמה ימים נסענו מעיירה לעיירה, ביקרנו ביישובי דייגים ובמשמרות ז'נדרמים, שואלים ומקשיבים לקטעי סיפורים ופירווי דברים, בודקים קרעי בגדים ושברי ארגזים לאורך החוף וללא הועיל. לבו של יוסף התפלץ מן האכזבה שנחלנו, וכי אנו חוזרים לארץ בידיים ריקות ואין בפינו נחמה לחברינו בארץ ולהורים השכולים.

אימונים של כ"ג יורדי הסירה

לאחר שאבדו עקבותיהם של כ"ג יורדי הסירה / יוסף פיין

13 ביוני 1941

היום הגיעה הסירה לנהריה. אחר הצהריים נסענו עם הדייגים הערבים חזרה לצור. שניים היו הדייגים. בבואי לצור נכנסתי לבית הקפה של הדייגים. בבית קפה זה יושבים כמה עשרות דייגים וסתם ערבים. בית קפה זה נמצא קרוב לבית הממשלה והמשטרה. לאחר שישבתי בבית הקפה נקראתי לבית הממשלה שבו ישב המושל הנוצרי לשעבר, מר ג'אן אברהם ג'רג'יה, בעל שני כוכבים וקצין הבולשת מירושלים וגם ג'נטלמן אנגלי, כנראה היה זה מר פרי גורדן. האחרון ישב והסתכל בי כל הזמן. השיחה התחילה על ידי הקצין מירושלים. אתה יוסף פיין? כן אדוני. אתה שקוראים לך מוכתר חניתה? כן אדוני. אתה בא כח הקרן הקיימת לישראל במחוז עכו? הייתי אדוני הנכבד. האם אתה מתעניין בקניית קרקעות בסביבות צור שבלבנון? לא אדוני, כיום לא עומדת השאלה. מה מעשיך בצבא הבריטי? אדוני היקר, אם אספר לכבודו מה מעשי אראה כבוגד במעשי. אין כל אפשרות למסור מה אני עושה. מעשי טובים כל זמן שאינם נראים ונשמעים. ברגע שמישהו יודע או מרגיש, זה כישלון לעבודתי. מי נתן לך את תעודותיך? זה שחתם על תעודותי אדוני הנכבד. מה מעשיך בצור כיום? יש לי הרבה מעשים אבל מעשי כיום הוא להציל את הסירה שאבדה תוך כדי עבודתנו בסוריה. בסירה היו אנשים שאנו אחראים לחייהם ומחובתי לגלות מי ומה עשו לאנשינו. רבים המה אנשינו בתוך סוריה ומתפקידי לא לעזוב אותם בידי אויבינו. יש אומרים שכמה מאנשינו נמצאים באחד הכפרים שבסביבות צור. ייתכן שהם נמצאים בתוך העיר צור. העיר צור מיושבת על ידי כמה עדות: שיעים, מוסלמים, נוצרים, סונים ותמיד שורר ריב בין כל העדות הללו. קשה למצוא את האשם בכישלון הסירה שנתפסה מאחת העדות שצינתי לכבודו. ייתכן שיעלה בידינו לגלות, בינתיים הנני רוצה להציל את הסירה שמחירה סך 150 ל"י וכמו כן, אולי יתגלה איש או שניים מאנשינו.

הידוע לך יוסף פיין, שבבואך לסוריה אתה מפריע לעבודתנו? אדוני היקר, הנה יושב כאן מושל צור לשעבר, ישאל את פיו, יגיד לך מה עשה יוסף פיין לטובת ניצחון בריטניה... ואני תקווה שעוד אוכל לעזור לניצחון הגדול.

י.ג.

יוסף בדגניה / הרצל פיין

חדר האוכל

כשחדר האוכל היה קטן מדי, החליטו לצרף לו את שטח המטבח ולבנות מטבח חדש. על יוסף פיין הוטלה עבודת השיפוצים, שנעשתה בעיקר בלילות, משום שבמשך היום עבדו במטבח. במסגרת השיפוץ הוקם מטבח חדש עם מקררים ואזור לשטיפת כלים.

תוספות בנייה

כשחסרו מבני מגורים וכשהוחלט לבנות חדר אוכל לבית החינוך בדגניה, פנו שוב ליוסף פיין שידע את הטכניקה של בניית חושות מבוץ, כמו הערבים.

בריכות הדגים

בתקופת מלחמת העולם השנייה הופסק היצוא של פרי הדר לאירופה ובה בעת התחיל להתפתח בארץ ענף בריכות הדגים. על רקע זה הוחלט בדגניה, שהייתה בעלת פרדס אשכוליות גדול, לעקור את הפרדס ולחפור בשטח, לשם הקמת בריכות דגים.

מכיוון שהעצים היו מבוגרים, הייתה בעיה לעקור אותם. טרקטורים גדולים לא היו לדגניה באותם ימים ועם פרדות לא יכלו לתלוש את הגזע עם השורשים. לכן, ניסרו את העצים עד שהיו בגובה של כמטר מהקרקע, אך נשארה הבעיה כיצד תולשים את הגזע והשורשים. לבסוף החליטו להטיל את המשימה על יוסף פיין, מתוך הנחה שהוא כבר ימצא את הפתרון.

יוסף הלך להתייעץ עם דוד הכהן, שהיה באותם ימים מנהל סולל בונה ומנהל נמל חיפה, וקיבל ממנו ציוד, שכלל מכונה עם מנוע וכבלים, שאיתה היו מקרבים את האניות לרמפה של הנמל.

יוסף העמיד את המכונה בקצה הפרדס, לימד את אחת הפרדות ללכת לכל עץ להקיפו ולחזור למכונה, וכשהיו מפעילים את המכונה היא הייתה מושכת ותולשת את העץ עם השורשים.

אחרי שהמשימה הזו בוצעה, אירגן יוסף את מדידת השטח והחפירה של בריכות הדגים.

כ"ט בנובמבר

כ"ט בנובמבר הוא היום שבו החליטה עצרת האומות המאוחדות (האו"ם) על סיום המנדט הבריטי והקמת שתי מדינות עצמאיות בארץ ישראל – מדינה יהודית ומדינה ערבית. עוד הוכרז שירושלים וסביבתה יהיו תחת פיקוח בין-לאומי. בעצרת האו"ם שנפתחה בספטמבר 1947, התקיים דיון ארוך ומפורט בתכנית החלוקה, במסגרת ועדת משנה מיוחדת. ועדה זו דנה באופן היישום של תכנית החלוקה והחליטה להקים ועדה ביצועית שנקראה "ועדת ארץ-ישראל". נציגי הסוכנות היהודית הצהירו כי הם רואים בצער את התכנית לחלוקת הארץ, אך נענים לה למען השכנת שלום. ההסתדרות הציונית העולמית והנהגת היישוב קיבלו את תכנית החלוקה, חרף האופי המקוטע והמוגבל של השטח שהוקצה ליישוב היהודי.

לעומתם נציגי הערבים הצהירו על התנגדותם להחלטה והזהירו כי התנגדותם עלולה להיות אלימה ושאל מדינה יהודית תיווצר, אף אחד לא יוכל למנוע צרות. פרעות תפרוצנה בפלשתינה, תתפשטנה על כל ארצות ערב ויהיה טבח של מספר רב של יהודים.

מכתב למוטי על כ"ט בנובמבר / יוסף פיין

2.12.47

במוצאי שבת ישבו כולם ליד הרדיו. הסתובבו סביב המזכירות וסביב הבריכה העגולה. הזוגות הצעירים לא הרחיקו לכת, כולם היו דרוכים לרגע שיוחלט. אנו משפחת פיין שכבנו במיטותינו שקועים בשנתנו. שמענו צלצולי פעמונים, צעקות ודפיקות. הראשונה שהתעוררה הייתה מנוחה. קומו קומו חבריה, הייתה כבר הצבעה אמרה. הרצל ושוקי קפצו ורצו לחדר אוכל. אני עוד שכבתי והרהרתי. הבאמת ייתכן שלאחר אלפיים שנות סבל, העם המפוזר זכה להבטחה למדינה עברית? לא, חשבתי, אי אפשר. אבל באותו הרגע נכנסה מנוחה וזרקה ממני את השמיכה. נכנסתי לזוג מכנסיים וחולצה. בחוץ יפה, הירח מאיר את כל העמק. מצפון, מדרום, ממערב וממזרח שירה וריקודים וצלצולי פעמונים. אוטומובילים נוסעים בכבישים למרות העוצר, כולם נוסעים להביא משקאות והשירה פורצת – הבו לנו משקה.

לאט לאט התקרבותי לחדר האוכל. על הכביש החדש מדורה. מסביבה רוקדים מזקן עד טף. השירה עולה עד לב השמיים. הכוכבים מתפלאים, הירח נותן את אורו, מאיר פני זקן וטף. לילה היסטורי בשמי ארצנו.

מתחת לשמחה מתגנבת המחשבה מה יהיה מחר, איך נדע לקבל את יום הדין. הנוער עונה למחשבותיי – אל יבנה הגליל, אנו נבנה הגליל. כולם מזיעים, יד לכתף, ראש מורם והריקוד נמשך ושוב פורצת השירה וההתלהבות. בינתיים האוטו עם המשקאות נכנס למעגל הרוקדים. ההמון התנפל על עמוס ברץ אבל הסדר השתלט. נכנסנו לחדר אוכל. ליד שולחנות ארוכים ישבו, עמדו ושתו לחיים. נואמים לא חסרו, את זה הרימו על הידיים, השני על גבי כסא, ההתלהבות נמשכת עד שעה ארבע לפנות בוקר. לאט לאט הזקנים התפזרו, הנוער המשיך בריקודים ובשירה. שוקי אסף את כל בני כיתתו ועם המורה הלכו לבית הספר. הבעירו מדורה גדולה שהאירה את כל המזרח ואת כל הצפון ואז עברו בי כל הספקות. להבה זו של ילדי בית ספרנו, האם תאיר לנו את דרכנו לעתיד, האם תיתן לנו תקוה ועוז לכבוש את מדינתנו, להגן עליה ולאסוף את כל הנדחים מתפוצות הגולה.

הבוקר הגיע, השמש זרחה. הקהל התחיל לזחול לעבודתו, מי לגן הירק, מי להשקיית האספסת והתלתן ומי לאסוף את העגבניות. אוטו מלא נוער נוסע לשדה הרחוק, לשדות הבנויות והירק. על פני כולם שמחה. כל אחד קורא את מחשבות חברו, כל אחד יודע מה הומים הלבבות.

על קיר המודעות מודעה – בשעה שתיים וחצי מתאספים באשדות יעקב. המשקים מתרוקנים, הכבישים הומים מאוטומובילים ועגלות, הנוער נוסע מי ברכב מי ברגל, כולם נוסעים עד גיל הגן והגנון. אפילו הרפתניות נוסעות, אוטו מיוחד מחכה להן על יד הרפת.

בערב חוזרים כולם הביתה, פני כולם צוהלים ועייפים.

היום המשכתי בעבודתי בבריכות הדגים. בבריכות שקט ודממה, שדרות הברושים עומדים שקטים ומבטיחים. הכנרת היפה השקטה עם גליה הנוחים הפולשים לחוף והרי הגולן הסגולים העומדים דוממים – שומרים אמונים זה לזה לנצח נצחים. נוף רחב ושלו עוד לא התנער מסודות הלילה, עוד אגדת קדומים בת אלפי שנות מנוחה, עוד סודות העבר הרחוק רוקמים את חייהם בסתר וכל צליל פעמונים בישר ברית שכרתה היד העברית העובדת עם הנוף הזה.

ברגעים אלו חשבתי רבות על אודותיך מוטי. חבל שאתה לא משתתף בשמחתנו, אבל זה חלף ברגע. מהר מהר יקירי, עלה וחזור אלינו.

יד.

יוסף פיין במלחמת השחרור / הרצל פיין

ההכרזה על הקמת המדינה בכ"ט בנובמבר 1947, פגשה את יוסף פיין בעת שעבד בבריכות הדגים בדגניה א' ועוררה אצלו את הרצון העז לחזור ולתרום למדינת ישראל הצעירה, את הידע שצבר בעבר בהקמת התיישבות חדשה בצפון בגבול לבנון וברכישת נשק להגנה במלחמת העולם השנייה.

בעשור הארבעים לחייו, הוא התייצב בלשכת הגיוס והתגייס לצבא ההגנה לישראל כמתנדב וצורף לגדוד 12 של חטיבת גולני. מפקד גדוד 12 יצחק ברושי מינה אותו כיועץ לענייני ערבים וגורמים זרים במרחב הצפון, שהיו באחריות הגדוד.

יוסף פיין פעל במסגרת הגדוד, בשמירת הרכוש הנטוש שהשאירו הערבים הבורחים מהכפרים וביצירת קשר עם הנזירים בכנסיות בצפון הכנרת, במטרה לנתק אותם ממערכת יחסים וקשרים של עשרות שנים עם שלטונות סוריה וליצירת קשרים חדשים בינם לבין מדינת ישראל שקמה, שהם עכשיו בתחומה. יוסף הבהיר להם שהקשר שלהם עם סוריה צריך להיפסק ושמדינת ישראל תשמור להם על כל המקרקעין והרכוש ותגן עליהם.

פרק נוסף בתפקידו של יוסף, היה הקשר שלו עם הפלוגה הצ'רקסית מכפר כמא שהוקמה במסגרת גדוד 12 ועם מפקדה חיים לבקוב, שאותו הכיר מפעולותיהם המשותפות במלחמת העולם השנייה בסוריה ובלבנון בשליחות ההגנה.

יוסף פיין בפגישה עם הכמרים מצפון הכנרת בזמן מלחמת השחרור

גיוס הצ'רקסים ומעורבותו של יוסף פיין ע"פ ספרו של חיימקה לבקוב

בעת קרבות עשרת הימים, הוחלט במטה חטיבת גולני להיכנס לכפר כמא בגלל הלחץ של קאוקג'י על התושבים הערבים. עד אז סמך צה"ל על מעמדם הניטראלי של תושבי הכפר ולא השתלט עליו. לשם כך הזעיקו את חיימ'קה לבקוב ומפקד החטיבה נחום גולן אמר לו "החלטנו להיכנס לכפר כמא. כיוון שאתה מכיר אותם היטב, אתה תעמוד בראש הכוח שייכנס לכפר. הכניסה תהיה מסודרת ומכובדת, ללא יריות וללא שפיכות דמים".

חיימ'קה הודיע לתושבים שאיננו רוצה לאסוף מהם את הנשק, הוא רק דורש מהם את רשימת האנשים שברשותם נשק ואיזה נשק שייך למי ושכוונתו לארגן שמירה משותפת שלהם עם אנשינו.

כשראו הצ'רקסיים שהכפר, הערבי והענק לוביה נכבש בידי היהודים, שאלו מדוע אין מגייסים אותם לצה"ל. חיימ'קה העביר ליוסף פיין, ששימש יועץ לענייני מיעוטים בחטיבת גולני פתק, ובו כתב: "יוסף, הצ'רקסים מבקשים להתגייס לצה"ל".

בתום קרבות עשרת הימים התברר, שהגברים אמנם נמצאים בכפר כמא, אך שאר התושבים נמצאים בנצרת. יוסף פיין וחיימ'קה לבקוב פנו אל המג"ד בבקשה להתיר למשפחות לחזור לכפרן והאישור ניתן.

באחד הימים נקרא חיימ'קה לדיון במטה החטיבה בנושא גיוס הצ'רקסים. בישיבה השתתפו יוסף פיין וכל מטה החטיבה של גולני.

כעבור זמן מה, בעוד חיימ'קה ופלוגתו מתאמנים באזור, הגיע למקום האימונים יוסף פיין. הוא ניגש אל חיימ'קה, חיבקו בהתלהבות ואמר "חיימ'קה, החליטו לגייס את הצ'רקסים, צריך לגשת לעבודה".

יוסף פיין עם יצחק ברושי המפקד הראשון של
גדוד 12

יוסף פיין במסדר יום של הפלוגה הצ'רקסית מכפר כמא

יוסף פיין וחיימ'קה מיהרו לכפר כמא וציינו בפני נכבדיו שיש סיכויים טובים לכך שיגייסו את הגברים בכפר לצה"ל. תוך זמן קצר הכינו הנכבדים הצ'רקסים רשימה של כל שמות הגברים בכפר. במקביל החלה חטיבת גולני להיערך לקראת גיוסם של הצ'רקסים וחיימ'קה לבקוב מונה למפקדם. יוסף פעל במרחב גדוד 12 בכול נושא שהיה קשור עם הערבים במרחב הגדוד, עד להחלטה להוריד את הגדוד למבצעים בדרום מדינת ישראל. עם ירידת גדוד 12 דרומה והשתתפותו בכיבוש אילת, חזר יוסף לדגניה לבריכות הדגים. בזמן עבודתו נפצע אנושות מכדור צייד, כשטיפל במלכודת חפרפרות, ומת מפצעיו.

אישורים

טו.

הספדים וקווים לדמותו של יוסף פיין

יוסף בחולדה / ע. חולדאי

חבר חולדה אנוכי ויוסף פיין היה מדריך קבוצתנו בחולדה בימים הראשונים להתיישבותנו. כבר בהופעתו הראשונה נסך בנו מרץ, בטחון ואמונה באפשרויות להפוך את מקום היאחזותנו לישוב קבע.

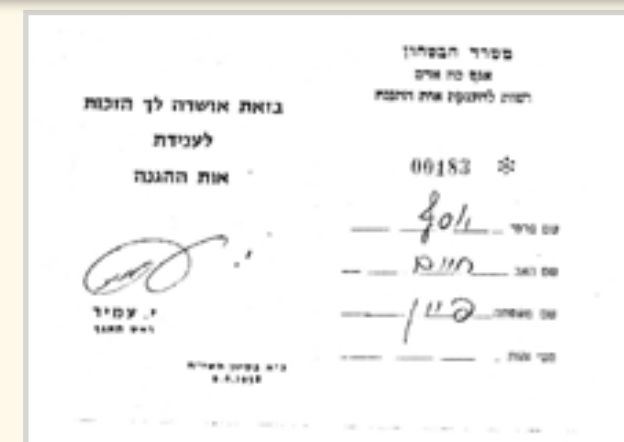
רבים היו בימים ההם המתנגדים ליצירת נקודת ישוב בחולדה, אחרי כל מה שעבר עליה במשך השנים. מעטים עודדונו ויוסף פיין היה אחד מאלה, ועזר לנו במידה רבה להתגבר על המכשולים, והמכשולים היו רבים ורציניים. חולדה הייתה אז מנותקת מן הישוב, בודדת ללא דרך, ללא מים, ללא סיכויים משקיים לעתיד, מוקפת אויבים שהצליחו כבר פעם להרוס אותה עד היסוד.

באנו למקום מלאי התלהבות, אבל חסר לנו הניסיון והידיעה כדי שנוכל לקשיים שנערמו לפנינו, ובסביבה לא הייתה כל נקודה שממנה נלמד ומניסיונה נעזר.

והנה בא יוסף פיין וידע ליצור אוירה מעודדת ומדרבנת. בא בדברים עם שכנינו שלא הייתה לנו אתם שפה משותפת, קשר איתם קשרים והם כיבדוהו. יוסף פתח את התלם הראשון בשדות הפלחה שלנו, זרע את הזרעים הראשונים, קנה את המקצרה הראשונה וקצר את השיבולים הראשונות. יוסף נסע לסוריה וקנה את פרותינו הראשונות, ייסד רפת במקום, נשא ונתן עם המוסדות שהתייחסו באי אמון ואי רצון לניסיון החדש ליישב את חולדה, עבד והסביר, הדריך וכיוון את צעדינו המשקיים הראשונים, כחקלאי מנוסה, כאיכר מלידה, כחבר מסור, בסבלנות ובהתמדה.

פיין ידע גם לשוחח עם חבר בחיך, לרכך חיכוכים וליישב ניגודים. הוא רכש את ידידות כולנו.

הייתה ביוסף שמחת חיים עצורה, אבל מרעננת ומלהיבה. כולנו אהבנוהו ונזכרנו.

איש העבודה / תנחום

כשאנו פוגשים עץ גדול, חזק, יפה, ענפיו מרובים, יודעים אנו שגם שורשי העץ מרובים ומסועפים על פני שטח אדמה גדול. כך כאשר אני בא להעלות בכתב את זיכרונותי על פיין ז"ל, עליי להתחקות אחרי המקור ממנו ינק פיין, ממנו למד, התחנך והכשיר את עצמו לקראת תפקידים כה חשובים, שמילא מיום התבגרותו ועד יום מותו.

בין חלוצי ההתיישבות הישנה בגבול הצפון הייתה משפחת פיין. האב והאם ז"ל, היו כובשי אדמה בשנים ההן, בתנאים בלתי אנושיים וגילו בכך כוחות בלתי רגילים. הם חיו במושבה יסוד המעלה, עברו למטולה, חיו בדחיקות ובעוני, בתנאי בטחון קשים מאוד, החזיקו ביד אחת את המחרשה וביד השנייה את השלח. מטרה אחת הייתה לנגד עיניהם – להיות עובדי אדמה במולדת ולהקים משפחת עובדים שיחיו מיגיעת כפיים. את זה קיימה המשפחה באמונה. זהו הגזע של העץ הגדול ממנו צמחה משפחת פיין הדגולה.

זוכר אני את פיין עוד מהתקופה שבה חי בבית הוריו, מוביל מים על גבי חמור, עובד בגורן, סובב על המורג ועוזר בעבודות בית. זוכר אני את פיין באותם הימים שקבוצת בחורות עם שרה מלכין בראשן, היו מעבדות שטח אדמה במטולה ועובדות עבודת בית. פיין הנער בא אליהן לעזור. עזרתו הייתה חשובה מאוד בעיניהן. טבעי הוא למשפחת איכרים כזו, שבהתבגר בניה נשארים הקטנים בבית והגדולים מהם עוזבים ומחפשים את דרכם ברחבי הארץ, כשהמטרה אחת – אדמה והתיישבות. אחרי שבילה יוסף פיין כמה זמן בחולדה, בא לדגניה וכאן התחיל לבנות את חייו ואת חיי משפחתו.

אם לענות על השאלה מה היה יוסף פיין, אפשר לענות על כך בכמה מלים אשר יבטאו את הכול: פיין היה מבורך במעשיו. חרוץ היה בעבודתו ומהיר מחשבה. היו לו כל הסגולות הטובות אשר עובד אדמה מתברך בהן. תמיד חשב איך לשפר, איך לקדם ואיך לחדש. המציא כלים ומכשירים להקל על העבודה ובמו ידיו עשה אותם. עבד בפלחה ואף כי מוצאו היה מסביבה שבה עבדו את הפלחה בשיטת עבודה פרימיטיבית מאוד, שאף יוסף לשינוי צורת העבודה ודאג להכנסת מכונות משוכללות יותר.

כאשר עבד במספוא, לא עבד מתוך שיגרה אלא המציא כל מיני שכלולים, כדי שהעבודה תהיה פורייה יותר וכאשר החליטו שילך לבניין, קיבל עליו גם זאת ועשה גדולות. גם כאן שכלל ודאג לנוחיות בשביל דיירי הבית והרי לא למד מעולם הנדסה ובכלל למד רק מעט ואף על פי כן נתברך בהמצאות נפלאות בעבודה.

כשהכניסו את ענף הדגים למשק, ניגש פיין מיד גם למלאכה זו במרץ ובתבונה ואם נתקל בדרך עשייה זו במכשולים, ובמקום שהחליטו לחפור בריכות דגים ניטע פרדס, אשר בתקופת המלחמה לא הביא כל הכנסה, הציע פיין לעקור את הפרדס. והעקירה אינה כלל מן המלאכות הקלות, אבל פיין קיבל עליו את עקירת העצים הגדולים והשקיע בזה עבודה ומרץ רב. העקירה הושלמה והחלו לחפור בריכות. כל הסידורים נעשו על ידי פיין, הבריכות נתמלאו מים והוכנסו בהן דגיגים, הענף החדש התחיל להתפתח.

פיין מתעניין, לומד, שואל, מתייעץ ונהיה דייג מומחה. אין דרכו של פיין ברעש או בקולי קולות, אלא בשקט ובקול דממה דקה. הכול יודעים שכל מה שהחליט לעשות, יעשה עוד לפני שיינתן אישור על כך מאת מוסדות הקבוצה.

יוסף פיין בהגנה

יוסף פיין היה איש ההגנה ולכן היה דרוך במיוחד בחייו. בשטח זה עשה דברים היוצאים מגדר הרגיל, שלא ככל חבר מהשורה. כשהגיעו זמנים של אי שקט או מאורעות בארץ, ידע פיין כי עליו להתייצב מיד ולעמוד על המשמר. זאת ידעו גם אלו שעמדו בראש ההגנה בארץ, שבדגניה יש אחד, יוסף פיין שמו, שאפשר להטיל עליו דברים כבדים ואחראיים מאוד.

פיין שהיה יליד הארץ, ידע את דרכי הארץ ויושביה. הוא ידע איך להתהלך עם עם הארץ ועם תושבי הארצות השכנות.

פיין היה איש סודות. הוא

יוסף פיין באיסטנבול, 1933

עשה בשטח ההגנה הרבה דברים שסיכנו את חייו והכול בשקט ובצניעות, כאילו דרך אגב, אך בהתמדה מיוחדת במינה.

הוא לא נח בעבודתו זו יומם ולילה. זהו פרק גדול ומעניין מאוד בדברי הימים שפיין חי בהם ויפה השתיקה. על פרק חייו זה נודע אך מעט. אף על פי כן פיין היה נוהג לרשום דברים.

כל עניין רכישת הנשק והעברתו היה כרוך בהרבה סיכון, אבל פיין ריכז והעביר. הייתה לו גישה קלה ומגע קל עם הערבים. היו לו ידידים ומכרים ביניהם, דרכם ואתם עשה מה שהיה דרוש לו. הייתה לו גם גישה לשלטונות, לפקידים, והוא עשה דברים אשר לא כל אחד היה יכול לעשותם והכול בפשטות יתירה, בלי "פילוסופיה", ובלי התרפסות, אלא תוך עמידה גאה, ללא וויתור מצדו. הוא עסק בעניין שנמסר לידו בכל הנאמנות ובכל הרצינות ולמחרת בבוקר החליף חולצה, לבש מכנסי עבודה ויצא לעבוד בחצר, בבניין, בבריכות הדגים וכדומה, באותה אהבה ובאותה מסירות, כמו שם גם פה.

יוסף פיין במלחמת השחרור

במלחמת השחרור התייצב מיד לשירות המוסדות הצבאיים. ושוב התמסר פיין בכל הרצינות לתפקידים מיוחדים שהם גם מסוכנים יותר. הוא היה מאושר שזכה למלא תפקידים חשובים בצבא שלנו. כשהגיע זמנו להשתחרר מהתפקיד הצבאי, חזר לביתו, למשפחתו ולעבודתו.

פיין היה מטבעו איש נוח לבריות, איש שיחה, וידע למסור ולתאר בהומור את רשמיו. ידע לספר על חיי הערבים ומנהגיהם. איש בעל דמיון היה, בעל מעוף, והיה בא לעתים קרובות לידי התלהבות בדבריו על הארץ, על העם ועל בניין המדינה. בנוסף לכל אלה היה קשור אל העבר ומדי פעם הזכיר את חיי החלוצים הראשונים. בהערצה הזכיר את אביו ואת אמו כחלוצי הישוב. בכל הפגישות שנפגשתי עם בני משפחת פיין זו, אם בימי שמחות ואם בימי אסון, הרגשתי את הפטריארכליות היפה שביחסים בין הבנים וההורים. גם ילדיו שלו אהבוהו מאוד והתהלכו אתו כעם אב וחבר טוב.

פרחים על קברו / יהושע מנוח

בצפון לרגלי החרמון, גדל ועלה כצמח בר, נתון למשבי רוחות אשר חסנוהו ומזגו בדמו משהו מוזר, השונה מן המסובב אותו. מה יאבה העלם בן השש עשרה, בקומו פתאום ובעזבו את בית הוריו היוגבים, ושולחו לנוד לנהלל, חולדה ואחרי כן לדגניה א'! מסתבר שמחמת העבודה הערבית ברח והיא זאת שנתנה את הדחיפה לכך. יוסף היה איש העשייה וברכה הייתה שרויה במעשי ידיו. כדי להדגים את כושרו אמר פעם אחד החברים "אם פיין יקח סכין מחרשה ויקציע בה לוח עץ, מובטחני שהוא יהיה חלק כמו שמשה". בכל אשר עשה הצליח, כאילו מן השמיים היו מסייעים בידיו. אם נמסר משהו לפיין לעשותו והוא קיבל זאת על עצמו, ידעת ובטחת שזה יעשה. דומה היה שמעולם לא התעייף. גבה קומה ורחב כתפיים היה ובכל זאת קל רגליים וקל ידיים ועשייה. בהרבה מלאכות ראיתיו עוסק ואיני יכול להשתחרר מן הרושם הנעים ומהשקט שבו היה עוסק במלאכתו. הנה הוא זורע, מפזר גרעינים במזרעת יד, פוסע פסיעות גסות והופך להיות כחלק אורגני של השדה.

הנה הוא נובר בעצי פרי הדר, עוקרם ממקומם כדי להכשיר שטח אדמה לבריכות דגים. עבודה גדולה וכבדה הייתה והיא נעשתה במהירות. הנה הוא מטפל בהעתקת המקרר הבנוי בקיר, כדי להרחיב את חדרי המטבח ובעבודה הזאת ניכר ההיקף הרחב כי אהב עשייה מרובה. הנה הוא מגיש אוכל לחברים בשעת ארוחת הערב, בזריזות ובמאור פנים והעיקר בשקט.

יוסף נהג לרכוש ידע ומיומנות בכוחות עצמו. הוא היה מחונן בחוש הסתכלות והבחנה, עמד על שלו וידע לבור לעצמו את הדרך. הוא נקרא ונענה לתפקידים שונים והיה מעורב בהרבה עניינים יישוביים חיוניים, כמו קניית קרקעות וכיבושיהן, רכישת כלי הגנה, יחסי שכנים ואיסוף ידיעות עליהם וטיפול ברכוש נטוש. יוסף ניהל פגישות וביקורים בבירות, דמשק ובכפרים רבים, כשסכנה מרחפת מעל ראשו ובהתבוננותי בהליכותיו ובפעליו למדתי להבין כראוי את פרוש הפסוק "שם נפשו בכפו". בהיותו בעל משמעת ואחריות, העריך את ערך המשימות שהוטלו עליו, שם את נפשו בכפו ולא הביט לאחוריו. זוהי דרגה גבוהה של כיבוש עצמי, רצון מכוון ושכל בריא.

חנייתה

שיא עסקנותו הציבורית הייתה ללא ספק חנייתה. בחנייתה היה פיין הרוח החיה, המוכתר. פיין דאג ליחסי שכנות טובים עם הערבים, לסלילת הדרך, לסיקול,

ובא הביתה, לדגניה. למחרת בהשכמה ראינוהו בבגדי עבודה, לוגם במתינות את תה הבוקר ויוצא אל בריכות הדגים.

היה נעים לראותו בכך. אתמול במכונית נאה והיום – עומס שקים כדי לחלק מזון לדגים. זהו חלקו הטוב של כל עסקן יוצא הקבוצה, יש לו מקום שאליו הוא יכול לחזור והוא אינו משועבד לאיש. כולנו הערכנו את צעדו זה.

יוסף שב ונכנס בעול העבודה במשק ותוך כדי התעסקותו במלכודת חפרפרות נפלט כדור שהיה טמון בה ושם קץ לחייו. ראיתיו הולך ברגל כשהכדור בבטנו אל המרפאה. התאפקות עצומה ניכרה בפניו, עת החזיק בידו את מקום הפצע. מן המרפאה הובל לבית החולים ומשם החזירוהו בארון מתים.

יוסף נטמן בבית הקברות של דגניה שעל חוף הירדן. כל מוות מעורר צער, אולם מות פיין עורר צער מיוחד, כי מלא כוח היה ורענן. הרבה סכנות ארבו לו בימי חייו ומכולן יצא שלם ודווקא כשהסכנות כבר היו מאחוריו – נספה.

הבה נישא אותו בלבנו, כחבר וידיד, שחייו נקפדו בטרם עת ושוב לא נראהו לעולמים.

להכשרת קרקע ולעוד עשרות מלאכות. הוא סיפר על כך בפרקי היומן שלו אשר ראו אור בספר חניתה "אהבה עולה בלב לאדמה זו, כמה מושכת היא לעבדה ולזרעה... איזו הרגשה נפלאה הייתה כאן לעמוד בלב ההרים האלה ולהניף חרמש בקמה... הציפורים טסו מעל לראשינו ושאלו: מה קרה? החזר עם ישראל למולדתו?"

בפרק זה של חייו, בהתעסקותו ברכוש הנטוש, היה נתון במלחמה פנימית אשר הביאה אותו לסכסוכים מרובים עם הסובב אותו. לא פעם אחת בלבד הגיע לדרך ללא מוצא. הוא היה ממונה על הרכוש הנטוש וכידוע לכולנו לא מעט מאותו רכוש נגנב ביד גסה וללא כל אבחנה. הייתה דרך אחת לטיפול בנושא: לגלות ולשים בפלילים. לגלות – ויהיה זה מי שיהיה. יוסף התחיל לפעול בכוון זה, הסתכסכו עמו, קראוהו לסדר והטיפו לו מוסר. אל מצפוננו דיברו. מפני עצם המעשה של גנבה נבזה לא פחדו, אך מפני חילול שם הגונב – פחדו. לא היה ליוסף די כוח לעמוד בכך

קווים לדמותו של יוסף / יוסף ברץ

...איש עבודה היה יוסף. בכל אשר אחזה ידו – הצליח. ידי זהב היו לו, תפיסה מהירה וכושר הסתגלות לכל מצב.

עשרים וחמש שנים חי בדגניה ומילא תפקידים משקיים חשובים. מפעם לפעם היו המוסדות היישוביים מגייסים את יוסף לפעולות מיוחדות והוא מילא אותן בכישרון רב ובמסירות.

חרדנו לשלומנו בימי הקרבות בתקופת מלחמתנו על עצמאותנו. הוא נקרא על ידי הצבא להיות יועץ לענייני ערבים ולכפרים המסוכנים ביותר הגיע. ידענו שסכנת חיים כרוכה בכל מעשיו וחרדנו מאוד לגורלו. כדורי פלדה רבים חלפו מעל לראשו ויצא שלם.

בשקוט המלחמה חזר הביתה והתמסר שוב לענף הדייג שהתחיל בו לפני כמה שנים, פיתחו והעלהו לאחד מענפי המשק החשובים בדגניה.

הלוא איש העבודה היה מטבעו וראה, דווקא בעבודה פגע בו המוות.

עכברי שדה הופיעו מסביב לבריכות הדגים ויוסף רצה להשתמש במלכודת העכברים העצומה בדגיה. רק אחז בה ואבק השריפה

שבתוכה התפוצץ ופצעו קשה מאוד. לאחר יומיים הוציא את נשמתו. ביום השנה למערכה המכריעה בסביבת הדגניות היה איתנו באזכרת האבידות הקשות שסבלנו במערכה ההיא ובהערכת הניצחון הגדול שהיה לנו בשערי הדגניות ורק ימים מספר אחרי יום האזכרה נפל. בן 46 היה במותו.

בקרב קבר האחים של חללי מערכת דגניה נכרה קברו... איש האדמה ואיש ההגנה היה. כמה זקוקים אנו לאנשי חייל כמוהו.

יוסף במרכז דבורקה וברץ משמאל

יוסף החבר / אבא חושי

עברה שנה מאז הסתלק מאתנו יוסף באופן כה פתאומי ומשונה. משונה מכיוון שידע האיש להסתכן ולהיזהר. כמה וכמה פעמים ראיתו ממש בתוך לוע הסכנה והוא שקט, נועז, זהיר ומחייך.

בימי חומה ומגדל בגליל המערבי, בתקופת המאורעות 39-1936, נפגשתי אתו לעתים קרובות מאוד בדרכים, בשבילים, בהרים בהם לא הרבו יהודים להלך. תמיד היה אופטימי ועם כל הנכונות להסתכן ועם כל עוז הרוח והשקט הפנימי שלו – היה תמיד יודע להיזהר ולהזהיר אחרים וכן ליעץ כיצד להימנע מסכנות.

ודווקא בו – בנועז, בשקול, בנבון ובזהיר – פגעה אי הזהירות. מן הפגישות הרבות עם ערבים שהשתתפתי בהן עם יוסף המנוח, נחרתו אחדות בזיכרוני. כאן אספר על אחת מהן:

בתקופת המאורעות 38-1936, כנופיות רבות שרצו בפינות שונות בגליל. אחד מידידי הוותיקים בקרב הדרוזים הציע לי פגישה עם מנהיגים ערבים בעלי השפעה בדמשק. כאשר שמעתי את שמות הערבים שעלי להיפגש איתם, החלטתי לבקש את יוסף שילווה אלי.

...נסענו לדמשק. מסיבות שונות נאלצנו לעזוב את חיפה לפנות ערב. הדרכים היו בחזקת סכנה. אותו יום נהרגו כמה נהגים יהודים בקרבת הגבול. לא מצאנו נהג שיסכים להסיענו. יוסף הודיע שהוא ינהג. כשהיה נדמה לו שאני מהסס אמר – אשאלך דוגרי, אתה חושש שמא איני יודע לנהוג או פשוט מפחד לנסוע בדרכים אלה?

כשעניתי לו שבדרכים אלה כבר נסעתי כמה וכמה פעמים, אבל עם נהג טוב ובעל מקצוע ואתו בתורת נהג עוד לא נסעתי, ובשעת סכנה הרי נהג טוב ומנוסה שוויו עולה על מחצית הביטחון, אמר לי – נסה ותיווכח.

ואמנם ניסיתי ונוכחתי לדעת מה רבה מידת הביטחון כשנוסעים עם יוסף. בדרך עברנו שני מבחני אש. ישבתי על יד יוסף והוא אחד בהגה. ביד אחת נהג במכונית ובשנייה החזיק באקדח מאוזר והידיים לא רעדו אף בשעה ששני כדורים נפצו את השמשות הקדמיות של המכונית. יוסף חיך ובמשך כל הדרך סיפר ספורים על ילדותו, על הרפתקאותיו וסיפוריו היו שופעי הומור.

הגענו לדמשק, נפגשנו עם ידידי ואחר כך בהדרכתו, שרכנו רגלינו בסמטאות דמשק הנפתלות והאפלות, עד שהגענו למחוז חפצנו, אל ארמון מזרחי עתיק ומוזנח.

לפנינו עמד אחד האנשים הידועים ביותר בתקופה ההיא בדמשק, שהפיל חתיתו על הכול. לאחר חילופי ברכות ומחמאות הדדיות, לפי הנוהג המקובל, שבהם הראה

קווים לדמותו של יוסף / ישראל בן יהודה - עבדו

בתקופה ההיא (החל מ 1941) נפגשתי עם כמה וכמה אנשים שהיו קשורים עם יוסף בימי שלטון וישי, יהודים ולא יהודים וכולם דיברו עליו בהערצה. כולם התרשמו מחיובו הנוסף בטחון ואימון. הוא היה ידידם של האנשים האלה והם ראוהו כידידם האמתי. הוא ידע לדבר אל לבם ולרכוש את אמונם.

גם אחרי וישי נפגשתי עם יוסף פיין בסוריה. היה זה בימי עבודות סולל בונה. הוא ידע להכניס את אנשיו הדרושים לסוריה, העביר אנשים כחפצו וקבע לכל אחד מהם את מקומו ואת עבודתו.

יוסף פיין היה איש אימונים ועבודה. הוא לא נרתע מכל. גם בימי עבודתו בסוריה בימי שלטון וישי, בהפצת חומר, נשאר ללא חת. גם לאחר שנידון למאסר, לא פסק מפעולה. הוא ידע את תפקידו וביצע אותו במלוא המסירות והאחריות.

ליוסף היה קסם אישי רב / דוד הכהן

ליוסף היה קסם אישי רב. גופו החסון והגמיש, פניו היפים ונוסף על אלה הנימוסים האציליים ודרכי השיחה המעודנים, אשר קרבו אליו גם רחוקים ממנו ואלה שלא הבינו ולא ידעו את פתו. לא פעם השגחתי במבטם של קצינים אנגלים וצרפתים שהסתכלו ביוסף, שלא שמע לא אנגלית ולא צרפתית, והם לא הבינו את שפתו, אך היו מופתעים נוכח הופעתו הנאה, פניו הגלויים ושמו שהלך לפניו. לא פעם עמדו הללו על המקח ותבעו כי דווקא יוסף ילווה אליהם בפעולתם, וויתרו על הקושי הנובע מחוסר שפה משותפת, תמורת הרצון להיות בחברתו והביטחון, כי אכן זו חברה נעימה וגם נאמנה לביצוע כל משימה.

במרוצת השנים היה לי יוסף לאחד מידידי הטובים והיקרים ואף על פי שהכרתיו בתחומי עבודה מסוימת ומוגבלת, הנה מדי פעם בפעם נתגלה לפני כאדם שלם, בהרבה שטחים שחרגו מן הנסיבות ושקרבו אותנו. בכל לבו היה חי ושותף לנכסי תנועתנו והיה גאה על הישגיה. אהב את דגניה, נושא לא אכזב לשיחותיו ושומר אמונים למשפחתו, אשתו וילדיו שהיה גאה בהם ובתכונותיהם, פרי חינוך הקבוצה הוותיקה. ראשו היה נתון בגורלתנו מאבקינו המדיניים והיה מעריך את קברניטי התנועה והמדינה. היה להוט לדעת ולהקשיב והיה לו דרך ארץ ואהבה לספר, לדבר אמנות ובעיקר למדע. אף על פי שלא נפגשתי עמו בעבודתו בבית, במשקו, מדי

יוסף את מלוא יכולתו והפליא את המסובים, נגשנו לבירור השאלות שלשמן באנו. אם כי אני הייתי האיש שהוזמן לפגישה, הצליח יוסף לרכז את תשומת הלב של הנוכחים תודות לעושר הביטוי, לבקיאותו בפתגמים ובאמרות כנף ערביות, לנועם הליכותיו, לשפע ההומור ולביקותו בדרכי המשא ומתן עם אנשים מסוג זה. אבל את הרושם הגדול ביותר על המארחים עשה יוסף כשגלשה השיחה לענייני נשק מסוגים שונים וסוסות ערביות אצילות, שיוסף ידע לכנותן בכל שפע הבטויים המקובל בין ערבים בשטחים אלה.

כשסיימנו את השיחה בשעה מאוחרת בלילה, הציע יוסף לחזור מייד לחיפה. הייתי עיף ויגע לאחר נסיעה ארוכה ומתוחה ולאחר שיחה ממושכת, וניסיתי לעכב בעדו. יוסף שכנעני והוכיח לי כי בשעות המאוחרות הדרך שקטה ובטוחה יותר ואמנם צדק.

בימי מלחמת השחרור בחודשים פברואר - אפריל 1948 – עשה כמה נסיונות נועזים לסכל מזימות אויב. הוא חידש קשרים ישנים, קשר קשרים חדשים, נפגש עם מפקדים של כנופיות אויבות ושמו הלך לפניו.

ידידים ואויבים בקרב המחנה הערבי התייחסו אליו בכבוד ובדרך ארץ. שייך יוסף, יוסף בק, יוסף אפנדי – שאטר וג'דה – כזה היה בעיניהם.

ושוב הנחני הגורל לצאת אתו בדרכים ושבילים לפגישות עם ידידים דרוזים, צ'רקסים ואחרים ושוב ראיתי את יוסף בעבודתו הברוכה.

אולם רושם בל ימחה השאיר עלי יוסף אחר לגמרי, בטח שבין אדם לחברו.

פעם נודע ליוסף כי לחבר אחד שלו נעשה עוול משווע. מיד עזב את ביתו ביום שישי בערב, ואץ לבית חברו במרחקים, כדי להיות אתו לעזור לו, לעודדו ולעמוד לימינו כי ידע האיש חברות אמת מהי.

כזה ראיתיו לאחרונה והנה עתה לא אוסיף לראותו.

יוסף ומנוחה

כאשר עשה דבר רגיל לכאורה, שאנו עושים אותו יום יום והוא לחם חוקנו, היה יוסף משקיע בזה משהו מיוחד.

כאשר בניתי לעצמי בית על הכרמל, ראה יוסף חובה לעצמו להביא מתנה ויום אחד הופיע במכונית משא גדולה טעונה עץ זית עבות, רב ענפים ועבות צמרת. הוא עקר סלעים, נטע את הזית, לעג לכל הגננים המומחים שניבאו כי כל עבודתו לא תצלח הואיל ולא ייתכן להעביר זית בן עשרים שנה, מדגניה להר הכרמל. ואמנם יוסף צדק. עד היום הזית הוא פאר הבית והרחוב כולו.

כאשר נפרד מעבודתו אתי וחזר לכפר, אמר לחדש משהו במשק והיה כמדומני חלוץ בריכות הדגים בדגניה. מדי בואו לבקרני בעיר, היה מביא אתו דגים מתנה בשבילי ותמיד היו אלה דגים גדולים, אימהות, למעלה מצרכי משפחה רגילה בעיר. כשהייתי מוכיחו על מעשהו זה, היה משיב כי כך נאה לו ואחרת לא יכול.

ישר היה וצנוע בהליכותיו וזהיר בכספי ציבור מאין כמוהו. לא פעם הבחנתי זאת בעבודתנו המשותפת. ראיתיו שומר על כל פרוטה ובוחר במלון צנוע ובארוחה זולה וכל זה בשליחויות בחוץ לארץ, בארצות השכנות, גם כאשר ידע שאין בודקים ואין הכרח לצמצם עד כדי כך בהוצאות, מקופה של משטר (בריטי) צבאי ובזבזני זה. כאשר הפצרתי בו שיקנה לעצמו חליפה הגונה לצורך פגישותינו עם אנשים מן החוץ, בבתי מלון מהודרים, היה מתחמק, והצלחתי לשכנעו רק לאחר שחלקתי אתו אחת מחליפותי, חליפה כחולה, אבל צנועה, שהיה לובש אותה בשעת הצורך, עד שהתרגל והסכים להשאירה לעצמו לצמיתות.

יוסף היה דוגמה משכנעת לאותן סגולות בני הכפר הפקחים, שתוך חדשים מועטים הם מתמצאים, קולטים וכובשים את מסתרי הכרך, לעומתנו אנשי העיר, אשר רק לאחר שנים מסוגלים להבין, לחוש ולהתמזג עם חיי הכפר. (תסכול שאין משתמשים בו).

נסעתי לשליחות לארצות מעבר לים, בדרכי חזרה שמעתי בפאריס על מותו הטראגי. אחד כזה יחיד ומיוחד נעקר במקרה בתאונה אכזרית ונדירה, בכפרו דווקא ותוך עבודה, אשר ללא ספק הייתה לחם חוקו וידע את כל מסתוריה.

יוסף פיין משמאל בבריכת דגים

פעם הייתי מופתע מגילויי כישרונותיו המצוינים לכל עבודה ולסגולותיו הבלתי רגילות, למצוא פתרונות לכל תסבוכת בעבודה התובעת ידיים ומוח. פעם זכורני, נסענו ללבנון יחדיו במכונית של יוסף. לפתע נתגלה קלקול במנגנון ההגה והמכונית יצאה מכלל שליטתו של יוסף, שהיה הנהג ואנחנו התדרדרנו מגשר לקרקע של ואדי, לעומק של שלושה-ארבעה מטרים. ניצלנו בגלל הגג המוצק של המכונית שהתהפכה לאחוריה ונתקעה בקרקע כשארבעת גלגליה צופים אל פני השמיים. בעזרת כמה חיילים שעברו בסביבה, הצלחנו לפרוץ את אחת מדלתות המכונית ויצאנו בשלום ורק חבורות קלות בפנינו ובגופינו. והנה ניתנה לי ההזדמנות לראות את יוסף בכל חריצותו, זריזותו ותבונתו בשטח. תוך רגעים מעטים תפס את כל הנעשה מסביב, את המכונית, את הוואדי, את אפשרויות הרמתה וסחיבתה חזרה לכביש ואת התאמת האנשים לביצוע המשימה. תודות לביטחונו, התאמצותו, נטיית הכתף והעידוד לכל ששפע מיוסף, העלינו את המכונית לכביש רבע שעה לאחר שאירעה התאונה, ואני חשבתי שאין דרך אחרת אלא להשתמש במכונית גרר ולהתעכב כאן לפחות יום יומיים.

יוסף היה אדם שאהב עבודה בהיקף גדול. ייתכן כי משום כך נראתה צרה בשבילו מסגרת המשק והוא קיבל ברצון שליחות חוץ הכרוכה בפעולה רבת תנועה. אבל גם

גששים אחרים

הסדר שלי

נתן דרנגיץ

יש לי זיכרון אישי, חזק, מנשני השבט שנתגורר לשות בצה"ל בשנות הראשונה של חמי רינת. המנחם יוסף פיין, אביו של האלוף במילואים מנחם יוד, היה רשות הראויה, בכל מדינה שיש לה טלוויזיה טובה, לסדרה שלא היתה מביימת סדרות הסאטורות את מעלליהם של לוחמים ברי-סיום מאחורי קווי של האויב באירופה.

פיין, יליד מטרוליה וחבר דרגיה א', היה כנן ארבעים וחמש במל' חמת העצמאות. נפגשו במספרת גולני, ששכנה אז בבית-הספר כיבנאל. הוא נהג לבוא דרך קבע אל קצין המר ריעין החטיבתי ואנשי שירותי-הידענות והפיץ שפעל בקרב הערכים. הגבר החסון ורחב-הכתפיים, איש-האומה ביישורו ובחושנותו, היה יוצא ונא ביישובי הערבים, דוכס נשק ל"הגנה" מעבר לגבול ובעבודתו למר להכיר רחובות ונתיבים בעיר סוד יח ולבנות. כשביקשו צבאות כנות-הזרית, במלחמת העולם השנייה, להצטרף לשם חומר תעמולה, נטל עמו פיין את המשי לוחים המסוכנים והעמידם ליעדם. וזו היתה רק שליחות אחת מרבות. את סיפורי-חיו אספר למסר טרבות מלים במר-חו נכתב עליו ספר וגם פורסמו מאמרי הערכה, שהשמו מעט פרישות נעלמות שנפשו בו ושער או היה גלויים רק למתיר-מעט.

ובך, יום אחד בקיץ 1948, פונה אלי יוסף פיין, כיבנאל, בניהם אסחית ובחורן שכמעט תמיד היה נספר על פניו המלאים והשחוסים "ילד, רוצה לבוא אתי לראות את היחידה החדשה ששדה שהיגה לראותו. פיין הקים את יחידת-הטיסות הר-אסונה של צה"ל, בעיקרה צדיק

סיום. מיטתה ורחיים וגם כמה בדווים. עשו להם מסדר, ותמיד אותם כשדורות וזכרא צלם. החייר לים, מעוזצחים ומסודרים, ניצבו זקופים כמסוות, חובכים מטיים לפניהם. מראה מנוגר למראה המרושל, הפרטיזני, של החיילים היהודיים. לראשם חבשו כובעי-היטלמאכער, מתנת הסובענים היהודים. פני-הדורק לאחיהם והלוחמים בארץ-ישראל.

פיין נראה כאותו יום נא סתמי. חונק "שום יחירי לא יהיה נשק כמו הדורו או הדורו", אמר, כשאנו חוזרים במי-סנינו מן הסקס, שתצלומי-הי-פזו אחרי-כך ברחבי העולם. שאלתי מדוע, והשיב: "מה שיש להם כאן" - קצות אצבעותיו שר-פשו זה את זה - "לא קנים בקדם. זה סבוע עמוק בחוכם. ופה שיש להם בעיניהם, באר-גיהם ובאפם, לא ירכיש זו כור-רש, בחודשים או בשנה, החדשים האלה מפותחים אצלם כאילו גולדו אדם. עיניו של גשם בדווי רחאות כלילת חושך מה שיהודי לא יבחין בו באור יום".

אחרי המלחמה נסדר פיין מן הצבא וחזר לדרגיה. כנפשו היה קדם כל חקלאי. מן החקלאות נקרא למשימות, ואחרי-כך היה חוזר אל הקרקע שלו. כמות ידיו המיוכלות סיפרו חרכה. הוא חזר אטא למשק, השעם לפתח את ענף הדיג. היה לענף הדגה אייב לילי קשה - גברים שששמו על הבריכות ושרפו דגים. כך יצא יוסף פיין למלחמתו האחרונה, השעם בגברים, ובה נפל. הוא ביקש להציב לוח מלמדות, ואנקהושיפה באחת מה התמר-צן בידיו. יוסף נספד קשה, והובל לבית העולים במכרה, ושם סת. כששמעתי על כך

התעצבתי. פיין היה בעיני אחי הסבלים של ארץ-ישראל ודעת. אדם שכל חייו ביקש לחת, ונחיר שלא לקבל.

כשיבא לשליחות השפחות בסוריה וגלבנות, והפיד תמיד להתאספן בבתי-הסלון והי לים כיותר, לאכול ארוחת צהר קשה. שלא יבזבז חלילה כספי צי-סוד. הוא גם האיש שנשלח מנס-אחי מנס אל מעבר לגבול, להסתכן בביישת נשק, להעביר לארץ מתנת לוחמם של חסלי-סמות למלא את מחסניה הדיקים של ה"הגנה".

יוסף הגלילי / יגאל אלון

שמעו של יוסף הגיע לאזני עוד לפני שהכרתיו פנים אל פנים, ואין בלא בדבר, הלא משפחת פיין ממטולה הייתה מוכרת ומכובדת על אנשי הגליל כולו. אולם בעודי נער מנערי כפר תבור, הופתעתי במיוחד מהשמועה כי יוסף הלך לקבוצה, לדגניה. בימים ההם נראתה הקבוצה בעיני בני המושבות כהתגלמות הכפירה ופריקת עול המוסר, ומה מוזר היה לשמוע כי בן נאמן למושבה ותיקה ומסורתית, מצא עוז בלבו לשנות את דרך חייו המקובלים והקבועים באורח מהפכני כל כך.

...רק לאחר שנים, כשנגמלתי מאיבתי התת הכרתית אל רעיון הקבוצה ואני עצמי מצאתי דרכי אליה, כי ראיתיה טובה וממזגת בתוכה שלוות כפר עם סערת מעש, תוך חתירה כנה ומתמדת לשוויון וחיי יושר, הבינותי עד כמה צדק יוסף בהעיוז לשבור מושגים מיושנים והרגלי מסורת שמרניים ולחתור לקראת חיים חדשים ומתוקנים יותר.

הכרתיו לראשונה באביב 1938 בימי חנייתה. והוא מכיר את הסביבה, יודע את תושביה, שקיבלוני בפנים זועפות, ולו יד בגאולת השטח ובחירת המקום להקמת הנקודה. יוסף נתמנה למדריך המתנחלים, הזרים לסביבה ולהליכות השכנים הערבים, בתוך הארץ ומחוצה לה. זה אך הגעתי לחנייתה ונתמנתי מפקד מחלקת פו"שים, (פו"ש - פלוגות שדה). בעודי תוהה על הסביבה הבלתי מוכרת לי ומנסה להכירה, הונחה במפתיע יד על כתפי. הסבתי עיניי לאחור ולפני אדם קשיש ממני, גבה קומה, שחום עור, עיניו עצומות במקצת ובפניו הבעת פנים גלויה וטובה. "שמי יוסף פיין, אמרו לי ששמך יגאל. רצוני להכירך ולהציג לפניך את הסביבה". נפעמתי - זה הוא, יוסף בן מטולה, איש הגבולות ואיש דגניה. שמחתי על הפגישה ועל ההיכרות. בעברית גלילית ופשוטה, מתובלת משפטים ואמרות כנף בערבית, כאשר הסכימו בני הגליל, תאר כמעשה אמן את השטח ואת יושביו. נקשרה בינינו שיחה ערה ובעקבותיה באו אחר כך שיחות רבות ומלאות עניין בשבילי ונרקמה בינינו הידידות.

עמדתי במהרה על תכונותיו העיקריות: התמצאות בלתי רגילה בשטח, איש טבע מובהק המיטיב להכיר את החי והצומח, אומץ לב עשוי ללא חת, טוב לב ובעל תבונת חיים. הוא לימדני להכיר את הסביבה, הדריכני כיצד לנהוג ביושביה והביא לי שפע ידיעות על הנעשה במחנה האויב.

מאז נפגשתי עמו לעתים קרובות בעמק הירדן כהיפגש איש עם רעהו. יוסף פעל בשטח המודיעין בגליל התחתון וגילה כישרון רב בקשירת קשרים עם ערבים, ידידים כאויבים, בהשגת ידיעות חיוניות לעינייני ביטחון.

שיחותינו חרגו משאלות המודיעין והבטחון ולא אחת סיכמנו ובחנו יחדיו את הדרך שעשינו, כבני מושבות דומות, ואחר כך כחברי קבוצות שכנות. מצאתי בו מיזוג נפלא של בן מושבה טיפוסי, עשיר סגולות טבע מבורכות, עם התפתחות חברתית ורוחנית של איש קבוצה.

פגשתיו שוב והפעם לזמן ממושך יותר בפעולה משותפת, בתקופת מלחמת העולם השנייה.

עם נפילת צרפת הפכו סוריה ולבנון לנקודות התורפה בהגנת המזרח התיכון בכללו והגנת הארץ במיוחד. יוסף נקרא להפעיל את ידיעותיו בשטחים שמעבר לגבול ולנצל את קשריו שם. הוא אירגן את העברתם של מספר שליחי ההגנה אל סוריה ולבנון, שתפקידם היה לארגן תעמולה נגד שלטון וישי, לאסוף ידיעות ולחבל במיתקני אויב חיוניים. הוא הקים רשת מברחים ערבים שהעבירו לשם את חומר התעמולה והקימו קשרים מעבר לגבול. הוא סיפק מדריכים צ'רקסים שלימדו את ראשוני הפלמ"ח להכיר את גבולות הצפון לקראת שחרור סוריה.

לאחר כיבוש סוריה עבר לשם וסייע סיוע מבורך להקמת רשת הריגול והחבלה, נגד סכנת פלישה נאצית. מפעל שנתפרסם בשם "התכנית הסורית". את הכול עשה במרץ ובתנופה וגילה כישרון הסתגלות בלתי רגיל לתנאים חדשים ומתחדשים. במלחמת השחרור השפיע יוסף את רוב ידיעותיו על מפקדי הפעולות בגליל ולא אחת מפשיטותינו בוצעו לפי עצתו. הוא, כאמן המגע עם הערבים, אשר הלכי רוחם נהירים לו וידע היכן נקודות התורפה שלהם, יעץ לנו עצות מעשיות שהשפיעו הרבה על מהלך המלחמה.

באביב 1948, עשר שנים מיום שהכרתי בחניתה, ראיתיו לאחרונה. היה זה במבצע יפתח לשחרור הגליל המזרחי. שוב פניתי ליוסף וביקשתי לשמוע את חוות דעתו על הנעשה בגליל ושוב נעזרנו בבקיאותו ובתבונתו העמוקה.

עם תום המבצע נפרדתי מיוסף ופניתי דרומה.

כשחזרתי צפונה – שוב לא ראיתיו בין החיים.

ראש הממשלה ושר הבטחון

הקריה, ט"ז באייר תשכ"ב
10 במאי 1963

העזרה

יוסף פין ז"ל

חברים יקרים,

עברו כבר הרבה שנים, וכמה דברים גדולים
נתרחשו מאז בחיינו, וזוכרני שהיה זה רגע גדול כשנתבשרנו –
שהראשונים עלו על אדמת חניתה.

זכורים לי שני הקרבנות הראשונים שנפלו
בלילה הראשון, כמדומני, על אדמת חניתה, אבל איני בטוח אם
בכולות מדינתנו היו כאשר הינם, אילמלא כיבוש חניתה.

עוד נסאר לעשות רבות וגדולות בצפון הגליל,
ואני רק מקווה שדוגמתכם תהיה לסופת לנוער בימינו, שיחנו יד
לאיכלוס יהודי בצפון הארץ.

בברכה חברים,

ד. בן-גוריון

סוף דבר / הרצל

תאונת העבודה בבריכות הדגים של דגניה, שבה נפלט כדור ממלכודת חפרפרות שגרם למותו בשנת 1949, השאירה עבורי את סיבתה עלומה עד היום. בשנים האחרונות פנו אליי נכדיי שהגיעו לבגרות וביקשו שאכתוב מי היה הסבא רבא שלהם ומהי ההיסטוריה הקשורה לחייו הקצרים, שנסתיימו בגיל 46 שנים. למעשה גם אני כבנו לא הכרתי את מסלול חייו, אך ידעתי שפעולותיו היה קשורות לארגון ההגנה של הישוב היהודי בארץ, ושרק מעטים ידעו על אודותיהן, משום שהיו סודיות ביותר.

אבא תרם רבות להקמת ישובים קיבוציים בצפון, ברכישת אדמותיהם כאיש הקק"ל ובחיזוקם הכלכלי.

כמו כן עסק ברכישת נשק בסוריה ובלבנון ובהבאתו לישראל בדרכים מתוחכמות, כדי לעקוף את ההגבלות של שלטון המנדט הבריטי.

פעולותיו אלו נעשו בדרכים שאסור היה לספר ולדבר עליהן.

אבא כתב על מעשיו והשאיר הרבה חומר, הנמצא כיום בארכיונים שונים.

עם קריאת המסמכים שנותרו, התגלה לי היקף פועלו, שהיה רחב וגדול ותרם למדינת ישראל בקביעת גבולה הצפוני. עיקרי הדברים כתובים בספר זה.

יוסף פיין